

זכרון

עלוי

רשומות לתולדות אישים וקהלות, אגרות ומסמכים
בהוצאת מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה
בית 'חוג חתם סופר' שיכון ה'

רח' בית יוסף 11 בני ברק - דוא"ל: 3446@okmail.co.il

עלה 42

בס"ד. כ' טבת תשע"ח

בגליון:

- ב מזכרת גדולי קראלי (ב)**
לתולדות חכמי התורה ואנשי שם בקהלת קראלי, פרק ראשון: לקורות הרבנים רבי מאיר יהודה עסטרייכר ובנו רבי משה אר' עסטרייכר - מהג"ר אברהם מאיר איזראעל ז"ל
- ט רבי שלמה שטרן אב"ד העלישטאבע**
לתולדותינו ולתולדות צאצאיו, בית חמיו רבי שלום פרידמן אב"ד פריישטאט, קהילת העלישטאבע ורבניה - מהרב שלמה וייס
- לז מוה"ר מאיר גומפערץ-ניימעגן מפרעשבורג**
וצאצאיו משפחת געלבער-ראזענבערג - מהרב שמואל צבי שפיטצער
- מט כינון הקהלה האורטודוקסית בנירעדהאז**
מכתב משו"ב הקהלה בשנת תרל"ח אל הג'ורן דוד' מיארמוט - מהרב יו"ט ליפמאן ראקאוו
- נב מכתב תנחומין מהדיין בסאמבאטהעלי**
מרבי אברהם איינהורן אל אביו - מהרב יוסף געשטעטנער
- נו מצות 'ארבעה מינים' ברחבי הונגריה בשנת תש"ד**
השלמות למאמר קודם - מהרב ברוך אבערלאנדער
- ס לפני תשעים שנה (16)**
לקט ידיעות מהעתונות בשנת תרפ"ו - מהרב שלמה יהודה הכהן שפיצר
- סז עוללות**
בבתי החיים בטאפאנער ובקלדי - הרב א.ל. שטיינער / יחוס רבי לוי הכהן ווייסבערגער מסאוואט - הרב ב.ה. בערגער / החת"ס בשימוש שמות הקודש - הרב ש.י. רכניצר, הרב מ.מ. יאקאבאוויטש / רבי מנחם ברוך ווייס ממיאווא - הב' ע.ב. וידר / לבישת בגדי שבת בלוויה בחג, קריאת ילד בחלק משם ההורים החיים - הרב ב. אבערלאנדער / רבי גרשון מענדל קאהן מסענזשארץ - הרב י.מ. האגער / משפחת נעבענצאהל - הרב י.י. מייזליש / רבי יעקב ישעי' רייך - הרב ר. נעמעש / רבי הערש לייב באש מסטרימטערע - הרב י.ב.י. ווייס / ר"א מזיטאמיר והקדושת לוי בקראלי - הרב י.י. בוים / קהלת קראלי - הרב ח.י.ל. עסטרייכער

מזכרת גדולי קראלי (ב)

מהג"ר אברהם מאיר איזראעל זצ"ל אבד"ק הוניאד-ברוקלין

פרק ראשון - רבני העיר

~ א ~

הג"מ מוה"ר מאיר יהודה אוסטרייך [עסטרייכער] זצ"ל

לא נודע לנו יחוסו ומקום מולדתו, וכפי הנראה היה מבני גליל העליון בהונגריא, וסביב שנת תק"י נתקבל לקראלי.

בהיותו יושב על כסא הרבנות שם הציקו דיין אחד בקהלתו <בענין עריכת חליצה>, והתאונן עליו אל הגאון מוה"ר עקיבא איגר זצ"ל אבד"ק פרעסבורג [נפטר ט"ו אלול תקי"ח], נדפס בספרו 'משנת דרבי עקיבא' (פיורדא תקמ"א), ובתשובתו אליו (דף ק' מדפי הספר) מפליג בשבחו, ששמע "ששוקד על דלתות התורה ועולה לא נמצא בשפתיו" וכו', "גלל כן קרוב הדבר בעיני כל מבין שזה הדיין נכנס בו רוח שטות".

לא נודע לנו שמו של דיין זה, ואולי הוא ר' אהרן לעבל, שמו נמצא רשום על [מסמך] עתיק בבית המחוז דשם בתואר רב. וראה למעלה בה'קורות' [עלי זכרון' 41 עמ' ה] כי בשנת תפ"ד (724) השתדל שר העיר הרוזן שאנדאר קאראלי, להביא לבני הקהלה בקראלי רב אחד מפרעסבורג. >ראה להלן לשונו של רמ"י עסטרייכער במשנת דר' עקיבא "הרבנים שהי' קמאי", הרי שהי' יותר מרב אחד לפניו בקראלי-< [היות שספר 'משנת דרבי עקיבא' הוא יקר המציאות, וכמעט שלא נמצא, הנני לצטט ממנו בדברי השאלה והתשובה הנזכרת.

בלשון השאלה כותב הרב עסטרייכער בין השאר: "וכי הוא הי' אחד משני דיינים, אם אין זאת אלא איש צר ואויב ומבקש רעתי, והוא נמלט מיתר הפליטה ממדינת פולניא, ודברים בדויים הם מלבו ולב חורש מחשבת און להטיל מום בקדשים, ולהבא ישיגו בין העמים, וזה דרכו כל הימים להתכבד בקלון חברו ולחרחר ריב, וזה שנים רבים הי' פה למלמד תינוקות כהאי מקרי דרדקי דלא דייק ולא גריס ולא גמר וסביר, ותמיד הי' אבן ניגף וצור מכשול לכל הרבנים שהי' קמאי".

וז"ל התשובה: "ועם היות שמיום בואי אל המדינה זו, וראיתי שהמדינה זו משובשת בגסות מאותן שגס לבן בהוראה, ולא ראו אור מימיהם כי רבים המה, עד שכמעט נדמה בעיני שכל מי שרואה שיצרו מתגבר עליו הולך למדינה זו, ומתעטף שחורים ולובש שחורים ועושה מה שלבו חפץ לשום העקוב למישור, ואת כל הישרה יעקשו, הן הנה אבות נזיקין שאין בהם רוח חיים ודרכן לילך ולהזיק, ועל ידיהן בעו"ה נתחלל כבוד התורה, והתורה חוגרת שק עליהם, אי לזאת מיד עלתה ההסכמה בלבי שלא להשיב דבר למקום שאיני מכיר, וכן נהגתי עד היום. אך באשר

שראיתי וכן שמעתי שמעכ"ת אינו מהם ולא מהמונם, שוקד על דלתות התורה והיראה, ועולה לא נמצא בשפתיו, חלילה לי מחדול תשובתי בפיו, כי ראיתי הענין רק כי חשבו לבלעו חנם, כאשר שמעתי ג"כ ע"י עובר אורח אחד מק"ק ליסק אשר עבר במדינה שמה ושמע מזה וכו', בלתי ספק שהדין עם מכל"ת, ואותו הדיין ראוי שיצק זהב רותח לתוך פיו וכו', ואם לא קרא ולא שנה מאי בעי הכא להיות לו עסק בדיני להיות דיין בדבר אשר נעלם מאתו והוא לא ידע, גלל כן קרוב הדבר בעיני כל מבין שזה הדיין נכנס בו רוח שטות לאיזה פני' אשר הוא פונה..."].

נפטר ח"י מרחשון תקל"ה, וזהו נוסח מצבתו:

פ"נ / הרב הגאון האמיתי / מאיר יהודה אוסטרייך / שהי' אב"ד דקהלתינו /
נפטר ח"י סיון תקל"ה לפ"ק.

[בשנת תש"ו כשהייתי בקראלי על בית החיים הישן, מצאתי את המצבה שקועה בקרקע ברובה, ולא נשאר ממנה מחוץ לקרקע רק השורה העליונה "פ"נ", ויתר הכתב הי' שקוע, וסמוך לקברו נמצא קבר בנו הגאון מוה"ר משה ארי' זצ"ל (אות הסמוך) עם המצבה בשלמותה. אלא שהקברים הי' מכוסים בגל של אשפה שהושלך עליהם מעבר לגדר ע"י ערל שגר שם. ובקשתי את הח"ק לנקות את המקום המקודש, ולהתרות את הערל שיחדל מדבר הזה לחלל את הקברים, מקום מנוחתם של שני הרבנים. ובהיותי בקראלי בשנת תשכ"ט (969) מצאתי את מקום הקברים נקיים, אלא שמצבת הגאון מוהרמ"י זצ"ל היתה שקועה בקרקע לגמרי, וכמעט שלא נראה ממנה לחוץ מאומה.

והנני להעיר כי בקונטרס המצבות של הרב דר. שעהנפעלד שליט"א, שממנו העתקתי נוסח המצבות שבספרי זה, כתוב, שמצבה זו נתחדשה ע"י השתדלותו בשנת תרע"ח. ולא הי' דברים מעולם, כי בעיני ראיתי את הקברים ואת המצבות וכו"ל].

אחריו מלא מקומו בנו הגאון מוה"ר משה ארי' זצ"ל (באות הסמוך). יתר צאצאיו לא נודעו לנו.

~ ב ~

הג"מ מוה"ר משה ארי' אוסטרייך [עסטרייכער] זצ"ל

נולד סביב שנת תק"י (750) לאביו הג"מ ר' מאיר יהודא זצ"ל (באות הקודם). למד תורה בבית אביו. אשתו מרת רחל חיה היתה בתו של הגאון מוה"ר צבי הירש ליפחאוויץ זצ"ל אב"ד גראסורדיין [ראה עליו הג"מ רפ"ז שווארץ בס' שם הגדולים מארץ הגר ח"א אות צ' לה. - ואגב הנני לעורר על המון הטעותים בספר הנ"ל בערכו של הג"מ ר' משה ארי', אות מ' קפ"ו, שעירבב דברים בלי טעם, עיי"ש].

נפטרה ו' אייר תקנ"ב (792), וזה נוסח המצבה (מס' 24):

מצבת רנ"ה ליפחאוויץ
בגראסורדיין

פ"נ / מציון מכלל יופי מושלמת בת חרוץ / ותצא מן המקום ותבא במנוחות
 שאננות בארץ / אשה יראת ה' / הוא מצבת קבורת רחל חי' הרבנית / בת
 הרב הגאון מוה"ר הירש ליפחאוויץ זצ"ל / נפטרה ש"ק ו' אייר תקנ"ב לפ"ק /
 תנצב"ה.

עוד בחיי אביו שימש בהוראה בתור דיין ומו"צ בקהלתו, ואחר פטירת אביו ז"ל
 בשנת תקל"ה מילא מקומו על כס הרבנות, ושפט את ישראל חמשה וארבעים שנה,
 עד פטירתו לחיי עוה"ב בשנת תק"פ. החליף מכתבים עם גאוני דורו [ראה תשו'
 'נודע ביהודה' מהדורא תנינא חלק אהע"ז סי' ק"ג]. כמו כן הי' חשוב בעיני שר
 העיר בעת ההוא הרוזן יאזעף קאראלי, וכשמת הרוזן הספידו במעמד אנשי העיר.
 דברי הספדו נתפרסמו בדפוס במחברת "דברי נוחמים למשפחתו הכבודה של
 הגראף יאזעף קאראלי" בלשון גרמנית (גראסורדיין תקס"ג-803. מת בוינה 4 אפריל
 803 ונקבר באחוזתו בקאפלאני 23 אפריל 803), וחתם עליו א"ע "הרב מקאראלי
 ומחוז סאטמאר". >נוסח השער: *Trost und Trauerrede des Herren
 Oberrabbiners der Judenschaft des lobl. Szatmar Comitats fur unsern
 Gootseelig Gnadien Herrn Grafen Karolyi Joseph. Grosswardein,
 <gedrukt 1803*

בשנת תקנ"א (791) כשהי' עלילת הדם בכפר פיר (פ"א דגושה – Silagy Peer) אצל
 טאשנאד, הי' אחד מן הנאשמים בבית המשפט, וגם נשפט לעונש חמור. וברחמי ה'
 נשתחררו אחר כך כל הנאשמים במשפט זה. (על אודות עלילת דם זו כתבתי
 קונטרס מיוחד, וראה למעלה ב'קורות' [עלי זכרון' 41 עמ' ז]).

סמוך לשנת תק"ס (800) נתעוררה עליו מחלוקת רבה מצד משפחת פריד הכבודה
 (הנגיד ר' ישעי' ב"ר עוזר פריד ובני ביתו, ראה למעלה בה'קורות' [שם עמ' ו]), שהי'
 ממיסדי הקהלה וראשי', וימררוהו וישטמוהו ויציקו לו מאד, ואז נתחלקה הקהלה
 לשתי מחנות, בין הרב ומעריציו מצד אחד, ומשפחת פריד מצד שני. ובשנה ההיא
 הביאו את הגאון ר' יקותיאל זאב זצ"ל ששימש בתור רב ומגיד בבית מדרשם של
 בית פריד [ראה בהקדמת ספרו 'עמק המלך' על הרמב"ם ז"ל, לבוב תקס"ח, וכן
 בסמוך באות שאח"ז], ויסד ישיבה לעצמו [אחד מתלמידיו הגדולים הי' הגאון
 מוה"ר משה יוסף פלאגמאן ז"ל דומ"ץ במאדא], עד שנת תקס"ח (808) שנתקבל לרב
 בקהל אונסדארף. [ראה עליו בס' שם הגדולים הנ"ל ח"א אות י' כ"ז, ובירחון 'אוצר
 החיים' להרב חיים יהודה עהרנרייך ז"ל ספר עשירי שנת תרצ"ד צד 18].

הי' בעל יסורים גדול כאשר העיד עליו הגאון מוה"ר יחזקאל פאנעט בסוף תשובות
 'מראה יחזקאל' בקונטרס שערי ציון דף ק"ב. נפטר י' אדר תק"פ. אחריו מילא
 מקומו הגאון מוה"ר יצחק פרענקל זצ"ל [ראה להלן באות ד'].

וזה נוסח מצבתו (מס' 9):

פ"ג / הרב מ"ו משה / ארי' שהי'
 אב"ד / פה / ושימש הקהל' / מ"ד
 שנה נר"נ עפ"י / צוואתו כי כן צוה /
 הרב המה"ג ז"ל יום / ו' עש"ק יוד
 אדר / שנת תק"פ לפ"ק / תנצב"ה

המחלוקת גרמה שבנו הגאון מוה"ר
 יהונתן בנימין נדחה מעל כסא אביו,
 ונתקבל אח"כ לקהל טשענגער [ראה עליו
 בשה"ג הנ"ל אות י' כ"ז].

בנו ר' מאיר יהודה ז"ל ראש הקהל
 באונסדארף.

עוד נודעו לנו חתניו: הגאון מוה"ר משה
 שפיץ ז"ל אבד"ק טשענגער [ראה עליו

בשה"ג הנ"ל ח"א אות מ' קפ"א]; והג"מ יהושע קראלער [פריינד] ז"ל >ראה להלן
 בפרק שני אות יז<, והג"מ אלכסנדר יהונתן בהג"מ ר' אליעזר עסטרייכער ז"ל >ראה
 להלן בפרק חמישי<.

עוד נמצאה מצבת קבורת בתו שנפטרה בשנת תקע"ב, וזה נוסח המצבה (מס' 192):
 גם צפור מצאה בית / פ"ט בצידה הבתולה ציפרל / בת הרב מהרמ"א ... / ... תקע"ב
 ... / תנצב"ה.

בשולי המאמר:

א. רבי מאיר יהודה עסטרייכער

בשו"ת נוב"י קמא (חאה"ע סי' מא) בנוגע להיתר עגונה, נזכר "עדותו של הרב
 מקראהלי ע"פ אגרתו אשר כתב להרב מוהר"ר משה באנדי... איש נכבד מאד ושמך
 כ"ה ענזיל עלפוגין... לא הכיר אותו שום אדם פה... אעפ"כ היטבתי עמו כי ה'
 הטובה עליו... עד שחזר לכאן בין כסא לעשור... וחלה את חליו ונפטר מתוך אותו
 חלי בשמחת תורה העבר [תקל"ב]...".

כן תשובה אליו מרבי נפתלי הרש ליפחאוויץ אב"ד גראסוורדין [חותן בנו רבי משה
 ארי' עסטרייכער] אודות קידושי טעות. התשובה נדפסה בסו"ס 'פסקי ושו"ת
 מהר"ש מלובלין' (עמ' תטו). על הגביית עדות בקראלי מ"יום ה' ט"ז א"ר תקל"ב",
 חתומים "הק' מאיר אויסטרייך החונה ק"ק קראל. הק' אשר אנשיל בה"ר ישראל
 ז"ל. נאום צבי ב"ה אלכסנדר ז"ל ש"ץ ונאמן דק"ק קראל".

בנוגע לצאצאי רבי מאיר יהודה, לפי מקורות מסוימים היה לו בן נוסף ד"ר יוסף
 מנשה עסטרייכער רופא בית המלכות בוויען. בכתב-עת 'בן חנניה' (860 עמ' 101)

נזכר: יוסף מאנס עסטרייכער יליד אויבן ישן 760 (תק"כ) שהיה מן הראשונים שנעשה רופא בהונגריה, ומקום המרפא פירעד קיבל את יוקרתו בזכותו. אם הם זהים ומקום הלידה מדויק, מסתבר שאינו בנו של רבי מאיר יהודה.

כן יש שמציינים שחתנו היה רבי יעקב הרש ב"ר אברהם אוסטרייך דיין באויבן ישן, נפטר שם י"ז טבת תקס"ז (נוסח מצבתו ב'מקורות לקורות ישראל' עמ' 39). אבי רבי מאיר ליב אוסטרייך (בן מרת פראדיל) רב"ד אויבן ישן, נפטר שם ב' טבת תר"ט (נוסח מצבתו שם עמ' 50).

ב. רבי משה ארי' עסטרייכער

כאמור זוגתו הראשונה של רבי משה ארי', מרת חיה (למעלה היא נזכרת 'רחל' חיה, וזה כנראה עפ"י נוסח המצבה "מצבת קבורת רחל חי", מסופקני אם זה שמה) נפטרה בשנת תקנ"ב. ידוע לנו על זיווג נוסף שלו, מרת הענדל בת רבי ארי' יהודה שנולדה בשנת תקכ"ט לערך, ונפטרה באונסדארף ב-כ"ב תמוז תקצ"ז בת ס"ח שנה. [מזיווג זה הבן רבי מאיר יהודה הנ"ל]. היא היתה כנראה [מזיווג קודם] אמו של רבי שלמה זלמן פרלשטיין אב"ד אונסדארף. על מצבתה באונסדארף נחרט: "שכונת מקום / לעצמות אשה צדקת / רבת השם לעבר מלאכותי' / בלשוני אין מילה יקרה רב / מהרבות תהלה מכנף הארץ / כשרון מעשי' נשמעו חסדה / ואמתה עדי שחק שגאו האמנה / עתה גויה בארץ החיים נשמת' / תתעדן בצל שוכן שמים / לשלשת אבירי הרועי' אשת / חן ועטרה שמה תורק כשמן / לעד ינון זכרה הצדקת מפורסמת / הרבנית מ' הענדל בת כ"ה / ארי' יהודה ז"ל תנצב"ה / נפט' ונק' בש"ט יום ג' כ"ב / תמוז תקצ"ז לפ"ק".

מכתב מרבי משה ארי' משנת תקנ"ח אודות כשרות הדג 'שטירל' נדפס בספר 'מקל נועם' (וויען תקנ"ט) שהו"ל רבי יצחק איצק גריסהבר אב"ד פאקש.

לצאצאי רבי משה ארי' יש להוסיף את בנו רבי אליעזר עסטרייכער [אבי רבי יוסף זלמן עסטרייכער דיין במונקאטש], ואת בתו (מזיווג השני) מרת חנה אשת רבי אליעזר ליפמן הירטנשטיין בקירכדארף, בן רבי יחיאל מיכל הירטנשטיין אב"ד פעטשיניידארף. כעת לפני ההדפסה העירוני שיש עוד בן לרבי משה ארי', רבי אברהם עסטרייכער במאדע.

בנוגע לעלילת הדם בפיר שהוזכר למעלה, פירסם הרב מיכאל שאי בקובצי 'המאור' כמה מכתבים בנושא שנשלחו אל השתדלן רבי יעקב קאפל טעבן בפרשבורג שפעל להצלת הנידונים. ביניהם שני מכתבים ששלח רבה של קראלי רבי משה ארי' מאויבן ישן, שלשם ברח עקב העלילה. במכתב הראשון מיום כ"ה תשרי תקנ"ב (נדפס שם שנה ג' גליון ח' עמ' 19) הוא מוסר את שמות היהודים שיושבים במאסר, "כללו של דבר כל המעורבים בדבר מעמדם הרוס ונחרב. בזו השעה קבלתי אגרת

החותם הראשון הוא ר' יצחק פריד הנזכר למעלה, ואילו החותם השני 'ליזר אוסטריך' אולי זהה לנזכר במכתבו של רבי משה ארי' הנ"ל 'גיסי הק' המופלג מו"ה ליזר נר"ו, ואולי מתייחס שם למכתב זה. [אולי הוא חתן נוסף של רבי מאיר יהודה עסטרייכר רבה של קראלי]

מסתבר שהוא זהה למי שנקבר מימין ציונו של רבי משה ארי'. המצבה היתה שקועה באדמה, ולאחרונה הועלתה ממעמקיה ע"י הרב בעריש עסטרייכער ממונסי, שאף מסר לנו את צילום ופיענוח המצבה (ישנם מלים שפיענוחם אינו ברור):

יט א"ר תקנ"ו / נפטר ונקבר בזה כתר שם טוב יום י.. אדר ... / פנ / אסף ראש התהלה יהודה לתפלה חרד אל דברי יי היה / שושן הבירה לנס עמו עמד בפרץ ותרן בממנו לדורן ולמלחמ' / ... נאזר בגבורה יראתו קודמת חכם וצדיק במעשיו / גדול המעשה בנעימה אמירה עשה כן צדקה בגלוי / ובסתר בצל הכסף לא נחשב בימיו ונפשו אותה ויעש / מצות מסוימת

רואיו יאמרו איה שוקל קלה כחמורה / זריז והקדים א"ע להמול ברית הקדש זה כמה פזר נתן / האי אומנא דלו מייץ ועירב דם פה זך בקול שופר / והתנאה לפני יי תמיד בסוכה נאה ובכבוד היום טוב / ולשבת ענג קרא רחים ומוקר רבנים אף חכמתו / עמדה לו שם בגדולים ויצא מן בת ציון קול הדרה / אי כה לביא וליש אבד לדורו אזל גברא דמסתפינא / מני' בקושי עוקר הרים קולע אל השערה ה"ה התורני / המופלא ברק השנון מו"ה

אליעזר בן לאותו צדיק תמים / המופל' מו"ה אלכסנדר אוסטריך זצ"ל והיתה מנוחתו / כבוד סייפא וספרא כרוכים ומנוחים בקרן אורה / ת'נ'צ'ב'ה'.

הרב שלמה וייס

מכון זכרון - בני ברק

הגאון רבי שלמה שטרן זצ"ל אב"ד העלישטאבע

קהילת העלישטאבע ורביה

אחד מחשובי השואלים בתשובות ה'חתם סופר' הוא הגאון רבי שלמה שטרן אב"ד העלישטאבע, שנתבקש למתיבתא דרקיעא בקיצור ימים ושנים ביום ט' אייר תר"ד. מחלציו יצאו רבנים חשובים ובעלי בתים תלמידי חכמים יראים ושלמים עד דורנו. אננו. נרשום בזה את הידוע לנו מתולדותיו.

מראש צורים אראנו

שנת ומקום לידתו המדויקים אינם ידועים לנו. אך כאמור הוא נפטר ביום ט' אייר תר"ד, ובהקדמת ספר 'לשד השמן' (לונדון תשס"ב, עמ' ו ובהערה טז שם) כתוב שנפטר בדמי ימיו לערך בשנותיו הארבעים. זאת אומרת שנולד בסביבות שנת ה'תק"ס. אלמנתו רשומה במפקד בשנת תר"ח כבת 53, ז"א שנולדה בשנת תקנ"ה.

שורש מחצבתו מגזע רבנים בעלי מסירות נפש. אביו היה הרב מ"ה רבי בער. על מקור השם 'בער' סיפר בן נינו רבי ישראל שטרן מלונדון בשם אביו רבי בנימין שלמה שטרן בן רבי יוסף שטרן מוויען חתן רבי שלום בער שטרן רב"ד סערדאהעלי בן רבנו [נדפס בקונטרס 'דובש שפתי ישנים' (לונדון תשמ"ג) עמ' 5 ומשם בשינויי עריכה קלים בהקדמת ספר 'לשד השמן' (לונדון תשס"ב) עמ' א-ב] שאביו של רבי בער היה רב באחת הקהילות במדינת בעהמען [בוהמיה]. באותם הימים גזרה מלכות הרשעה שם, שעינים היתה צרה בגידול אוכלוסי ישראל, גזירה איומה, שאסור להנשא רק לבן אחד הגדול שבמשפחה. לרבנים היה אסור לסדר קידושין זולת זה, והעובר יענש בעונשים קשים וחמורים. אביו של רבי בער הנ"ל כרב ירא וחרד לדבר ה' לא התחשב בגזירת המלכות, וסיכן את נפשו לסדר קידושין לזוג אחד מבני קהלתו בצנעה, דהיינו שפתח את גג הבית ותחתיו סידר קידושין למעלה בעליית הגג בהסתר. כאשר נודע הדבר לאנשי השלטון, רצו לתופסו, והוצרך לברוח כדי להציל את נפשו מפחד העונש שריחף על ראשו, ונס רגלי למדינה אחרת לאונוגארן.

בדרך נכנס ללון ולתת מנוח לגופו היגע בבית גוי כפרי אחד. והנה באישון הלילה הוא שומע שהגוי בעל הבית מבקש מאשתו: הביאי לי את הגרזן "די האק". והבין שהגוי רוצה להרגו נפש כדי לקחת את ממונו. מיד ניסה לברוח משם, אך הדלת היתה סגורה מבחוץ, לכן הוא נס דרך החלון, וירץ לתוך יער גדול הקרוב לשם. פתאום שמע קול וישא עיניו וירא והנה דוב גדול מתקרב אליו. מיד השליך עצמו ארצה ועצר את נשימתו, כי ידוע שהדוב לא נטפל רק לבני אדם חיים אשר נשמת רוח חיים באפם. ואכן ה' היה בעזרו, והדוב הלך סביבו פעם הנה ופעם הנה והריח

בו, והלך לו, והוא ניצל בעזה"ת ממות לחיים. וכאשר נולד לו אחר כך בן קרא שמו בער [דוב] על שם הנס לזכרון.

גירסא נוספת על מקור השם סיפר בן נינתו רבי אברהם שישא הלוי מלונדון בן מרת יאכט בת רבי יוסף שטרן מוויען הנ"ל [נדפס בקונטרס 'מים רבי'ם' (לונדון תשנ"ה) עמ' כו]. אביו של רבי בער בדרכו מעיר לעיר היה עליו לעבור דרך יער גדול. איך שהוא נטה מן הדרך הסלולה ולא ידע איך לשוב לדרך המלך או לאיזה שהוא מקום ישוב. וכל מה שהלך בחשבו קדימה נסתבך יותר ויותר. כיון שנתעייף ישב לו תחת עץ להנפש אבל תקפתו שינה. והנה פתאום התעורר משנתו שהרגיש שמישהו נושם עליו נשימות קולניות, וכאשר פקח את עיניו נבהל לראות בריה ענקית עומדת עליו ומריחה בו ומנשבת עליו. הוא הרגיש שבינו לבין המות רק רגעים. והנה לפתע פתאום אותה הבריה חזרה לאחוריה וברחה ממנו והלאה. ורק אז ראה שהיה זה דוב שארב לו וקם עליו, וממנו ניצל על פי נס.

הוא הלך אנה ואנה מבלי לדעת להיכן רגליו יובילו אותו. ושוב נס, בחשכת לילה ראה נר דולק במרחק ועשה דרכו לאותו הכיוון. והוא לנכון הגיע שם ומצא סוכה ולפניה כמה אנשים שלפי תוארם היו אלה כנופיה של אנשים שלא מן הישוב. ושוב קרה נס, לא עוד שלא פגעו בו כפי שהיה ירא, אלא הובילו אותו עד לדרך המלך והראו לו משם והלאה איך יגיע למקום ישוב. ובכן מצא דרכו לביתו אחרי שזכה לנס בתוך נס. והנה כאשר ילדה אשתו בן, לזכר הנס קרא שמו דוב בער.

בישיבת דרעזניץ

רבי שלמה שטרן למד בבחרותו בישיבת הגאון רבי חיים אופנהיים בדרעזניץ (שטראסניטץ) שבמורביה. וכאשר נפרד ממנו כתב עליו רבו: "בכל מדינת מעהרען לא נמצא כמוהו" [כן העיד בן רבנו רבי שלום בער שטרן בהקדמה לקונטרס (כת"י) חידושי אגדה על מגילת אסתר ועל מסכת מגילה שפיו יקבנו בשם בשמים רא"ש: רא"ש ר"ת רבי אבי שלמה. קונטרס 'דוב שפתי ישנים' (לונדון תשמ"ג) עמ' 6. הקדמת ספר 'לשד השמן' (לונדון תשס"ב) עמ' ב-ג].

רבי חיים אופנהיים נולד בשנת תקכ"ד בפרשבורג לאביו רבי יצחק איצק אופנהיים ונימול ביום כ"ב אלול תקכ"ד ע"י רבי וואלף טעבן ורבי קאפל אופנהיים. ניהל ישיבה בדרעזניץ שהחזיקה מהונו. וראה בהקדמת 'מי באר': "אחי הצדיק המפורסם, הרב המאוה"ג החריף הבקי מו"ה חיים אפפעהיים נ"ע, הוא הפיץ תורה ברבים, פעל ועשה צדקות הרבה בעיר מושבו דרעזניץ במדינת מעהרן". בשנותיו האחרונות כיהן שם ברבנות שלא על מנת לקבל פרס. נפטר במוצאי יוה"כ פ תקפ"ג. [על פי גולד בספרו על קהלות מורביה עמ' 520. וכנראה אינו מדויק מה שמובא ב'אישים בתשובות ח"ס' סי' קצ].

בישיבת ניהויז

רבי שלמה שטרן למד בבחרותו גם בישיבת הגאון רבי אברהם ליבשיץ אב"ד ניהויז. כך עולה מ'היתר מאה רבנים' שערך בן רבו רבי יחזקאל משה ליפשיץ-פישמן אב"ד מישקולץ בשנת תר"א לפ"ק [ראה להלן ובהקדמת 'לשד השמן' עמ' ג ו'עלי זכרון' 14 עמ' כח], שאליו הצטרף גם רבי שלמה, ובו הוא כותב: "אשר אני מכיר אותו מימי בחרותי אשר יצקתי מים ע"י אביו המנוח הגאון הגדול אמ"ו מר"ה אברהם ליבשיץ ז"ל".

רבי אברהם ליבשיץ נולד בשנת תק"ג לערך לאביו רבי יצחק, כנראה שמוצאו מליבשיץ. תלמיד בעל 'נודע ביהודה'. בשנת תקכ"ח לערך שימש כרב פרטי ומלמד במשפחתו של הסוחר יצחק לנדסמן בק"ק פוליצ. בין השנים תק"ל-תק"מ כיהן כדיין בק"ק ניקלשבורג. בשנת תק"נ עבר לכהן ברבנות המחוזות טאבור ובדווייס אשר בבוהמיה, וקבע את מקום מושבו בעיירה הראשית קאלדי. בשנת תקס"א העתיק את מושבו מקאלדי לעיירה הקטנה ניהויז אשר מספר תושביה היהודים לא עלה על מנין מצומצם, כדי שיוכל ללמוד שם עם תלמידי ישיבתו ללא הפרעה. ככלל השגיח בעינא פקיחא על הוראת התלמידים בכל המחוז, כפי שנחרת על מצבתו שהיה "אב המון תלמידים". בנייהויז ישב על התורה ועל העבודה ועדיין נשאר רב המחוזות טאבור ובדווייס עד שנת תקע"ז, שאז איבד את מאור עיניו, ולכן עזב את הרבנות ועבר לגור ליד בנו רבי יחזקאל משה שנתמנה לאב"ד בק"ק מיסקוויטץ והנחהו בעצתו. לאחר מכן כשבנו נתמנה לכהן כאב"ד ק"ק שאפא [מסוף שנת תקפ"א], עבר גם הוא לשם. משנת תק"מ לערך השתמש גם בשם המשפחה "פישמן". רבי אברהם ליבשיץ-פישמן נפטר בשאפא ביום כ"ו תשרי תק"ץ, ושם מנו"כ. [תולדותיו של רבי אברהם ליבשיץ אב"ד ניהויז נסקרו כבר באריכות בהקדמת ספר 'אור שרגא' לנכדו רבי שרגא פייש פישמן מ"מ דפרשבורג (ירושלים תשי"ט, עמ' 12-13), ובמאמרו של הרב שמחה בונם יוסף סיימון ב'עלי זכרון' (14 עמ' לא-לב, 18 עמ' מד-מו).]

בית חמיו רבי שלום פרידמן

בהגיעו לפרקו נשא רבי שלמה שטרן לאשה את מרת ריזל שנולדה בפרייטטאט בשנת תקנ"ה לאביה הגאון רבי שלום פרידמן אב"ד העלישטאבע ופרייטטאט, ולאמה מרת פעסל. שמו המלא של רבי שלום, כפי שמופיע בראשי השורות [אקרוסטיכון] של מצבתו, הוא: "יהושע ישראל שלום". נרשום בזה את תולדותיו על פי הרשום בספרים 'אישים בתשובות חתם סופר' (סי' תרא), ו'החתם סופר ותלמידיו' (עמ' תכה) עם תיקונים מסוימים על פי הנוסחאות של מצבתו ומצבת אשתו שנתגלו לאחרונה בפרייטטאט.

רבי שלום נולד בפרייטטאט לאביו רבי צבי הרש [כן רשום על מצבתו, ולא 'אהרן' כמו שנכתב בטעות בשני המקורות הנ"ל] פרידמן. רבי שלום כנראה לא למד אצל מרן

החתם סופר [נראה שהיה בן גילו של החתם סופר או אפילו קצת מבוגר ממנו. במקורות הנ"ל חיבר כנראה בין שני אישים, ובטעות כתב עליו שהוא תלמיד החתם סופר]. נשא לאשה את מרת פעסל שנולדה בשנת תק"כ לערך [עפי" מצבתה] להגאון רבי שמשון רייס. [בנו-אחיה רבי צבי הרש רייס כתב צוואה באו"בן ישן ביום ל' שבט תקצ"ט, נמצאת כיום בגני ביהמ"ל בני"מ מס' 9691].

רבי שלום גר בפרייטשטאט, עסק במשא ומתן ונמנה בין ראשי וחשובי הקהלה. כשירד מנכסיו גר, משנת תק"ע לערך, אצל בנו בנייטרא, שם מצאנו זכרו בשנת תקע"א: 'מרה' שלום פרייטשטאט'. ביום ל"ג בעומר תקפ"ג כותב לו החתם סופר תשובה [נדפסה בשו"ת

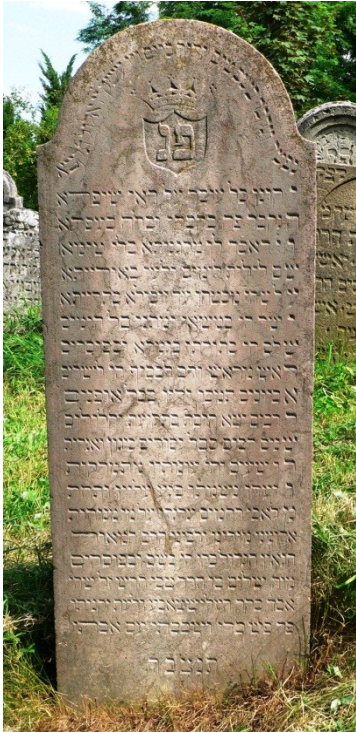
[Handwritten text in Hebrew, likely a draft or a different version of the letter mentioned in the main text. It contains dense script with some corrections and annotations.]

עמוד מצוואת רצ"ה רייס - מזכיר את בן אחותו רבי לייב פריידעמאן בפרייטשטאטל"

'חתם סופר חחו"מ סי' צ, וז"ל: 'רב שלומים ל"נ הרב המופלג המפורסם כבוד מו"ה שלום נ"י פ"ש. נשאלתי מאת כבוד הדרתו מנא הא מילתא דרגיל על לשונינו דאפי' שבועת אמת עבירה היא ועי"ז נמנעים מלשבוע אפי' שבועת אמת ומתפשרי' בכל מה דאפשר רק שלא לשבע אפי' באמת... משה"ק סופר מפפד"מ'.

בשנת תקפ"ג בערך נתמנה לאב"ד העלישטאבע. [כך עולה לפי השנים שחתנו כיהן בהעלישטאבע, ראה לקמן, ולא כמו שכתב בטעות ב'ספר הזכרון לקהלת סרדהלי' (עמ' 129) שרבי שלום פרידמן כיהן בהעלישטאבע עד שנת תר"ה כאשר התקבל לאב"ד בפרייטשטאט. דבר זה לא יתכן כלל. הטעות נבעה כנראה מטעות בשנות כהונת רבי יהודה סעמניץ בהעלישטאבע, ומספירה שגויה של שנות כהונת חתנו שם, ראה לקמן]. בהעלישטאבע כיהן במשך כשנה עד להתמנותו לאב"ד בעיר מולדתו פרייטשטאט על מקומו של רבי אברהם יצחק בלום שנפטר בשנת תקפ"ג. נפטר ביום ו' עש"ק י"ז אלול תקצ"א ומנו"כ בפרייטשטאט. וזה נוסח מצבתו (צילומי המצבות בפרייטשטאט קבלנו ממר שאנדור באטשקא): נפטר ונקבר בשם טוב גדול ביום ו"ו עש"ק י"ז אלול תקצ"א / פ"נ / יקונן כל עובר על האי שופרא / הנקבר בו בקברו ובלה בעפרא / וי דאבד לן מרגניתא בלי טימא / שם לילות לימים ולעי באורייתא / על י"י היה מבטחו עד

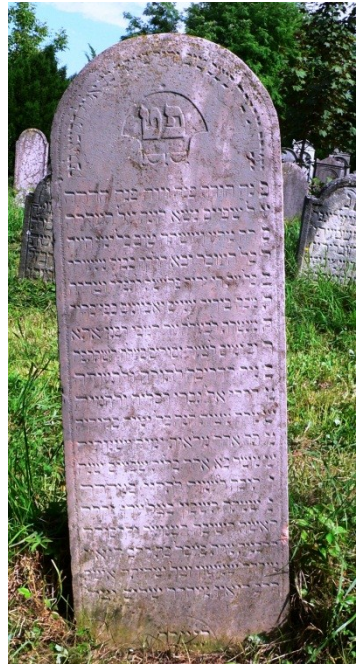

זיבולא בתרייתא / ישר ה' במשאו ומתנו כל
 הימים / שלם ה' בתורתו בגמרא ובפוסקים /
 ראש מראש ורב לבסוף ה' לישרים / אביונים
 תמכו ידיו בכל אופנים / לרבים יצא חובת'
 בתקיעת והלולים / שנים רבים סבל יסורים ביגון
 ואנחות / לו שע"כ יהי' עונותיו מתמרקות /
 ויעדן נשמתו בג"ע עליון ותחת / מלאכי רחמים
 ינהגהו על מי מנוחות / אדונינו מורינו ורבינו הרב
 המאור / הגאון הגדול בקי ה' בש"ס ובפוסקים /
 מו"ה שלום בן הר"ר צבי הרש ז"ל שה" / אב"ד
 בק"ק העלישטאבע ולעת זקנותו / פה פ"ש כדי
 ושכבתי עם אבתי / ת'נ'צ'ב'ה'.

אשתו הרבנית מרת פעסל בת הגאון רבי שמשון
 רייס נפטרה בתוך שבעת ימי האבל על בעלה
 ביום ד' כ"ב אלול תקצ"א ומנו"כ בפריישטאט. וזה
 נוסח מצבתה:

נפטרה ונקברה בשם טוב גדול ביום ד' כ"ב אלול
 תקצ"א לפ"ק /
 פ"ט / פנה הודה

פנה זיוה פנה הדרה / על שפיים נשא קינה על
 העדרה / סרה מרע ועשתה טוב כל ימי חייה / לכל
 העובר ובא חלקה כבוד מנעורה / בכל עת ה' ידיה
 פרושה לתפלה וצדקה / תמכה בידיה עניים
 ואביונים כפי כחיה / המנטרת לבעלה עד דמבי
 רבנן אתא / רוב ימים לצער יסורים בעלה
 השתתפה / בניה הדריכה לתורה ולתעודה /
 מהררי אל גברו חסדיה ורחמיה / שמרה מצות
 ח'נה' כל ימיה כחוקיה / מתה אחר מלאות ימיה
 ושנותיה / שמשה בא אחר כלות שבעים שנה /
 ותזכה לעמוד לתחיי במהרה / נשמתה תשכון בצל
 עדן יקרה / האשה החשובה הצנועה והחסודה /
 הרבנית מרת פעסל בת הרב הגאון / מוהר"ר
 שמשון זצ"ל שהיתה אשת / הרב הגאון מוהר"ר
 שלום זצ"ל / ת'נ'צ'ב'ה'.

מצאצאיהם ידועים לנו: א) בנם רבי יהודה ליביש פרידמן, [אולי] תלמיד החתם סופר, דיין בפרישטאט [ראה עליו ב'אישים בתשובות חתם סופר' סי' שסז. וב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' קע]. נפטר י"ז שבט תרל"ט ומנו"כ שם. זה נוסח מצבתו: 'נשמתו יצאה בקדושה ובטהרה ביום ב' שבעה עשר לחודש שבט / והובל לקברות בש"ט ובכבוד גדול ביום ג' י"ח לחודש שבט / שנת תרל"ט לפ"ק / לדאבון בניו ועדתו / עד הגל הזה ועדה המצבה / הזאת / אשר פה למנוחת עולם / צפון וטמון הרב הישיש איש / ירא אלוקים הצדיק והתמים / הגדול בתורה מוה' / אברהם יהודה / המכונה בפי כל לשם ולתהלה / ר' ליבש פריעדמאן / זצוק"ל בן לאותו צדיק ותמים / הרב המאור הגדול והמפורסם / מו"ה יהושע ישראל שלום זצוק"ל / שה' רב ומורה פה ק"ק / פרייאשטאדטל יע"א'.

ב) בנם רבי אהרן פרידמן. ג) בנם רבי יונה פרידמן בנייטרא, אשתו מרת פערל, הורי רבי שמעון פרידמן תלמיד החתם סופר אב"ד גאלאנטא [ראה עליו ב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תסו-תסז. ומה שכתוב שם ששם אביו רבי אהרן הוא טעות. רבי שמעון מופיע כ'תלמיד' במפקד בשנת תר"ח בבית משפחת שטרן בסערדאהעלי, יליד נייטרא בן 27 שנה]. ד) חתנם רבי שלמה שטרן נתמנה למלאות את מקומו חותנו כאב"ד העלישטאבע כנראה כבר בשנת תקפ"ד.

קהילת העלישטאבע ורבניה

כאמור רבי שלמה שטרן וחותנו רבי שלום פרידמן כיהנו ברבנות ק"ק העלישטאבע. העלישטאבע (Alistal) היא כפר גדול הסמוך לעיירה המפורסמת סערדאהעלי. ב'ספר הזכרון לקהלת סרדהלי' (ישראל תשל"ה, עמ' 129) כתוב: 'הקהילה הסמוכה שבכפר הגדול אלישטאבע היתה החשובה שבקהילות המשנה, ומבחינת הגיל אף עלתה על קהילת האם. קהילת משנה זו, הגם שהזדקקה לשכנתה הגדולה ממנה, היו לה חיים קהילתיים עצמאיים, כגון בית-כנסת, בית-ספר ועוד משל עצמה. היא היתה גם היחידה בכל גליל האם שהחזיקה רבנים משלה ברוב תקופת קיומה,

ואלה, כמו גם אנשי הקהילה, קיימו קשרים ידידותיים ואמיצים עם רבני ואנשי קהילת האם וקהילת פרשבורג הגדולה'. נרשום בזה את הרבנים הידועים לנו שכיחנו שם. רשימה זו מבוססת על 'ספר הזכרון לקהלת סרדהלי' (עמ' 129-130) עם תיקונים והוספות ממקורות נוספים.

רבי יהודה סעמניץ (תקע"ה-תקפ"א) - הרב הראשון הידוע לנו שכיחן שם הוא הגאון רבי יהודה סעמניץ זצ"ל. [במקורות מסוימים, ביניהם בספר הזכרון הנ"ל, הוא מכונה 'יהודה אריה'. כנראה זה טעות. על מצבתו רשום רק 'יהודה סעניטץ'. ראה 'עלי זכרון' 6 עמ' יד.] מוצאו כנראה מסעמניץ שבסלובקיה. הוא כיהן כאב"ד העלישטאבע בסביבות שנת תקע"ה. ולאחר מכן, כנראה בתחילת שנות התק"פ עבר לכהן כדיין באויבן-ישן (O Buda). [ראה 'עלי זכרון' שם. ולא כמו שכתב בטעות בספר הזכרון שם שלפני העלישטאבע היה ראב"ד באויבן-ישן. ומשמע שכיחן בהעלישטאבע עד לפטירתו בכ"ט אייר תר"ג. כאמור אין זה נכון. ועיין להלן]. בשנת תקצ"ד נתן הסכמה לספר 'שארית יוסף' הגהות על ספר דעת זקנים מבעלי התוספות, מאת רבי אהרן קוטנא. בנו רבי יחיאל צבי נשא לאשה בא' תמוז שנת תקצ"ד את מרת יהודית בת רבי מאיר א"ש אב"ד באלאשא-יארמוט ולאחר מכן אב"ד אונגוואר. בשנת תקצ"ח כיהן רבי יחיאל צבי כדיין במאגדינבורג (מזרח גרמניה) [אישים בתשובות חתם סופר' סי' רעד. 'עלי זכרון' שם]. רבי יהודה סעמניץ נסתלק לבית עולמו ביום כ"ט אייר [ערב ראש חודש סיון] תר"ג ונטמן באויבן ישן. עם פינוי בית החיים באויבן ישן הועברו עצמותיו לבית החיים האורטודוקסי (גאראנטוש) בפעסט [עלי זכרון' שם, עם צילום מצבתו]. וזהו נוסח מצבתו: פ"נ / הרב המופלג ומפורסם / מ"ה / יהודה סעניטץ / ז"ל / דיין דק"ק אובן ישן / י"נ יום ב' ער"ח סיון תר"ג לפ"ק / ת"צ'צ'ב'ה' / ש"א רכל.

רבי שלום פרידמן (תקפ"ג) - על מקומו נתקבל בשנת תקפ"ג רבי שלום פרידמן (פריישטאט). הוא כיהן כאב"ד בהעלישטאבע במשך כשנה עד להתמנותו לאב"ד בעיר מולדתו פריישטאט על מקומו של רבי אברהם יצחק בלום שנפטר בשנת תקפ"ג.

רבי שלמה שטרן (תקפ"ד-תר"ד) - את מקומו מילא חתנו רבי שלמה שטרן שהיה אז אברך צעיר בשנות העשרים לחייו. הוא נתמנה לאב"ד העלישטאבע על מקום חותנו משנת תקפ"ד לערך [אישים בתשובות חתם סופר' סי' תריג]. ב'ספר הזכרון לקהלת סרדהלי' (עמ' 130) כתב שכיחן עשרים שנה בהעלישטאבע, וכיון שנפטר בשנת תר"ד ז"א שהתמנה כאמור בשנת תקפ"ד. בשנת תקצ"ב מצאנו תשובה מהחתם סופר שמתארו כאב"ד העלישטאבע. הוא כיהן במקום עד לפטירתו ביום ט' אייר תר"ד ושם מנר"כ. [ומה שכתב ב'אישים' שם שנפטר ביום י' זו טעות. זה יום הקבורה, אבל נפטר ביום ט' אייר כמו שנחרת על מצבתו. ומחבר ה'אישים' כבר תיקן זאת בספריו 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תכה, 'פנקס המוהל חתם סופר' עמ' תריז].

רבי משה צבי שטרן (תר"ד-תרל"ד) - אחר פטירת רבנו נתמנה בנו הגדול רבי משה צבי הרש שטרן למלא מקום אביו ברבנות העלישטאבע. גם הוא כאביו היה בזמן התמנותו בשנות העשרים לחייו. [היה בן 22 בפטירת אביו. ראה להלן]. סייע על ידו בעבודת ההוראה בן דודו שהיה מבוגר ממנו בשנה אחת, רבי שמעון פרידמן בן רבי יונה אחי הרבנית ריזל שטרן [ראה ב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תסו, ובמפקד שנת תר"ח שצילמו נדפס להלן]. הוא כיהן שם במשך כשלושים שנה [כך נחרת על מצבתו. וכיון שרבי ישעי' ניזאץ כיהן כבר בשנת תרל"ה כאב"ד העלישטאבע, צריך לומר שרבי משה צבי נתמנה מיד עם פטירת אביו למלא את מקומו, ועזב את הרבנות בשנת תרל"ד-ל"ה בערך]. את ספקותיו בהלכה הריץ לרבה של סערדאהעלי הגאון רבי יהודה אסאד [ראה בשו"ת מהר"א חיר"ד סי' רא, רכו, שס].

בשנת תר"ד בערך נשא לאשה את הרבנית מרת גיטל. נולדה בעיר חדש בשנת תקפ"ו להוריה רבי אהרן ומרת חנה פרידמן. נפטרה ביום ט' חשוון תרכ"ו ומנו"כ

בסערדאהעלי בשורת הרבניות [מצבה מס' 258]. בזיווג שני נשא לאשה את מרת מאריא [אולי מרים] לבית לינק [עפ"י רישום פטירתו במטריקל סערדאהעלי]. כשהתקרב לימי זקנותו ויתר על כסא הרבנות והעתיק את דירתו לסערדאהעלי, בה נפטר ביום שבת קודש כ"ג סיון תרמ"ח ושם מנו"כ [מצבה מס' 55. ליד הרב"ד רבי עזרא צורף]. וזה נוסח מצבתו [כפי שהצלחנו לקרוא מצילום המצבה שאיננו שלם]: פ"נ / .... / **משה הרש שטערן** / בן להרב המאור הגדול המפורסם המפורסם / מהו' שלמה שטערן זצ"ל / והי' רב ממלא מקום אביו בהוראה כמו / שלשים שנה בק"ק עלישטאבע / שבר גדול השברנו עת חשך כסה אורה / אדון הוי הודו כסאו לארץ מוגרה / צדיק בן

צדיק הוגה כל ימיו בתורה / בעל מעשים טובים משיב מלחמה שיערה / ידי רב לו קולע אל השערה / שמחתנו נהפכה לתוגה הה! ליום צרה / טעמנו הומר עינינו מאין הפוגת נגרה / עליו זקני שער וכל יורשי יקרה / רבי העם הקרובים והרחוקים יתפלו בעפרה / נוחם יסתר מעיני בניו וקרוביו יבכו את ההבערה / ... ביום שבת קדש כ"ג סיון / ... שנת תרמ"ח לפ"ק / ... שם אמו ריזל.

רבי וואלף באנדא (תר"י) - בשנת תר"י מצאנו את רבי וואלף באנדא רב"ד סערדאהעלי כרב בהעלישטאבע. [כך חתם [פעמיים] באגרתו לרבי שמשון רפאל הירש אב"ד ניקלשבורג שנכתבה ביום ד' ט' תמוז תר"י. נדפסה ב'מוריה' גליון שיט-שכ חשון תשס"ו עמ' מח-נב. שאר הפרטים עליו מ'החתם סופר ותלמידיו' עמ' ככו-קכח ומ'אישים בתשובות חתם סופר' סי' קסט. ע"ע גם ב'ספר הזכרון לקהלת סרדהלי' עמ' 99, וקונטרס 'תולדות עזרא' עמ' 15]. כנראה שעקב צעירותו של רבי משה צבי שטרן שנתמנה בזכות היותו בנו של הרב הקודם, מינו לידו רב נוסף מבוגר כבן חמישים שנה לסייעו במלאכת הרבנות וההוראה [ראה גם בסוף תשובת המהר"י אסאד לרבי משה צבי שטרן שנדפסה בשו"ת מהר"א חיו"ד סי' רכו. התשובה נכתבה כשהמהר"א כבר כיהן בסערדאהעלי, היינו מסוף שנת תר"ד ואילך]. רבי וואלף נולד בשנת תק"ס לערך. ממשפחת בעל המחצית השקל שהיה דודו. תלמיד החתם סופר ורבי מרדכי בנעט אב"ד ניקלשבורג והוסמך על ידם כבר בהיותו בן כ"ה שנים. חתן רבי צבי כ"ץ מסערדאהעלי וגר ליד חמיו [כבר בשנת תקפ"ו]. לאחר מכן דיין שם, ובשנת תר"ג כבר כיהן כרב"ד שם עד לפטירתו. נפטר כ"ז חשון תרכ"ד. ומנו"כ כנראה בסערדאהעלי.

רבי ישעי' נייזאטץ (תרל"ה-תרע"ו) - אחרי שכן רבנו רבי משה צבי ויתר על כסא הרבנות והעתיק את דירתו לסערדאהעלי נתמנה רבי ישעי' נייזאטץ לכהן כאב"ד העלישטאבע. [תולדותיו: שם הגדולים מא"ה מערכת י' אות שצח. רבותיה דיחזקאל עמ' סט. ספר הזכרון לק"ק סערדאהעלי עמ' 130. 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תקט]. נולד בשנת תר"ב לערך [או תקצ"ח] לאביו רבי אליעזר ליפמאן נייזאטץ תלמיד החתם סופר דיין בסערדאהעל ואב"ד מאגענדארף [נפטר ד' תשרי תר"ט ומנו"כ בסערדאהעלי. ע"ע ב'אישים בתשובות חתם סופר' סי' עז, 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' סז-סט, ספר הזכרון לקהלת סרדהלי עמ' 120-122], ולאמו מרת גינענדל נכדת הגאון רבי אלכסנדר מייזילש אב"ד סערדאהעלי ורעכניץ בנו של הגאון רבי רפאל מייזילש בעל התוספות שבת. 'אלוף נעוריו' היה רבי משה הרצפלד ר"מ בסערדאהעלי [הקדמת ספר 'בציר אליעזר' פרעסבורג תרכ"ט. ע"ע ב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' שט-שנ]. תלמיד הכתב סופר בפרשבורג. בשנת תרכ"ב [כן כתב ב'פנקס המוהל חתם סופר' עמ' תקעא, על פי רישומי הנישואין בפרשבורג. ומה שכתוב על מצבת אשתו שנפטרה בשמחת תורה תרע"ה: 'חיתה עם בעלה מ"א שנים', הוא טעות, והנכון הוא: נ"ב שנים] נשא לאשה את מרת ריזל [ילידת תר"ב] בת רבי משה ליב סג"ל ליטש-רוזנבוים הדיין מפרשבורג בעל 'מתא דירושלים' [ע"ע ב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' שעא-שעד, וב'פנקס המוהל חתם סופר' עמ' תקסט-תקעב, תשעח. אחי רבי אברהם מח"ס בן יהודה]. לאחר נישואיו גר ליד חותנו בפרעשבורג (עדיין בשנת תרכ"ט). ביום כו אדר א תרל"ה כותב אליו השבט סופר' תשובה: 'לכבוד ידידי הרב המופלג... כש"ת מו"ה ישעי' נייזאץ רב בק"ק

הולישטאבע יע"א' [שו"ת 'שבט סופר' חאו"ח סי' כה]. כיהן כאב"ד העלישטאבע למעלה מארבעים ואחת שנה עד לפטירתו ביום כ"ה אדר א תרע"ו ושם מנו"כ. הו"ל ספרי אביו: בשנת תרכ"ט הדפיס בפרשבורג את הספר 'בציר אליעזר' עם קונטרס

תוספת שביעית ממנו. ובשנת תרס"ה הדפיס ב- סילאדי-שאמלוי את הספר 'באר אליעזר'. תשובה ממנו לרבי עזרא צורף נדפסה בסוף ספרו של רבי עזרא 'טופסי גיטין' (מכון בית אהרן וישראל ירושלים תשע"ה, עמ' שיב-שיח). תלמידו יליד העלישטאבע, רבי אהרן נויבירט מו"ץ בק"ק מגנצא [עיין עליו ב'עלי זכרון' עלה 12 עמ' סג], מצטט מחידושו: 'כבר נשאלתי ע"ז מאמו"ר הגאון מו"ה ישעי' נייזאטץ נ"י אבד"ק העלישטאבא 'צ"ו' [וילקט יוסף' שנת תרע"ג קונטרס יז סי' קנח. זו התייחסות לקושית בעל ה'מעשי למלך' על הרמב"ם (פ"א מבית הבחירה הי"ג) שהופיעה שם בקונטרס יג סי' קטז. ועיין התייחסות נוספת שם בקונטרס כ סי' קפ].

וזה נוסח מצבתו
(חסר החלק העליון):
...יפמאן נייזאטץ / ...

בציר אליעזר מי מנוחות[?] / באר אליעזר משבצת הפנינים ... / שם אמו מרת גינענדל ע"ה / נכדת הרב הגאון מו"ה סנדר מייזליש זצ"ל"ה / שהי' אבדק"ק סערדאהעלי ורעכניטץ יע"א / ובן הרב הגאון שר התורה מו"ה רפאל ז"ל / בעהמ"ח ספר תוס' שבת / נפטר ביום כ"ה לחודש אדר ראשון תרע"ו לפ"ק / תנצב"ה.

וזה נוסח מצבת אשתו הרבנית: פ"ט / הרבנית צדקת מחוכמת / מפורסמת מרת / ריזל / בת הרב הגאון המפורסם מו"ה / משה ליב ליטש זצוק"ל / דיין דק"ק פרעסבורג יע"א / בעהמח"ס - מתא דירושלים - / ואמרות ה' - ועל הלכות סת"ם / ואשת הרה"ג מו"ה / ישעי' נייזאטץ נ"י / אבד ד"ה אלישטאל / ד"ה יום בעיה מא שנים / נפטרה בשם טוב ביום / שימחה תורה ח"ע"ה / שפאט"ה יורה נעור / הנצבה

בעלה (מ"א) [נ"ב] שנים / נפטרת בשם טוב ביום / שמחת תורה תרע"ה לפ"ק / שם אמה שרה פערל / תנצב"ה. (ייש"כ להרב ישכר בעריש ווייס על צילומי המצבות הנ"ל).

רבי צבי יהודה ווייס (תרע"ו?) - רבי צבי יהודה (הרש ליב) ווייס נולד בשנת תרנ"ד באטש לאביו רבי משה ווייס, לאחר מכן אב"ד קאסטאלן [ע"ע 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תקצח, 'תולדות יעקב' שבסוף ספר 'שושנת יעקב' על מגילת אסתר (מכון 'זכרון' ב"ב תשנ"ט) עמ' קעה-קפא], חתנו של רבי יעקב קאפל קרויס אב"ד אטש מח"ס ברכת יעקב ועטרת יעקב ועוד [ע"ע 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תקד, 'פנקס המוהל חת"ס' עמ' שמת-שנא, 'תולדות יעקב' הנ"ל עמ' קמג-קנג]. למד אצל רבי יוסף צבי דושינסקי בגאלאנטא, רבי שמואל רוזנברג באונסדארף והדעת סופר בפרשבורג. בימי בחרותו בזמן מלחמת העולם הראשונה כדי ליפטר מגיוס לצבא קיבל מינוי כאב"ד העלישטאבע. בערך בשנת תר"פ נשא לאשה את מרת יטה בת זקוניו של רבי יהושע גאלדשטיין מסערדאהעלי בנו של רבי עזרא צורף רב"ד שם וחתנו של רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד דשם. הרביץ תורה בחברה ש"ס בסערדאהעלי, וכיהן כגבאי צדקה שם. נספה ממחלת הטיפוס במחנה עבודה הנפלינג ליד מילדורף ביום ח' ניסן תש"ה. אשתו מרת יטה ע"ה נספתה באושוויץ עם שאר קדושי סערדאהלי ביום כ"ז סיון תש"ד. הי"ד. [רוב הפרטים מ'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תרמ. 'תולדות יעקב' הנ"ל עמ' קפב. 'תולדות עזרא' שבסוף קונטרס 'תורת עזרא' (מכון 'זכרון' בני ברק תשס"ז) עמ' 79-80].

רבי דוד יהודה זילברשטיין (תרע"ז?-תרפ"ב?) - אחרי רבי ישעי' נייזאץ חזרה העטרה ליושנה ונבחר לכהן ברבנות העלישטאבע גינו של רבי שלמה שטרן, ה"ה רבי דוד יהודה ליב זילברשטיין בן רבי ישעי' אב"ד ווייצען חתנו של רבי משה צבי שטרן. נולד בשנת תרמ"ד. לאחר נישואיו עם מרת פראדל בת רבי יצחק צבי הלוי ניהוזר בסערדאהעלי גר ליד חמיו. ובשנת תרע"ד מצאנו אותו כתופס ישיבה במקום. לאחר פטירת רבי ישעי' נייזאץ מילא כאמור את מקומו בהעלישטאבע. בשנת תרפ"ג נבחר לדיין בווייצען ובשנת תרצ"ב נתקבל למלא מקום אביו שם. נהרג עקה"ש י"ח תמוז תש"ד. חיבר ספר 'יד דוד' על התורה והמועדים וחידושים בשמעתא על י"ד סוגיות, נלוה לספר 'לקוט אפרים' (מונקאטש תרס"ה). מהדורה מורחבת עם הוספות מכת"י ועוד נדפסה בניו-יורק בשנת תשמ"ד. חתניו: רבי אהרן צבי גרוס אב"ד פאמאז ורבי משה צבי פריינד אב"ד דיערדש-סענט-מיקלאש [ע"ע ב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תרל, תרנד].

רבי שלמה גולדברגר (תרפ"ב-תרצ"ז) - אחרון הרבנים בקהילה זו היה הרב רבי שלמה גולדברגר. נולד בשנת תר"ג לאביו רבי משה צבי. למד אצל המהר"ם שיק והוסמך להוראה ממנו. על מצבתו נחרת: 'ישב על כסא הרבנות ותפס ישיבה בק"ק אלישטא יע"א ט"ו שנים'. בחצי השנה האחרונה לחייו העתיק את מקום מגוריו לסערדאהעלי. נפטר שם ביום שבת קודש כ"ו סיון תרצ"ז בגיל שמונים וארבע, ושם מנוחתו כבוד [מצבה מס' 91]. נוסח מצבתו: פ"ט / הרב היקר והמופלא מדברנא

דאומתיה / מו"ה / שלמה / גאלדבערגער / ז"ל /
 בן מ"ה משה צבי ז"ל / שהיה תלמיד מובהק
 למרן / בעל מהר"ם שיק זללה"ה / וקבל התרת
 הוראה ממנו בימי / חורפו ישב על כסא
 הרבנות / ותפס ישיבה בק"ק אלישטא / יע"א
 ט"ו שנים והפליא לעשות / חסד עם עניים
 ואביונים / מנוחתו כבוד ברום שמי מעונים /
 נפטר ליל ש"ק פ' שלח לך / כ"ו סיון ונקבר
 למחרתו ביום א / ...

אתו תמה שלשלת הרבנים בקהילה זו. תנצב"ה.
 ואנו נחזור לתולדותיו של רבי שלמה שטרן
 אב"ד העלישטאבע.

גדלותו בתורה והוראה

גדלותו של רבנו בתורה והוראה משתקפת
 לפנינו בעיקר מהמשא ומתן שנשא ונתן עם
 גדולי דורו, כפי שיסוקר בהמשך. כאן נצטט
 התבטאויות שהתבטאו עליו בני דורו ועובדות
 שסופרו עליו.

בנו הצעיר של רבנו, רבי שלום בער שטרן רב"ד
 סערדאהעלי, שהיה חתנו של רבי דוד צבי

עהרנפעלד חתנו הגדול של החתם סופר, כותב בהקדמת קונטרס 'בשמים ראש'
 (כת"י) [נדפסה בקונטרס 'זובב שפתי ישנים' (לונדון תשמ"ג) עמ' 5-6] על קשריו של אביו
 עם גדולי דורו: "והעלתי על ראש שמחתי שם אבי מורי ורבי מה"ו שלמה שטרן
 זצלה"ה, שהיה רב מובהק בתורה, ובין עבותים היה צמרתו [מליצה על פי הפסוק
 ביחזקאל לא ג. פירוש, שהיה בקשר, כמו הענפים המקושרים זה בזה, כן מקושר היה עם
 גדולי דורו. (הקדמת 'לשד השמן' עמ' ג הערה ט). ובמלבי"ם ביחזקאל שם פירש: היה גבה
 קומה וצמרתו שהוא הענף האמצעי שבראש האילן היה בין עבותים שסביב לו ענפים
 עבותים וקלועים שזה מיפה ראש האילן, ובנמשל וכו' והוא גבה קומה שהיה מלך מלכים
 וגבוה מכולם, וצמרת הארז שהוא המלך היה מוקף מעבותים היינו שרים גדולים שכל אחד
 גבוה במצבו ומקיף את הצמרת. עכ"ל בקיצור קצת] בזמן הגאונים הגאון המובהק ר'
 מרדכי בנעט אב"ד דק"ק ניקאלסבורג ובזמן רבינו הגאון בעל חת"ס זצלה"ה, אשר
 נפטר לגן עדן בשנת תר"ד, ולא זכיתי ללמוד מפיו תורה, כי הייתי נער ורך בשנים.
 ושמעתי מפי מגידי אמת, כי רבינו בעל חת"ס אמר פעם במסיבת תלמידי חכמים
 בזה הלשון: "אני יודע ת"ח שלומד על בורי' זה הרב דק"ק עלישטאבע" ... ועובדא

ובתנאי כאשר כתב הרב הגאון מו"ה יחזקאל משה נ"י אשר אני מכיר אותו מימי בחרותי אשר יצקתי מים ע"י אביו המנוח הגאון הגדול אמ"ו מו"ה אברהם ליבשיץ ז"ל, ואז אני מן המנונים לדבר מצוה, ואין כאן לא איסור ולא חרם.

אלה דברי המדבר לכבוד האמת והצדק אסקופה הנדרסת לפני יראי ה' וחושבי שמו ומתאבק בעפר חכמים. פה עלישטאבע היום יום ד' ג' דחו' אדר תר"א לפ"ק.

הק' שלמה שטערען'

עם המהר"ם בנעט אב"ד ניקלשבורג ובית דינו

גם חברי בית דינו של המהר"ם בנעט בניקלשבורג השתוממו על גדלותו של רבנו, כפי שמספר נינו של רבנו [רבי ישראל שטרן מלונדון בשם אביו רבי בנימין שלמה שטרן, קונטרס 'דובב שפתי ישנים' (לונדון תשמ"ג) עמ' 6]: 'וסיפר לי [אאמ"ו שיחי' עמו"ש] גם כן, שהגאון הצדיק הנ"ל [רבנו שלמה שטרן] היות שהיה סוחר גדול [כמו שכתב בן רבנו בהקדמה הנ"ל]: 'ואם גם צנה וסוחרה אמתו (מליצה עפ"י תהלים צא ד), כי היה גם סוחר בסחורה, והיה עתיר נכסין עתיר סלעין (עיין ב"ב קמב ע"ב), בכל זאת התורה היתה חתולתו (עפ"י איוב לח ט, ענין כריכה ועטיפה (מצודת ציון), שבזה התעטף, לשד השמן עמ' ו הערה טו) ותפארתו] ונסע כמה פעמים בשנה לברין אל היריד, ועבר פעם דרך ניקלסבורג ורצה לבקר את הה"ג מו"ה מרדכי בנעט זצ"ל שהיה רב המדינה. ובא שמה והוצרך לחכות הרבה בחדר החיצון ששם ישבו הדיינים, כי לא הכירו בו, כי היה לבוש כדרך הסוחרים. ואא"ז האזין לדברי הדיינים שפלפלו זה עם זה, ויען ויאמר גם הוא את דעתו, וישתוממו כולם עליו וכבדוהו מאד ונכנס מיד להה"ג מו"ה מרדכי בנעט ז"ל'.

שליטתו ובקיאותו בחושן משפט

על שליטתו המופלאה של רבנו בשולחן ערוך חלק חושן משפט תעיד העובדא הבאה שנרשמה על ידי רבי יהושע גאלדשטיין מסערדאהעלי [תולדותיו בקונטרס 'תולדות עזרא' המצורף לקונטרס 'תורת עזרא' (מכון 'זכרון' ב"ב תשס"ז) פרק אחד עשר] בשם אביו הגאון רבי עזרא צורף זצ"ל רב"ד סערדאהעלי מח"ס זכרון טוב ב"ח, תורת עזרא, וטופסי גיטין [תולדותיו בקונטרס 'תולדות עזרא' הנ"ל] בהקדמה לספרו של אביו 'זכרון טוב' חלק שני (סערדאהעלי תרמ"א): 'כמה פעמים סיפר לנו בדרך מוסר להשקדת הלימוד שעוד בימי חרפו בעת שהיה דר בק"ק מעדיער (כי שם ישב איזה שנים על שולחן אבי זקני המנוח כ"ה משה פשקוז ז"ל נבג"ע) בא לגבולו המנוח הרב הגדול המפורסם כמ"ה שלמה שטערן זצ"ל רב אב"ד מק"ק עלישטא והיה דרכם בקודש לישן במטה אחד והיו שואלים זה לזה עניני חו"מ עד שהיו חוזרים בכל לילה על רוב חו"מ, ודרך שאלתם היתה על כל סעיף קטן מסמ"ע כך היתה משנתו סדורה'.

עדות נוספת על בקיאותו של רבנו בחושן משפט נשמעה מפי נינו [רבי ישראל שטרן מלונדון בשם אביו רבי בנימין שלמה שטרן הנ"ל. קונטרס 'דובב שפתי ישנים' שם]: 'סיפר לי אאמ"ו שיחי' עמר"ש, שאמרו עליו על הה"ג מה"ו שלמה הנ"ל שביחוד בשולחן ערוך חושן משפט היה בקי "הין און צוריק" [ישר והפוך].

וראה להלן על שאלות בעניני חושן משפט שהופנו לרבנו. ועל ישיבתו על מדין במותב תלתא בדין תורה בענין עזבון.

עם מרן בעל החתם סופר

כאמור רבי שלמה שטרן הרבה להתכתב עם גדול דורו מרן בעל החתם סופר, ואת ספקותיו בהלכה הריץ אליו. נסקור כאן את התשובות הידועות לנו שהשיב לו החתם סופר. בין פסח לעצרת בשנת תקצ"ב נשאל רבנו מאדם שהסתפק ביום יארציט שלו, אחר שכבר התענה כמה שנים, ועתה שכח אם הוא ביום כ"ה או כ"ו סיון, וקשה עליו לישב בתענית שני ימים רצופים, מה יעשה. הוא הפנה את השאלה לחתם סופר, אשר ענה לו ביום ה' ט"ו למב"י תקצ"ב לפ"ק [ט"ו לספירה לא יכול לחול לעולם ביום ה', ובשנת תקצ"ב חל יום ט"ו לספירה ביום ב', לכן אם השנה נכונה נראה להגיה או יום ב' ט"ו למב"י [והוא ל' ניסן], או יום ה' מ"ו למב"י [והוא ב' סיון], וכן נראה, שזה יותר סמוך לתאריך היארציט שמוזכר בתשובה], וכה הוא מתארהו [ש"ת חת"ס חאו"ח סימן קסב]: "שלום וכל טוב לה"ה הרב המופלג ומפואר כש"ת מו"ה שלמה נ"י אב"ד דק"ק האלישטאבע יע"א". תמצית התשובה: "יתענה ביום הראשון, וישאל על נדרו ביום שני". ומסיים: הכ"ד החותם בשים שלום. משה"ק סופר מפפד"מ.

כשלוש שנים לאחר מכן ביום ב' ער"ח ניסן תקצ"ה, משיב החתם סופר לרבנו תשובה נוספת [ש"ת חתם סופר חחו"מ סימן קעו], בה הוא כבר מכנהו: "ידידי" וחותרם "אוהב נפשו", וזה לשונו: 'שוכ"ט לידידי הרב המופלג והמופלא כמו"ה שלמה נ"י אב"ד דק"ק העלישטאבע יע"א. גי"ה קבלתי. על דבר השוחט מיכאל ראב שוחט בכפר אחד, פגע באיש אחד נכבד כ"ה מיכאל פשקז מקהלתו דמעלתו, והתל בו שילדה אשתו של השוחט בן זכר, ושמכבדו במצות מילת בנו, באשר ידע המהתל ההוא כי הנכבד ר' מיכאל מהדר מאוד על מצוה זו. וביום א' העבר נסע ר' מיכאל מהלך ארבעה שעות מקהלתו לכפר ההוא. והנה שיקר בו, ונקבה ילדה, והיה לשחוק בעיני כל. ונפשו בשאלתו, וכן הגאון אבדק"ק ס"ה [=סערדאהעלי] שואל, אם יש להעביר השוחט מאומנתו על מעשה הנ"ל, או מה לעשות לו'.

[הנה הרב של ק"ק סערדאהעלי באותה עת היה הגאון רבי יוסף יעקב ניישלאס תלמיד החתם סופר [ראה עליו ב'ספר הזכרון לקהילת סרדאהלי' עמ' 85-86, 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' רח-רט, 'תולדות עזרא' עמ' 18, 28, עלון 'עלים לתרופה' גליון תקצ"ו פר' בשלח תשע"ו, קונטרס 'אבות אבותיך' (מאנסי תשס"ד), 'עלי זכרון' עלה 15 עמ' עא-עה]. ומה שהחתם סופר לא כתב

עליו כאן: "תלמיד", הנה רבי יהודה גרינוואלד אב"ד סאטמאר בעל 'שבט מיהודה' כתב בספרו 'שירת משה' (מנהגי החת"ס, סאטמאר תרס"ח. הועתק ב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' רט) וז"ל: 'ידוע מתשובות חת"ס שעל שני תלמידיו המובהקים, הלא המה הגאון הנורא מוהר"מ א"ש אבדק"ק אונגוואר ז"ל, ועל הרב הגאון מו"ה יעקב נייאשלאס שהיה אבד"ק ס"ה ז"ל, כשראה אותם בגדלם עוד לא היה כותב אליהם בתואר 'תלמיד'. וכשבא החת"ס פעם אחת לקהילת ס"ה יע"א, בכה לפניו הגמהר"י ז"ל תלמידו הנ"ל, מה מום מצא בו רבו שפסק מלכתוב עוד עליו 'תלמידו', והשיב בלשון קדשו: ווער איך מיר מתכבד בקלון חבירו זיין אתמהה'.

בספר 'זכרונות ומסורות על החת"ס' (בני ברק תשנ"ו, עמ' 331 הערה 29) העיר: 'עיין בשו"ת חת"ס יר"ד סי' צ' וחור"מ סי' קע"ג, שבשניהם מכנה החת"ס את רבי יעקב נייאשלאס בתור 'תלמיד', ולא ברור על מה מתבסס ר"י גרינוואלד בדבריו על ר"י נייאשלאס'. והשיבו על כך בקונטרס 'אבות אבותיך הנ"ל (עמ' טז) ובעלון 'עלים לתרופה' הנ"ל שהתשובה ביר"ד היא משנת תקפ"א והתשובה מחור"מ היא משנת תקצ"ב ואז עדיין נזכר בתואר 'תלמיד', אבל בתשובה שלפנינו שהיא משנת תקצ"ה וכן במכתב שנדפס באיגרות סופרים (מכתב לב) שנכתב בשנת תקצ"ז כבר נשמט התואר 'תלמיד'.

נראה להוסיף על כך, ששתי התשובות הראשונות מופנות אליו, לכן כתב אליו בחביבותו 'תלמיד', ואילו שני המקורות האחרונים מדובר בתשובה ותעודה שאינן מופנות אליו, אלא שהזכירו בתוך תשובה ותעודה המופנות לאחרים, ולכן מובן יותר מה שאמר שאינו רוצה להתכבד בקלונו ולהציגו כתלמידו, וק"ל].

החתם סופר מציין שבשאלה זו 'הנה יש בכאן דיני ממונות ודיני אונאה'. ומסקנתו: 'פשיטא שיכולים להעבירו מאומנתו עד שיפייס את שכנגדו בכל מה שראוי לפי הנ"ל, ולקבל תשובתו על חוצפתו ולא של אונאה. ועד אז אני מסכים להעבירו, אם קבלו בית דין טענת הצדדים ואמתלאותם, וימצא את השוחט חייב כנ"ל. כל זה כתבתי בחפזי, הכ"ד אוהב נפשו. משה"ק סופר מפפד"מ'.

כארבע שנים לאחר מכן - היא שנת תקצ"ט, שנת חייו האחרונה של החתם סופר עלי אדמות - פונה שוב רבנו אליו בענין שליח ציבור שמרננים עליו שאינו מתנהג כראוי, האם מותר שלא לחדש עמו את החוזה. ועל זה משיבו החתם סופר [שו"ת חת"ס חאו"ח סימן רה] ביום ה' י"ג ניסן תקצ"ט לפ"ק. יום לפני ערב פסח, ועל כן כותב לו החתם סופר בתחילת התשובה: 'ויומא קא גרים לקצר באמרים'. וזה לשון פתיחת התשובה: 'שלום וכל טוב לה"ה הרב המופלג החרוץ מו"ה שלמה נ"י אב"ד דק"ק העלישטאבע יע"א.. נידון הש"ץ... ונהי דאין להעבירו על ידי אומדנא זו, אבל בודאי אין לקבלו לכתחלה... מכל שכן זה שכלה זמן שלו, ולחזור ולקבלו מחדש אינו נכון'.

ומסיים החתם סופר: 'וזהו לדינא. אבל אם יראה מעלתו שירבו מחלוקות על ידי זה, יניח ידו. כי בלאו הכי אין מוציא רבים ידי חובתן בזמן הזה, אפילו בימים

הנוראים, כשמניח ידו על סנטרו וצועק בקול עורב, הצעקתו ישמע אל, על כן מה לנו ולו ולהם, אם ידחו זה ויקחו אחר במקומו, גם הוא כמוהו בעוונותינו הרבים. ובמתניתין סוף מסכת קידושין (דף פב ע"א) קחשיב החמרים רובם [רשעים], וכתב הגאון מו"ה יעב"ץ ז"ל שיש להוסיף בזמנו השולחנים רובם [רשעים] [זה לשון היעב"ץ בסידורו בהנהגת דרך ארץ ומשא ומתן שאחר תפילת שחרית (אות טז): לעולם ילמד אדם אומנות נקיה וקלה ומהודרת ויברח מבזויה ומכוערת דהיינו חמר ספר רועה ובורסקי וחנוני (ויש להוסיף עליהן השולחני בדורות הללו) שאומנותן ליסטות עברה גוררת המהומה והמגערת. עכ"ל היעב"ץ]. ואומר אני להוסיף גם המשוררים האלו בזמן הזה.

ואחד מרבתי הרב המופלג מו"ה מענדל לילג זצ"ל דיין ורב בבהמ"ד בפפד"מ [רבי מענדל לילג ב"ר זיסקינד. תלמיד רבי דוד שטראוס אב"ד פיורדא ורבי יעקב יהושע בעל ה'פני יהושע'. דיין ורב בית המדרש בפרנקפורט דמיין, והרביץ שם תורה. כן שימש כרב בהדרגהיים. נפטר בשנת תקנ. החתם סופר מזכירו גם בשו"ת חאו"ח סי' קנו, ובחדושי פסחים דף מט ע"ב ד"ה גדולה (אישים בתשובות חתם סופר סי' תכג)] רגיל על לשונו על דרך הלצה, המלך זקן וכסיל הידוע בזקנותו יושב לו על כסא של שלש רגלים, א' חזנים שיוליכו כל תפלות ישראל אל מחוץ למחנה כקדשים פסולין ר"ל, ב' השוחטים שיאכילו כל הקהלה נבלות וטרפות, ג' סופרי סת"ם שיופסלו כל תפילין ומזוזות על ידם ודי לו למלך זקן בזה. וה' ירחם וישפות שלומו ושלום כל ישראל, ואת חג המצות יחוג בדיצות. הכ"ד אוהב נפשו. משה"ק סופר מפפד"מ'.

באותו חודש מוצאים אנו תשובה נוספת מהחתם סופר [שו"ת חת"ס חיו"ד סימן רעז] לרבנו מיום ה' י"ב למב"י [כ"ז ניסן], וזה לשונה: 'שלום וכ"ט לה"ה הרב המופלג החרוץ ושנון כבוד מה"ו שלמה נ"י אב"ד דק"ק העלישטאבע יע"א. גי"ה הגיעני, ונפשו היפה בשאלתו, על דבר ספר תורה שנמצא בו טעות, והוצג בהיכל מן הצד, ובא לידי שכחה. ושוב אנשי ישוב הסמוכים הוצרכו לספר תורה לקריאת ארבע פרשיות, והשאלום ספר תורה אחת מהיכל, ועתה החזירוהו באמרם שנמצא בו טעות. ועתה בני הקהילה שכחו ולא ידעו אם היה זה אותו הספר תורה המוטעה מכבר, או ספר תורה אחר, והשתא כל הספרים מעורבבים ואינם ניכרים, כי אם זה שנמצא בו הטעות עכשיו. ומעלתו האריך כדרכו. ולכבוד תורתו אאריך גם כן קצת...'

בשלהי אותה שנה, ביום ד' כ' מנחם תקצ"ט, מוצאים אנו תשובה מהחתם סופר [שו"ת חת"ס חיו"ד סימן קלא] לשואל אחד ששמו רבי שלמה, בלי שמצויין שום פרטים מזהים עליו. גם בספר 'אישים בתשובות חתם סופר' (סי' תרב) לא זיהה אותו. יש מקום להניח שזה רבנו, והסיבה שהושמט זיהויו היא מפני רגישות הנושא, שלא לסבכו עם השלטונות, כמו שאר השינויים שמופיעים בתשובה: ארץ תוגר, ישמעאלים, עמלק [ועיין 'עלי זכרון' עלה 25 עמ' ד-ה].

וזה לשון התשובה: 'שלום וכ"ט להרב המאה"ג המופלג כבוד מו"ה שלמה נ"י. נפשו היפה בשאלתו. בארץ תוגר פקד השר על כל אנשי העיירות וכפרים לשכור להם מילדת בקיאה, אשר למדה לפני חכמיהם בבית מדרשיהם, ואפילו יש להם חיות פקחות, מכל מקום צריכות דוקא לשכור להם אותה שעמדה בנסיון לפני חכמי הרופאים. והנה נמצא איזה כפרים שלא מצאו לפי שעה מלומדת כי אם ישראלית, ושאלו השואל אם רשאית להשכיר עצמה להם בין בחול ובין בשבת'. מסקנת החתם סופר להתיר, עיין בדבריו.

עם רבי יהודה אסאד אב"ד סערדאהעלי

קשר מיוחד היה לרבנו עם הגאון המפורסם רבי יהודה אסאד אב"ד סערדאהעלי עוד בתקופת כהונת המהרי"א כאב"ד סעמניץ. קשר שהתבטא בהתכתבות בדברי תורה בשאלות בהלכה ובעיקר בפלפול דאורייתא. קשר זה נמשך גם לדורות הבאים. בנו הגדול וממלא מקומו של רבנו, רבי משה צבי שטרן, אף הוא התכתב עם המהרי"א, שבתקופתו [בשלהי שנת תר"ד] נתמנה לכהן כרבה של קהילת האם של העלישטאבע - ק"ק סערדאהעלי. קשר מיוחד היה למהרי"א גם עם בנו השני של רבנו רבי שלום בער שטרן שכהן בזמנו כראש הקהל בקהלתו. ולאחר מכן בתקופת כהונת בן המהרי"א רבי אהרן שמואל אסאד התעלה לכהן כדיין וכראש בית דין בסערדאהעלי.

רבי יהודה אסאד מתאר את רבנו [שו"ת מהרי"א חאו"ח סימן קצא]: 'אהובי ידיד נפשי וחביבי, ה"ה הרב המאור הגדול, מעוז ומגדול, עוסק בתורה יום וליל, החריף ובקי צדיק תמים כקש"ת מו"ה שלמה שטערן נ"י אבד"ק אלישטאבע'. ופותח את מכתבו בזה הלשון: 'מכתב קדשו השגתי לנכון, ושמחתי בשלותו שלום גופו ושלום תורתו'. [ברישום חידושי סוגיותיו העתיק המהרי"א את קושיית רבנו זו בזה הלשון: 'זוה רבות בשנים שהקשה לי הרב הגאון הגדול המנוח החריף מו"ה שלמה שטערן זצוק"ל אבדק"ק העלישטאבע'. עיין בחידושי 'יהודה יעלה' על סוגיות הש"ס (ברוקלין תשס"ב) עמ' ס].

בתשובה אחרת [שו"ת מהרי"א חיר"ד סימן שפז]. התשובה האחרונה שנדפסה בחלק יו"ד. לתשובה זו הקדים המו"ל רבי אהרן שמואל אסאד בן המהרי"א הקדמה בזה הלשון: אם כי תשובה זו שייכה לחלק אה"ע, עכ"ז אציגנה פה, לכבוד ידי"נ הרב הצדיק תמים, חו"ש ובקי טובא ערוגת הבושם כש"ת מו"ה שלום בער שטערן נ"י אבן יקרה פה קהילתינו, בנו של הרב המאוה"ג מו"ה שלמה עלישטאבא זצ"ל] פונה המהרי"א לרבנו: 'חיים ושלום וכל טוב לידיד נפשי הרב המאור הגדול החריף ובקי המפורסם כגן הדסים הצדיק כש"ת מו"ה שלמה נ"י העלישטאבע. יקרתו הגיעני, ומאד הנאני, כי מטובו הודיעני, ומכבוד עשרו בתורה הראני, את יקר תפארת פלפולו הנעים בציצים ופרחים, כעולות מחים. בנדון תקנת ר"ת שבא מעשה לידו... ואת כל יקר ראתה עינו, את הכל עשה יפה בעתו, לאל גומר עליו, יפה כיון להלכה ולמעשה להכריע... וכבר דברי

מעלתו נעימה אמירה יהיבה כתיבה עם הספר שו"ת מור"ם א"ש [פנים מאירות ח"ב] (סוף סי' קעד) מפני טעמים שבאו במכתב ידידי הרב נ"י. והנני לעורר את האהבה לשעשע בדברי קדשו דמר...!

בתשובה נוספת [שו"ת מהרי"א חאה"ע סימן מא] כותב המהרי"א: 'לאהובי ידיד נפשי וחביבי, ה"ה הרב המאור הגדול, מעוז ומגדל, החריף ובקי טובא צדיק תמים כש"ת מה"ו שלמה שטערן נ"י בק"ק עלישטאבע, וכל אשר לו שלום. מכתבו הנעים קבלתי ושמחתי בדבריו היקרים וכו'. ומסיים: 'וכן כתבתי על קושיית מעכ"ת, לתלמידי הרב החריף מ' שלמה דייטש נ"י [לאחר מכן אב"ד נייטרא, ע"ע ב'החתם סופר ותלמידיו עמ' תכה-תכז], שהקשה גם כן כקושיית מעכ"ת נ"י. ולקצר אני צריך, וד' שנותיו יאריך. נאם יד"נ ואוה"נ הדש"ת. הק' יהודה אסאד'.

ובסדרה של שלש תשובות נוספות [שו"ת מהרי"א חאבה"ע סי' קלג-קלה] כותב המהרי"א: 'חיים ברכה ושלוש לאהובי ידיד נפשי וחביבי ה"ה הרב המאור הגדול, מעוז ומגדל, החריף ובקי טובא, צדיק כביר כש"ת מו"ה שלמה שטערן נ"י אבד"ק אלישטאבע. מכתבו הנחמד השגתי לנכון, וחביבים עלי דברי תורתו וכו'... ופר"מ נ"י הגדיל עצה והפליא תושיה... הטיב אשר דיבר, ונכונה השגתו... שנית, הפליא להקשות קושיא עצומה, אשר כמה גדולים חקרי לב נלאו ליישבה... ומה שכתב מעלתו נ"י לתרץ... איברא דברי חכמה הם. ואחתום בברכה מרובה ידידו הנאמן הדש"ת נאם הק' יהודה אסאד'.

בהמשך לתשובה זו קיבל המהרי"א מענה מרבנו בחול המועד, והמהרי"א משיבו מיד, ומסביר פשר כתיבתו בחול המועד [שם תשובה קלד]: 'חיים ושלוש וכל טוב לאהובי חביבי, הרב המאור הגדול, החריף ובקי, ערוגת הבושם, גן הדסים, צדיק תמים כש"ת מה"ו שלמה נ"י אבד"ק עלישטאבע יע"א. ביום אתמול נתכבדתי ביקרתו מגילה עפה מלא חמר חדת ועתיק מיינה של תורה, ועריבים עלי דברי דודים עד שאהבה מקלקלת השורה לכתוב בחול המועד בשורות עקומות קצת. ולדעתי האי נהגו להחמיר שכתב רמ"א (באו"ח סי' תקמה סעיף ה) בשאלת שלום דווקא, אבל להשיב מפני הכבוד כבוד חכמים, כי רב הוא וחמיר טובא כבוד תורה דיחיד, כמו שאמרו בש"ס מגילה (דף ג ע"ב), בכי הא לא נהגו להחמיר, ובפרט בדברי תורה. והנני להשיבו על ראשון ראשון...!. ואחרי שהוא מאריך, הוא מסיים: 'והנה אקצר כעת, ומעלתו נ"י יבחר, ויודיעני מה שיעלה במצודתו. הכ"ד אוהבו נאמנו, המאווה לו שמחת יום טוב, הדש"ת הק' יהודה אסאד'.

בתשובה הבאה [שם תשובה קלה] כותב המהרי"א: 'שלוש וכל טוב לכבוד אהובי ידיד נפשי ורב חביבי, הרב המאווה"ג החריף ובקי, צדיק תמים כו' כש"ת מו"ה שלמה נ"י אבד"ק עלישטאבע, יהי' ד' אלוקיו עמו ויעל. יקרת מכתבו השגתי לנכון, ומעלתו נ"י חוזר על הראשונות. ואציע לפניו מה שנראה לי עוד על פי קושיית מר נ"י...!.

וחותם: 'ואי אפשר לי להאריך יותר כעת על כל פרטי דבריו, אם כי עריבים עלי, לקצר אני צריך, וד' שנותיו יאריך, נאם ידידו נאמן אהבתו הדש"ת. הק' יהודא אסאד'.

עם רבי דוד צבי לוינגר אב"ד מעדיער

קשר מיוחד היה לרבנו גם עם הגאון רבי דוד צבי לוינגר שהיה דר בעיירה הסמוכה נאדי-מעדיער [שם גר כאמור לעיל גם האברך רבי עזרא צורף לאחר מכן דיין ורב"ד בסערדאהעלי אצל חותנו רבי משה פשקוס]. מצאנו את זכרו שם כבר בשנת תקפ"ח [הפרטים עליו מ'אישים בתשובות חתם סופר' סי' קס]. בשנת תקפ"ט מצאנו שנשא שם את תפקיד הרב בפועל, ובחודש תמוז תקצ"ב נתמנה רשמית לרב הקהלה. בשנת תקצ"ה נסמך ע"י החתם סופר, וכה כתב עליו החתם סופר בסמיכתו [לקוטי מכתבים (לונדון תשכ"ה) סי' לו]: 'מכירו אני ע"י הרבה שעשועים וחלוף מכתבים בדברים הנוגעים לדינא, ומצאתי מלא ברכת ה' זו הלכה ברורה... המפורסמת אין צריך ראי' כי לו יד ושם להנהיג ולנהל עם ה' בחכמה ובתבונה ובדעת'. בשנת תר"ז עדיין היה בין החיים, ושם מנו"כ. שרדו מחיבוריו בכתובים.

כבר בשנת תקפ"ח אנו מוצאים התכתבות בין רבנו אליו בדברי תורה ובענינים משפחתיים. באור ליום ויו עש"ק פרשת שמות [כ"ד טבת] תקפ"ח כותב רבנו אליו [קונטרס 'זראה בנים לבניך' (לונדון תשנ"ט) עמ' ד-ז]: 'הנני נוטה כנהר שלום לכבוד אהובי ידידי וחביבי כנפשי ה"ה החכם השלם רב ועצום בתורה סיני ועוקר הרים התורני והרבני אוצר בלום ספיר ויהלום מ"ה דוד צבי נ"י ויזרח. מכתב קדשו הגיעני ושמחתי בשלומו ובשלום תורתו, וכמו כן תה"ל החיים והשלום אתנו. וגם לרבות זוגתי הצנועה תי' כבר מתהלכת על משענתה, רק בתי הילדה עודנה שוכבת על ערש דוי, המקום ישלח לה רפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל אמן. ועל דבר חידושי תורה שלו, שמח לבי ויגל כבודי. ואם אמנם דברי חכמה דיבר, בכל זאת יש לפקפק....'. ומסיים רבנו: 'ומחמת אפיסת הפנאי אקצר ואומר שלום, דברי אוהב נפשו מאוד ודורש שלום תורתו. הק' שלמה שטערען'. והכתובת מעבר לדף היא: 'ליד אהובי ידידי וחביבי התורני והרבני, סיני ועוקר הרים, זית שופכני, עסיס רמוני, המופלא והמופלג בתורה וביראה מו"ה דוד צבי נ"י בישוב מעדיער'.

ביום ה' פרשת וארא [כ"ו טבת] תקצ"ג, לאחר שכבר נתמנה רבי דוד צבי לרב באופן רשמי במעדיער כותב רבנו אליו [קונטרס 'כוכבי הפרדס' (לונדון תשס"ג) עמ' 4-7]: 'הנני נוטה כנהר שלום לכבוד מר ידידי ורב חביבי ה"ה הרב החכם השלם רב ועצום בתורה החרוץ והשנון סיני ועוקר הרים כבוד מו"ה דוד צבי נ"י רב בק"ק מעדיער יע"א. אתמול לעת ערב הגיעני מכתב קדשו ע"י הנעלה כ"ה איצק נ"י, וביקש ממני להשיב תיכף על ידו תשובה למר ידידי הרב נ"י. ולעשות רצונו חפצתי, כי אני מתאבק בעפר חכמים חכם כמותו ירבו בישראל. וכאשר פתחתי האגרת והיה לי

למשיבת נפש, ואני משבח ומפאר אותו, כי רואה אני עוצם שקידתו בתורה, אשרי שלו ככה. ואולם אף על פי כן לאמיתת התורה אין אני מסכים עמדו, ומודים דרבנן היינו שבחייהו, ואשיב כיד ה' הטובה עלי. מה שהקשה ידידי הרב נ"י עלי, והנני מעתיק לשונו הטהור...! ומסיים רבנו: 'ומחמת חיפזון הרבה צריך אני לקצר, ואם יש בנפשו הטהור להשיב רוצה אני, כי זה הוא [ל] לנחת להתווכח בדברי תורה. ואחתום בברכה, אוהבו נאמנו לנצח, ודורש שלום תורתו, ומבקש שלומו וטובו. הק' **שלמה שטערען**. כאשר סיימתי האגרת בא לי המבשר שר' **איצק** כבר הלך לדרכו, וצר לי בזה'. והכתובת מעבר לדף: 'ליד הגדולה והרמה וזהו מר ידידי ורב חביבי ה"ה הרב החכם השלם רב ועצום בתורה ... ועוסק ... החרוץ והשנון כבוד מו"ר **דוד צבי נ"י** אבד"ק מעדיער'.

גם שאלות בעניני חושן משפט הפנה רבי דוד צבי לרבנו, וכשבאה לפניו בחודש אדר ב' תקצ"ז שאלה בענין ירושת הבעל במלוה אשתו הוא כותב לרבנו [צילום הכת"י במכון 'זכרון']: 'ב"ה יום ה' ב' אדר ב' תקצ"ז ל מעדיער יע"א. ישאו הרים שלום, ליקר מפז ספיר ויהלום, ה"ה כבוד מר ידידי הרב המאור הגדול המופלג והמפורסם ונודע בשערים, אמרותיו נכוחים וישרים, נר ישראל עה"י פטיש החזק כש"ת מוהר"ר **שלמה נ"י** אב"ד דק"ק עלישטאבע יע"א!

הנה נא נפשי בשאלתי במי שנשא אלמנה, והותנה בתנאיהם שתכניס לו לנדוניא סך ארבע מאות זהובים שיין. ויהי היום יום חתונתם, ויכתבו גם התנאים האחרונים כראוי, ונכתב בהם סילוק הנדוניא כראוי בהודאת הבעל שקיבל ממנה הנדוניא על נכון. ואחר הימים הוגד לי שלא נתנה לו כלום, כי אם מלוה היה לה מימים כבירים על חתנה, כסף הנ"ל, והוא שנתן שטר חוב בכתב ידו לבעל חמותו ביום חתונתם, ונתרצה בו הבעל על הנדוניא. ואותה האשה שהתה עם בעלה קרוב שנתיים ימים ומתה. וציותה לפני מותה לאמר: סך ארבע מאות זהובים שיין שיש לי מלוה ביד חתני, שאמרתי להכניס נדוניא ביום חתונתי, יחלוקו חתני החייב עם שארי שני חתני לוקחי בנותיי, כי לא יירש בעלי ממני מעות האלו. ותקרא לחתנה החייב, שיודה בפני הכותב הצוואה שיש לה מלוה עליו מסך הנ"ל, ויכתוב הודאתו בכתב ידו על הצוואה, וכן עשה. והיינו ספיקא דידי, אם זה הוא גם כן בכלל מאי דקיימא לן באה"ע (סי' צ סעיף א) שאין הבעל יורש מאשתו מלוה שהיה לה ביד אחרים וכו'...

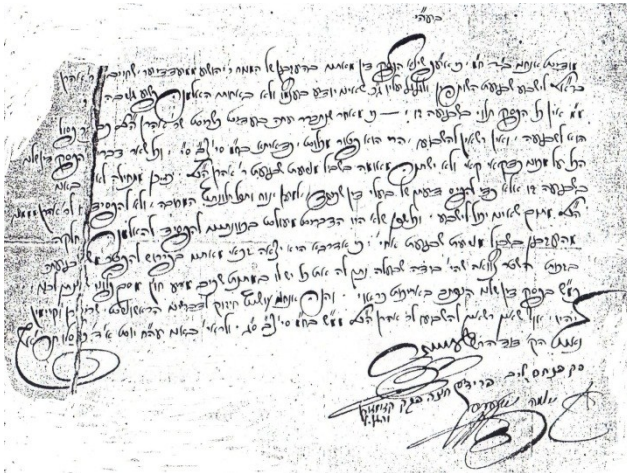
גם בעיות כשרות התגלגלו לפתחם של רבנו וידידו רבי דוד צבי לוינגר אב"ד מעדיער, וכה כותב רבנו אליו יום לפני ערב פסח בשנת תקצ"ח [קונטרס 'קנה בשם' (לונדון תשמ"ט) עמ' 8-9]: 'בע"ה, יום א' י"ג ניסן תקצ"ח פה עלישטאבע. את חג המצות יחוג בדיצות הוא מר ידידי ה"ה החו"ש ספיר ויהלום כמו"ה דוד צבי נ"י אב"ד דק"ק מעדיער. מכתב קדשו הגיעני, ועל דברי הבעלי קמח וכו' שלקחו חטים

מערל שיש לו רחים על המים. והנה בודאי לא יפה עשו. והנה האמת אגיד כאשר בא הקול לכאן, אמרתי לר' איצק לשלוח לחקור על אמיתת הדבר ואז נחכם. וכאשר באה התשובה משמש שלכם שהוא בחזקת כשרות, יצא הדבר מלבי, כי כדאים המה לסמוך עליהם אפילו שלא בשעת הדחק. והנה היום אני טרוד הרבה, ומכל מקום פניתי מעט לעיין גם כן בשריותא, כי עתה אין לך דוחק גדול מזה...! ואחרי שרבנו מסיק להתיר, עם כל זאת הוא מסיים: 'ראוי ליקח קמח משומר לשתי לילות ראשונות על חיוב מצה. ובזה שלום מנאי ידידו הק' שלמה שטערען'.

עם רבי פנחס ליב פריעדן אב"ד קאמארן

ביום א' ד' בכסלו תר"א מצאנו את רבנו וידידו רבי דוד צבי לוינגר אב"ד מעדיער חותמים על פסק דין המשך בענין עזבון המנוח ר' יהושע ממעדיער, יחד עם הגאון רבי פנחס ליב פריעדן אב"ד דק"ק קאמארן והגליל [ע"ע ב'אישים בתשובות חתם סופר' סי' תקנ, וב'עלי זכרון' 24 עמ' ד-ו]. וזה לשונם:

בעה"י

מודים אנחנו בית דין חתומים מטה, כי אף על פי שיצא הפסק דין מאתנו בהעזבון של המנוח ר' יהושע ממעדיער, שחייב ר' אהרן ברא"ל לישבע שבועת השותפין ולגלגל עליו גם כן שאינו יודע בעצמו ולא באחותו האלמנה פשע גניבה, כי

מכל מקום אין כל הפסק תלוי בשבועה זו. כי מאחר שנתברר עתה בעדים כשרים שר' אהרן הנ"ל כבר פסול הוא לשבועה, ואין רשאים להשביעו, הרי הוא פטור מכלום, כדאיתא בחו"מ (סי' צב סעיף י), וכל שאר דברי הפסק דין שלנו הכל על מכוננו כדקאי קאי ולא ישתנה מאומה בשביל מניעת שבועת ר' אהרן הנ"ל. כמו כן מתחילה לא באנו בשבועה זו אלא כדי להפיס דעתן של בעלי דין שכנגדו, למען ינוח ותכל תלונתם המרובה, ולא להפסידו לר' אהרן מממונו הנ"ל מתוך שאינו יכול לישבע. וכל שכן שלא היו הדברים מעולם בכוונתנו להפסיד האלמנה חלקה מהעזבון בשביל מניעת שבועת אחיה, כי אדרבא היא יצאה זכאי מאתנו בפירוש להפטר משבועתה בזכות השטר צוואה שהיה בידה שבעלה נתן לה את כל יש לו במתנת שכיב מרע חוץ מסך פלוני שנתן לבנו כמו שכתבנו בפסק דין שלנו הנכתב

באריכות כראוי. והנה אנחנו עושים חיזוק לדברינו הראשונים שרירין וקיימין יהיו, אף שאין רשאים להשביעו לר' אהרן הנ"ל ממה שכתוב בחו"מ (סי' צב סעיף ג). ולראיה באנו על החתום יום א' ד' בכסלו תר"אל.

נאום הק' דוד הרש לעווינגער

הק' פנחס ליב פרידען חונה בק"ק קאמארן והגליל

הק' שלמה שטערען

עם רבי אברהם הלוי ליטש-רוזנבוים

רבנו התכתב בדברי תורה גם עם הגאון רבי אברהם הלוי ליטש-רוזנבוים מחכמי פרשבורג תלמיד החתם סופר אשר כיהן כעשרים שנה כדיין בעיר נייטרא, מח"ס שו"ת בן יהודה (פרשבורג תרל"א), שושנת אברהם על התורה ב"ח (פרשבורג תרל"ז, א"י תשנ"ה), מאור עינים [ע"ע ב'החתם סופר ותלמידיו עמ' ה-ז]. מצאנו בספרו שו"ת בן יהודה שתי תשובות לרבנו. בתשובה אחת (סימן טו) העוסקת בבעיה סבוכה השייכת לשולחן ערוך יורה דעה ח"ב, משיב רבי אברהם לרבנו: 'שלום רב, יבוא ויקרב, למעין המתגבר, גמר וסבר, רודה בעבר, מנהיג ודבר, החריף והבקי, צדיק ונקי, חרוץ ושנון, שמו ינון, כבוד מ"ה שלמה נ"י העלישטאבע. שאלתו שאלת חכם החכמים הגיעני, ונופת תטופנה שפתיו, דבש וחלב שיחותיו, רב לו ידיו, יהי עמו אלקיו, יחדש כנשר נעוריו, הוא יאיר עיני, ובדרך הצדק ידריכני. וזה תוכן ספיקתו ...! ומסיק: 'כבוד הדרתו יעיין בדברי היטב, ויורה כחכמתו. ואסיים בברכה ואהבה מרובה, וגודלו יפרוץ וכן ירבה, ברוב עושר ורוב טובה, ואור נרו לא תכבה, כעתירת החותם באהבה רבה. הק' אברהם בהרב"מ יהודה ליטש ראזענבוים הלוי'.

בתשובה נוספת (סימן ע) העוסקת בעניני קנינים השייכים לחושן משפט הוא כותב לרבנו: 'שלום רב לבן ימין, פתגמיה תריצין פתגמין, עיניו עיני חכימין, רעיוניו תמימים ושלמימין, ה"ה הרב החריף והבקי ע"ה פ"ה כבוד מה"ו שלמה נ"י העלישטאבע. מה שכתב הדרתו...! וחותם: 'ובזה אסיים הדברים, יחייהו יוצר מאורים, אורך ימים כבירים, עדי תומים ואורים, כעתירת אוהבו כנפשו. הק' אברהם בהרב"מ יהודה ליטש ראזענבוים הלוי'.

הסתלקותו לשמי רום

על פטירתו מסופר [ספר הזכרון לקהילת סרדהאלי עמ' 130]: 'נראה כי בגלל מספרם הקטן של בני הקהילה לא השכילה לקהילה [או שלא יכלה. יתכן גם שמסיבות עקרוניות לא רצה להתפרנס מבני הקהילה, ולכן עסק במסחר] לדאוג לכל צרכיו, ולכן עסק גם במסחר. בשעת עסקו בפרנסתו הצדדית, כאשר חזר מנסיעתו העסקית, הסתבך בגלגל עגלתו, נדרס ונפצע פצעי מוות ומת במקום, אחרי כעשרים שנות

כהונה ברבנות! מה שכתוב בספר הזכרון שם שנפטר בשנת תרל"ח הוא טעות, כי על מצבתו בהעלישטאבע נחרת שנפטר בשנת תר"ד.

בקשר לנוסח מצבתו יש לציין שבהעתקות שנדפסו במקורות שונים ומשם הועתק למצבה המחודשת נפלו מספר טעויות. לפנינו נוסח המצבה המקורית על פי צילומי המצבה: פ"נ / הוי אדון והוי הוודו / ספדו לו / שבר לישראל משמים הורד אל הלך איש נאמן / ללחום מלחמת תורה ידיו רב לו מעשי ידי אמן / מעטה הצדקה עטה צדקת פזרונו בישראל / הוכן כסאו בין גדולים הוגי דת יקותיאל / שם לילות כימים בו מצא מרגוע דורש ושואל / טהר עינים נקי כפים סחרו ואתננו קדש לאל / עשה משפט וצדקה עני ונדכה בו

מצאו עזרה / רב ריב אלמנה ויתום בכנפיו מצאו סתרה / נשבר מטה עוזינו כל עין תרד כנחל דמעה / על מות אדונינו מורינו ורבינו המאה"ג החרוף / והבקי והמפורסם מו"ה שלמה שטערן / אב"ד בק"ק העלישטאבע בן הרב מו"ה בער / שטערן זצ"ל נפטר ביום א' ט' אייר ונקבר / למחרתו ביום ב' י' אייר תר"ד לפ"ק / תנצב"ה.

בשנת תשע"ב הדביקו נכדיו מצבת שיש חדשה על הנוסח הישן. את נוסח המצבה החדשה העתיקו מהקדמת ספר לשד השמן שכאמור נפלו בו מספר טעויות. חבל שלא קבעו את לוח השיש החדש מאחורי המצבה והיו משאירים את הנוסח הישן המקורי, עם החריטות היפות שעל המצבה. ייש"כ להרב ישכר בעריש ווייס ולמר שאנדור באטשקאי על צילומי המצבה.

צאצאיו:

לרבנו שלמה שטרן ולזוגתו הרבנית ריזל נולדו לפחות ארבעה ילדים. בנם הבכור רבי משה צבי המכונה משה הרש נולד בשנת תקפ"ב [עפ"י המפקד של יהודי

Izraeliták Névsora.
Pozsony Vármegye

Korcsom	Neve <i>(a család tagjai, az azon megnevezés nélkül)</i>	Születés helye sz. no.	Születés helye		Ha hittetés van e helyen közvetlenül	Ha nincs letelepedési nyilatkozat, más lakás megnevezés az utczában	Kéreszt. megj.	Magyar udt.	Eszrevételek
			Országy	kereszt.					
16	Bern Herman	26	Magyar	Magyar			habbi		
	Freidman Jakob	22	Magyar	Magyar					
	Salamon József	8	Magyar	Magyar					
	Freidman Rivka	53	Magyar	Magyar					
	Bern Mosz Salomo	28	Magyar	Magyar					
	Bern János József	19	Magyar	Magyar					
	Ambrus József	14	Magyar	Magyar					
	Salamon József	17	Magyar	Magyar					
	Freidman László	17	Magyar	Magyar					
	Freidman János	17	Magyar	Magyar					

משפחת שטרן במפקד תר"ח בסערדאהעלי

סערדאהעלי בשנת תר"ח שצילומו מופיע כאן, ועל פי רישומי המטריקל בסערדאהעלי בפטירתו]. בשנת תקפ"ה נולד בן נוסף ששמו הלועזי יאנוש, כנראה ששמו היהודי היה יונה [כשם אחי אמו]. בשנת תקפ"ט נולדה בת ששמה הלועזי ברבלה. ובשנת תקצ"ד נולד בנם רבי

שלום בער. ילדים אלו מוזכרים במפקד של יהודי סערדאהעלי בשנת תר"ח. באיגרתו של רבנו לרבי דוד צבי לוינגר מחודש טבת תקפ"ח המצוטטת למעלה מוזכרת: "בתי הילדה עודנה שוכבת על ערש דוי, המקום ישלח לה רפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל אמן". אם הגיל של ברבלה הוא מדויק, הרי שמדובר בבת גדולה יותר, וכנראה שהיא נפטרה.

על בנו וממלא מקומו רבי משה צבי שטרן כבר כתבנו למעלה. צאצאיו: א) רבי שלמה יהודה ליב שטרן. יליד העלישטאבע תר"ה [רק הוא מופיע במפקד תר"ח. בן 3. כנראה שהוא הבכור]. נפטר א' חשון תרפ"ו ומנו"כ בסערדאהעלי [מצבה מס' 148]. אשתו מרת מרים בת לביאה לבית שנפלד נפטרה כחדשיים אחריו ביום ז' טבת תרפ"ו ומנו"כ לידו [מצבה מס' 147]. ב) רבי יעקב מאיר שטרן. נפטר ביום י"ז תשרי תרע"ט ומנו"כ בסערדאהעלי [מצבה מס' 28]. אשתו מרת רבקה בת שרל לבית גלזר, נפטרה חמש שנים אחריו ביום י"ג תשרי תרפ"ד ומנו"כ לידו [מצבה מס' 27]. ג) מרת שרה אשת רבי ישעי' זילברשטיין אב"ד ווייצען [בזיווגו הראשון]. נישאו בשלהי שנת תרל"ח. נפטרה בת 38 ביום ז' תשרי תרנ"ה ומנו"כ בווייצען.

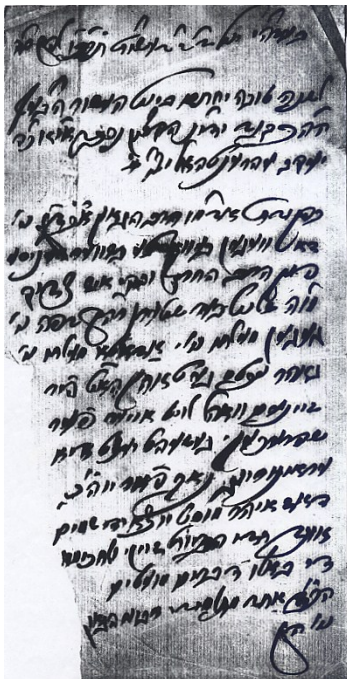
בנו הצעיר של רבנו, רבי שלום בער שטרן יליד העלישטאבע בשנת תקצ"ד לערך, למד בפרשבורג אצל הכתב סופר, וכן אצל הגאון רבי ישראל יצחק אהרן לנדסברג אב"ד גראסוורדיין [כנראה בתקופת היותו אב"ד פרישטאט בין השנים תר"ד-תר"ג]. בשנת תר"ח נשא לאשה את מרת שרל בת רבי דוד צבי עהרענפעלד חתן החתם סופר [ע"ע ב'החתם סופר ותלמידיו' עמ' קיז-קכ] וגר ליד חמיו בפרשבורג. לאחר תקופה קצרה עבר לסערדאהעלי ועמד בראש הקהלה כעשרים שנה (כבר בשנת תרכ"ה). על קשריו המיוחדים מאותה תקופה עם רבה של סערדאהעלי רבי יהודה

אסאד יעידו שני מסמכים שהגיעו לידינו מכתב יד קדשו של המהרי"א. המסמך הראשון הוא המלצה שכתב המהרי"א עבור הכנסת כלה לבר אוריין אחד שממוענת לרבי שלום בער שטרן, וזה לשונה [צילום כתי"ק בקונטרס 'ברך ה' חילו' (לונדון תשמ"ב) עמ' 16]. 'שושנת יעקב' (ב"ב תשנ"ט) עמ' נח, ועוד]: 'בעזה"י, ידי"נ הרב החו"ב עצום עושה דבר ד' ובנש"ק מר"ה שלום בער נ"י נגיד ומצוה ופר"מ רה"ק פה כוכב ונוגה לו סביב צדיק באמונתו יחיה. הנה ישנו פה אתנו איש נכבד וחשוב מאד בר אוריין בושת פנים ופנה אלי לבד לבקש בעדו עזר מעט מאחיו להכנסת כלה בתו הבתולה עב"ג יחיו ונעניתי לו לכבוד אותו הזקן ירא ושלם יצ"ו. וגם מעלת כת"ר נ"י נא אל ימנע הטוב ישלח לידי עבורו מה שעולה על רוחו הנדיבה עפ"י ידידינו המוכ"ז מוהר"ש סג"ל נ"י. נאם ידי"נ ואוה"נ הדש"ת הק' יהודאסאד'.

המסמך השני עוסק בעשיית שלום בקהלת סערדאהעלי. בעשרת ימי תשובה בשנת תרכ"ו, היא השנה האחרונה לחיי המהרי"א עלי אדמות, נזקק המהרי"א לעשיית שלום בקהלתו. לתועלת הענין ראה המהרי"א שעדיף שאחד מתלמידיו יכתוב אגרת

בפקודתו לרבי יעקב עהרענטהאל [כנראה בן יצחק ופראדל נפטר ט"ז שבט תרס"ב ומנו"כ בסערדאהעלי מצבה מס' 1368 ליד אשתו מרת רבקה בת משה שמואל ובילה נפטרה ח' ניסן תר"ן] לבקשו שילך ויפייס את רבי שלום בער שטרן עוד לפני יום כפור, וכיון שהמהרי"א הקפיד מאוד על נוסח המכתב הוא לא חס על טרחתו וכתבה בכתב ידו בלי חתימה ע"מ שאחד מתלמידיו יעתיקנו ויכתבנו בפקודתו. והרי לשונה [צילום כתי"ק תח"י האחים פלג-פרנקל אשדוד. ייש"כ להרב שלמה יהודה הכהן שפיצר על התרגום]:

'בעזה"י יום ד' ד' דעשי"ת [ז' תשרין] תרכ"ו לפ"ק ס"ה.

לשנה טובה יחתם ביום העשור הבע"ל ה"ה כבוד ידי"נ הקצין נכבד אי"א כ"ה יעקב עהרענטהאל יצ"ו.

בפקודת אדמו"ר הרב הגאון אבד"ק נ"י.

דא וועגען בעוואסטע בשווערעניסע פאן הרב החר"ף ובקי איש צדיק מר"ה שלום בער שטערן רה"ק דפה נ"י געגען מעלתו נ"י. אדאטא מעלתו נ"י גאהר ניכטס געטאהן האט פיר זיינעם וואהל לויט אייער פער שפרעכען. געשעהט יעצט דיא עראונורונג נאך פאר יוה"כ דאז איהר מוסט יוצא ידי שמים אונד ידי הבריות זיין,

[תרגום: בענין התלונות הידועות מאת הרב החריף ובקי איש צדיק מו"ה שלום בער שטערן ראש הקהל דפה נ"י נגד מעלתו נ"י. כמו כן מעלתו נ"י לא עשה שום דבר לבחירתו כפי הבטחתן. צריך לזכור כעת עוד לפני יום הכפורים שאתה חייב לצאת ידי שמים וידי הבריות], ולחכימא די באלו דברים מועטים.
 הכ"ד אחד מתלמידי רבינו הגאון נ"י. הק'...!

אחר פטירת המהר"א ביום כ"ג סיון תרכ"ו, והבחרו של בנו רבי אהרן שמואל אסאד כממלא מקומו [ראה על כך בהקדמת ספרו 'חידושי ראשבי"ד אש דת' (ברוקלין תשמ"ה) עמ' יא-יב], טיפל רבי שלום בער שטערן במסגרת תפקידו כראש הקהל בהבאת הרב החדש לקהילה. אגרת ממנו למהרא"ש אסאד בענין זה נשתמרה [נדפסה בקונטרס 'דובב שפתי ישנים' (לונדון תשמ"ג) עמ' 10-13, ומשם ב'שאלת שמואל' (מכון זכרון, ב"ב תשס"ה) עמ' רסז-רסח]. אחרי שרבי שלום בער איבד את רכושו נתמנה לדיין בסערדאהעלי (כבר בשנת תרמ"ג), ומשנת תרנ"ז לערך נתמנה לרב"ד שם. נפטר ב"ט תמוז תר"ע ושם מנו"כ [מצבה מס' 49]. אשתו מרת שרל נפטרה בת פ"ז שנה ביום י"ד סיון תרפ"ג ושם מנו"כ [מצבה מס' 21]. מכתביו

נדפס ספרו: 'לשד השמן' (לונדון תשס"ב). ראה שם תולדותיו בארוכה. קצת מחידושי תורתו נדפסו בקונטרסי 'דובב שפתי ישנים'.

צאצאיהם: א) מרת פעסיל לאה. נפטרה בת ע"ז שנה ביום כ"א שבט תש"ד ומנו"כ בפרשבורג. אשת רבי יוסף ב"ר בצלאל שטרן מוויען. נפטר בן ע"א שנה ביום כ"ג סיון תרצ"א ומנו"כ בסערדאהעלי ליד חמותו [מצבה מס' 22]. ב) מרת ריזל. נפטרה בחיי הוריה ח' תמוז תרס"ד ומנו"כ במאטערסדארף. אשת הג"ר יוסף בוימגארטן

רב"ד עדת ישראל שיפשוהל בוויען. נפטר ו' אדר תרצ"ג ומנו"כ במאטערסדארף. (ג) מרת גיטל הי"ד. נספתה כ"ב סיון תש"ד. אשת הג"ר בנימין זיידל אב"ד גאלאנטא. נפטר שמיני עצרת תרצ"ב ושם מנו"כ. (ד) רבי אברהם שמואל בנימין שטרן מבודאפעסט. נפטר בן נ"ז שנה ביום ט"ו תמוז תר"צ ושם מנו"כ. אשתו מרת העניא בן רבי ישראל בוקסהורן, נפטרה ט' סיון תש"ה ומנו"כ בעדעלין. (ה) רבי שאול שטרן מבודאפעסט. נפטר בן ס"ג שנה ביום י"ח טבת תש"ה ושם מנו"כ. אשתו מרת מרים חיילא בת רבי אברהם אשר אנשיל רבנוורצל, נפטרה י"ט סיון תשכ"ה ושם מנו"כ.

כן ידוע לנו על בת רבנו, מרת רבקה, אשת רבי יוסף ערנסט מאודווארד [בנו של רבי יצחק אייזיק מאודווארד (נפטר בפרשבורג י אדר תרל"ד בן ע"ב שנה ושם מנו"כ), חותנו של רבי אליעזר רוזנר רב"ד נייטרא]. אבי רבי אליקים לקיש ערנסט בפרשבורג [נפטר ב' חשון תרנ"ט ומנו"כ בבית החיים הארטודוקסי בוואיטצען], חתנו של רבי בנימין זאב וואלף הכהן קאהן רב בבאדען ליד וינה מח"ס בזך לבונה ושא"ס.

ממשפחת רבנו ידוע לנו על אחיינו רבי יעקב חיים פליישמן, אב"ד דק"ק זשאמבעק ומח"ס עץ חדש ושול"ת משיב דבר. [בספרו 'עץ חדש' עמ' נז הוא כותב 'שמעתי מדודי מ"ו הגאון מה"ו שלמה זצ"ל אב"ד דק"ק עלישטאבע'. גם בספרו 'משיב דבר' סי' מב (וסי' קיז) הוא מזכיר את 'דודי מ"ו הגאון מו"ה שלמה שטערן ז"ל'. לא ידוע לנו כיצד הוא דודו]. נולד בשנת תק"צ בסערדאהעלי לאביו רבי דוד פליישמן ולאמו מרת שרה. נסמך להוראה מרבו רבי שלמה דייטש אב"ד נייטרא, מרבי יחזקאל בנעט אב"ד נייטרא ומרבי פנחס ליב פריעדן אב"ד קאמארן. נשא לאשה את בתו של רבי משה פליישמאן מקאמארן [חמיו של רבי בנימין זאב וואלף זוסמן-סופר מח"ס חלפות שמלות בנימין. ראה עליו ב'החת"ס ותלמידיו' עמ' פו-פח, וב'פנקס המוהל חת"ס עמ' רה], ודר שם כמה שנים כשהוא סמוך על שולחו חותנו. משם עלה ושימש בדיינות בק"ק אבאני בשנים תרט"ז-תר"כ. בשנת תר"כ נתמנה לאב"ד ק"ק זשאמבעק והגליל הסמוכה לעיר הבירה בודאפעסט, בה כיהן כמ"ט שנים עד לפטירתו. בשנת תרמ"ב נפטרה אשת נעוריו. ונשא בזו"ש את מרת הענדל בת רבי מאיר פוקס תופס ישיבה בפרשבורג [ראה עליו ב'פנקס המוהל חת"ס עמ' רה-רו] חתנו של רבי דניאל פרוסטיץ רב"ד פרשבורג. נפטר ביום ג' אייר תרס"ח. עצמותיו הועלו עם עצמות חמיו בזו"ש לא"י ומנו"כ בבית החיים שומרי שבת זכרון מאיר ב"ב [איזור יז שורה י מס' 15].

כן מביא בספרו משיב דבר (סימן קסט, עמ' שיד): "הקשה לי ש"ב הרבני המופלג וכו' מוה' יודא בער שטערן נ"י...", וכן (סימן קעו, עמ' שלו): "הקשה לי תלמידי ש"ב הרבני המופלג מוה' יודא בער שטערן נ"י". אולי גם הוא ממשפחת רבי שלמה שטרן. כנראה זהה לרבי יהודה יששכר המכונה יהודה בער שטרן שנפטר בפעזינג בן פ"ה שנה ביום כ"ו תשרי תרפ"ח, ראה צילום מצבתו בעלי זכרון 13 עמ' לא. [ומש"כ שם שכנראה הוא נכד רבי שלמה שטרן, לפי הנתונים דלעיל לא מסתבר].

הרב שמואל צבי שפיטצער
קרית יואל מאנרא יצ"ו

מוה"ר מאיר גומפערץ-ניימעגן ז"ל מפרעשבורג

וצאצאיו משפחת געלבער-ראזענבערג

בספר פנקס המוהל חת"ס אות שי"ד [דף רחצ-ש] העלה המו"ל הג"ר זושא קינסטליכער זכרון ראשי משפחת ניימעגן-גומפערץ-ווערטהיים, שאני נמנה מצאצאיהם, כי זקני הג"ר הלל אונסדארפער זצ"ל אבדק"ק לאשאנץ, הי' חתן הרבני מוה"ר צבי (המכונה הרש) ראזענבערג ז"ל מפרעשבורג, חתן הרבני מוה"ר יודא (המכונה ליב) געלבער ז"ל מפרעשבורג, חתן הרבני מוה"ר מאיר גומפערץ-ניימעגן ז"ל מפרעשבורג, אשר יחוסו ויחוס אבותיו העלה שם בטוטו"ד. [אגב, לא נזכר שם המשך כמה דורות למעלה ממשפ' גומפערץ-ניימעגן אשר הובאו בהקדמת ספר מערכי לב לברי לב, עיי"ש].

הנה שם לא הובא תמונה ממצבת זקני מוה"ר מאיר ניימעגן ז"ל שבביה"ח החדש בפרעשבורג, רצו"ב תמונה מהמצבה עם העתק הנוסח (תשו"ח לש"ב מוה"ר יעקב משה לעווי הי"ו על חלקו בהתמונה, ולהעורך הגר"ז קינסטליכער ולש"ב מוה"ר ישראל אפרים וועבער הי"ו על עזרתם בפייענוח):

זאת מצבת איש ה"ה הישיש הרבני מוה"ר / נפטר ביום ב' י"ט אייר תרכ"א לפ"ק / פ"נ / מאיר ניימעגן / זצ"ל / מי זה האיש על מותך בל יתאוון / איה העינים עליך מר בל תבכינה / יחד זקן ונער נפשי תפולנה מני אנח / רצי להים אחי נלקק טלאיך יקוק! / גם בניך ובנותיך צועקים! נפלה / עטרת ראשנו / אוי ואבוי ללקחי בנותיך לנו ולכל / בני משפחתינו / מפיק ירשנו תורה שאבנו חיים / פאר היית לנו על דרכינו לעניים / עלית כעת להתלונן בצל שדי שמים / רק שם ינעם לך חבלך נחלתך צפון / צדקית מחיים בנחת תחינה נפשך / ... שם בפנקס המוהל נמנו צאצאי ר' מאיר, ביניהם בתו זקינתי מרת גיטל

ע"ה ובעלה זקיני מוה"ר ליב געלבער ז"ל

מפרעשבורג, בשורותי אלו אוסיף עליהם כמה פרטים, נוסחאות מצבותיהם, ורשימת צאצאיהם.

משפחת געלבער מפרעשבורג

זקנתי מרת גיטל ע"ה נולדה בפרעשבורג לאב"י ר' מאיר גומפערץ לערך בשנת תקע"ח, נישאה לבעלה מוה"ר ליב געלבער ז"ל שנולד לערך בשנת תקע"ב בעיר קאלין בבעהמין, שם אביו לא ידוע לנו לע"ע. שם אמו נחרטה על מצבתו 'רבקה'. קבלתי מהעורך מה שמופיע עליהם במפקד תר"ח: ליפוט געלבר יליד קאלין בבוהמיה בן 35, מורה, אשתו קאטאלין ילידת פרשבורג 28, הילדים ילידי פרשבורג: בת רעגי 3, בת האני 5 חדשים.

רבי ליב געלבער בצעירותו

בבחרותו הי' ר' ליב תלמיד ממרן רשכבה"ג החת"ס זצ"ל, שם עלה ונתעלה בתורה וביר"ש, על מצבתו נחרט בין השאר שהיה 'רא וחרד על דבר ה' מנעוריו'. גם זכה להיות משמש בקודש אצל רבו החת"ס זצ"ל.

אחר חתונתו בפרעשבורג שימש כמלמד כתיבה וחשבון בבית מרן החת"ס זצוק"ל לצאצאיו הקטנים, ומקובל במשפחתנו עובדא כי זקינינו מוה"ר ליב זכה לברכה על זרע הגון ממרן הק' החת"ס זצוק"ל, ומעשה שהיה כך היה: ר' ליב היה ה'הויז לערער' (מלמד כתיבה וחשבון) בבית מרן החת"ס זצוק"ל, ומחמת

שלא היתה פרנסתו מצויה לו חישב בדעתו לעבור מפרעשבורג לווען, שם קיוה להתפרנס בכבוד. באה השמועה הזאת לאזני מרן החת"ס, קרא לר' ליב ואמר לו כהאי לישנא: 'איך הער דו ווילסט פארן קיין ווען, אין ווען זענען די שטיינער טמא, זארגסט זיך וועגן פרנסה, דא וועסטו האבן גוטע קינדער'.

רבי ליב געלבער בזקנותו

ר' ליב הי' כל שנותיו מקושר מאוד לרבו החת"ס, וגם אחר פטירתו התנהג כמנהגיו. ושמעתי מש"ב מוה"ר שמואל מאיר געלבער ז"ל מבני ברק, שעודו זוכר בימי נעוריו כשהי' בליל פסח אצל זקינינו מוה"ר משה געלבער ז"ל, בנו של ר' ליב, והי' חוזר ואומר כמ"פ באמצע עריכת הסדר: "יעצט קינדערלעך וועלן מיר טון זאכן ווי איך האב געזען ביי מיין טאטען וואס ער האט דאס געזען ביים הייליגן חתם סופר", ככה הי' אומר בנוסח ובנעימה כדי להשריש אמונה טהורה בה' ואמונת צדיקים בלבבות צאצאיו.

(ט) אם הן במשך השנה לא יעלה ולא יבוא אף מבני החבורה היים שבק לן ואל המסכתא התיא לא נמנה אלא הוא לבדו. ולא ידענו מהו הן' לו באינו מקום קשר וספק פומי' מנייסיא. ראשי החברה יחלקו דפי כל המסכתא התיא לכל בני החבורה ללמוד וללשים עד י"ח אדר, ואם אמרו נכנסים היו הווישמי יושלמו סך מסוים לטובת החברה. כדו שנתה' נקראת המסכתא על שמן.

(ז) אחר אריכות ימים ושנים של א' מבני החבורה ה' יתיים ויבירכם בעול ימים. למען לא יהי' נשכח כמת מלבי. אשר היו יביות בשנים חבר נאמן בכריתו וקיים כמאמרו שלמה במת מסכתות. כרית אדר בכל שנה ושנה שאו נאספים כל בני החבורה. אחי ישימיו כל א' מסכתא שלו. יתפללו כל בני החבורה עם כבית העיר בעד נשבתו חיהו רצון וכו' בחוכמת שמו ועם אמו ויאמרו קדיש. ואח"כ ישישו בשמחה.

אלו שש עשרה מעלות התקנות נעשו וננסו ונקראו במעמד גדול באסיפה כללית בשווען פורים הרניה לפ"ק. ויודפסו בכל שנה מחדש עם כל החבורה. הישנים וגם החדשים מקריבו בלא ויש המסכתא אשר חברו והסמינו עליהם כולם כא' עניים מניס הדברים והרא' באנו על החתום. פריעבורת שווען פורים קריא' בישמי' לפ"ק.

ה"ל ליב פריעדמאן

ה"ק מאיר פוקס

ה"ק שלמה בן משה מררכי קראלאַפסקן

ה"ק ליב געלבער

ואלה שמות האנשים אשר נקבו בשמות כל הכתוב לחיים כנזכר בסעיף ד':
 ב' ראשי החברה:
 משה משה שמואל שילל. משה ליב רובנישטיין. משה אברהם הערציל.
 אריבער טוביהו;

משה אליעזר ב"ר עהרנשטרא. משה רביאל שטיינשטיידער וראי השבוען.
 משה שמואל דאנאטא המוכיר. משה משה געלבער בעל החיבת.

י"א קריא' מעדו:
 משה עזריאל סג"ל ראָענבערס. משה הרש טויבער סג"ל. משה ולמן ליכטענפעלד. משה נבראל העוואלד. משה משה ווייס. ה' יחוקאל שלענבער. משה מענדל שטרום. משה משה ווייס סג"ל. משה אהרן חיים ליכט. ה' חיים יחוקאל נרנרעט. משה ליפמאן מייער.

כל מי אשר יבא שאלה בענין החברה, ישנה ויעריך מכתבו אל א' מהראשים תחת האדרעסעס שלהם:

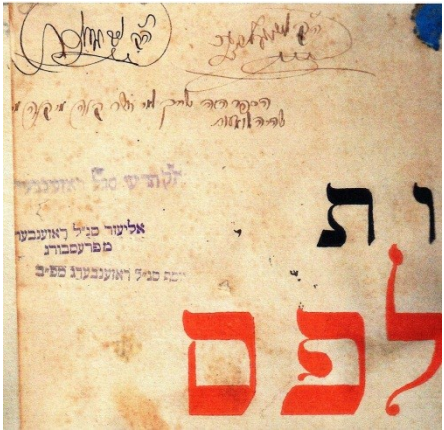
M. S. Schill, Pressburg, Schlossgrundgasse 7.	Leopold Rubinstein, Pressburg, Schlossgrundgasse 61.	Abraham Herzl, Pressburg, Schlossgrundgasse 61.
--	---	--

או אל המוכיר:
Samuel Donath, Pressburg, Schlossstrasse 70.

ר' ליב היה גם מראשי החברה ש"ס 'מהדרי התלמוד' בפרעשבורג, ונמצאת חתימתו על תקנות החבורה מיום שושן פורים תרנ"ה לפ"ק.

על מצבתו נחרט בין השאר; שהיה בבוקר בביהמ"ד מעשרה ראשונים, שקדש עיתותיו לתורה ועבודה וגמילת חסדים, שעבד עבודתו עבודת הקודש באמונה לערך ע"ב שנים (איני יודע מאיזה עבוה"ק מדובר), ושלעת זקנתו למד והדריך ילדי בני" בדרך ישרים (ראה להלן מה שכתבנו ע"ז).

נשמר כהיום אצל צאצאי דו"ז מוה"ר יוסף סג"ל ראזענבערג ע"ה כרך רל"ף על הש"ס שה' שייך לזקינינו ר' ליב, בראש

הספר יש רישום מר' ליב עם חתימתו, גם מופיע שם חתימת חתנו זקני מוה"ר צבי סג"ל ראזענבערג ז"ל מפרעשבורג, ושל בנו דו"ז מוה"ר אליעזר סג"ל ראזענבערג ז"ל ה"ד, רצו"ב תמונת הרישום [מעניין שיש שני חתימות מר' ליב, וצריך עיון אם שניהם יצאו מתחת ידו, כי כנראה הם שונים].

מוה"ר ליב ז"ל נפטר זקן ושבע ימים לערך בן פ"ח שנים ביום שב"ק ה' סיון ערב שבעות תר"ס, ונקבר בביה"ח החדש בפרעשבורג ביום ב' דשבעות, על מצבתו נחרט 'זכבוד גדול עשו לו בקבורתו באסיפת כל בני הקהלה'.

זהו נוסח מצבתו: **אלון בוכים** / על מות איש צדיק שומר אמונים פאר הוד משפחתו / ונכבד מאוד בעדתו זקן ושבע ימים / כ"ה יודא / המכונה / ליב געלבער

ז"ל / לב טהור ורוח נדיבה בקרבו איש חי ורב פעלים / ירא וחרד על דבר ה' מנעוריו עד כלות לו הימים / בבוקר קדם אשמורות להיות מעשרה ראשונים / גם בניו ובנותיו נהל בדרך צדיקים וטובים / עבודתו עבודת הקודש היתה באמונה לערך ע"ב שנים / לעת זקנתו למד והדריך ילדי בני"י בדרך ישרים / בקיץ וחורף לא שקט הלך בית מדרשים שונים / עיתותיו קדש לתורה ועבודה וגמילת חסדים / רחים ומוקיר רבנן היה, עתה יקבל שכרו במרומים / נפטר בש"ט ביום ש"ק ערב חג השבועות / וכבוד גדול עשו לו בקבורתו באסיפת / כל בני הקהילה ביום ב' דיו"ט תר"ס לפ"ק / ש"א רבקה : תנצבה"

זוגתו האה"ח מרת גיטל ע"ה נפטרה ביום ד' שבט תרנ"ו לפ"ק, ונקברה בבית

החיים החדש בפרעשבורג.

וזה נוסח מצבתה: האשה המהוללה הצנועה הכשרה אשת חיל / פ"ט / מר' גיטל ע"ה / אשת התורני הנכבד הישיש כ"ה ליב געלבער נ"י / גדלה והצליחה ועשתה פרי קודש הילולים / ידיה שלחה בכושר ולאביה עשתה מטעמים / טובת שכל, אשת חן!, בטוב בלתה ימיה ושנותיה / לבדיה תעמוד זכותה, ולעד תחי' בלב משפחה / ומיודעיה! / נפטרה ביום א' ד' שבט ונקברה למחרתו / ביום ב' ה' / בו שנת תרנ"ו לפ"ק / שם אמה פיגלה / ת'נ'צ'ב'ה'

צאצאי מוה"ר ליב געלבער

ואלו הצאצאים הידועים ממוה"ר ליב געלבער ז"ל וזוגתו מרת גיטל ע"ה:

א. בתם מרת רבקה ע"ה

(כנראה הבת 'רעגי' הנ"ל), ילידת תר"ה לערך, בשנת תרכ"ו נישאה למוה"ר משה שמואל שילל ז"ל מפרעשבורג (בן הג"ר יהושע ליב זצ"ל דיין בק"ק ראאב ובאויבן

ישן), תלמיד ומשב"ק אצל מרן הכתב סופר זצ"ל. מרת רבקה ע"ה נפטרה לע בצעירותה בחיי הוריה בת מ' שנים ביום ח' אלול תרמ"ד, בעלה ר' משה שמואל נפטר ביום י' תמוז תרפ"ז, נקברו בביה"ח החדש בפרעשבורג.

איני יודע אם הי' לה צאצאים, בס' פנקס המוהל חת"ס (אות תקפ"ו) כתוב כי ר' משה שמואל נשא זיווג שני אחר מיתתה והי' לו ילדים מאשתו השני'.

ב. בתם מרת הנלא ע"ה

(הבת 'האני' הנ"ל), ילידת תר"ח, נישאה בשנת תרל"א למוה"ר צבי (המכונה הרש) סג"ל לעווי ז"ל (יליד תר"ה בפרעשבורג, בן תלמיד החת"ס הרה"ג רבי פריץ ז"ל המכונה זאבל [ראה עליו וצאצאיו בפנקס המוהל חת"ס עמ' תריח], וזוגתו מרת זעמלא בת מו"ה מיכאל אליעזר פריישטאט ז"ל בן הרה"ג ר' מאיר פריישטאט זצ"ל חבר בי דינא רבא של הג"ר משולם איגרא זצ"ל) מפרעשבורג. מרת הנלא ע"ה נפטרה ביום י"א סיון תרע"ח, בעלה ר' הרש נפטר ביום כ"ג חשון תרע"ט, נקברו בביה"ח החדש בפרעשבורג. - וזה נוסח מצבתו: פ"נ / איש תם וישר ירא ה' / כה"ר / צבי המכו' הרש הלוי / ע"ה / צדקות ה' ומצותיו עשה / בני ביתו הדרוך ליראה / ליראה / ירא ה' מנעוריו וסור מרע / נפטר בש"ט ... כ"ג חשון תרע"ט לפ"ק / [שם אמו] זעמלא ע"ה / תנצ"ב

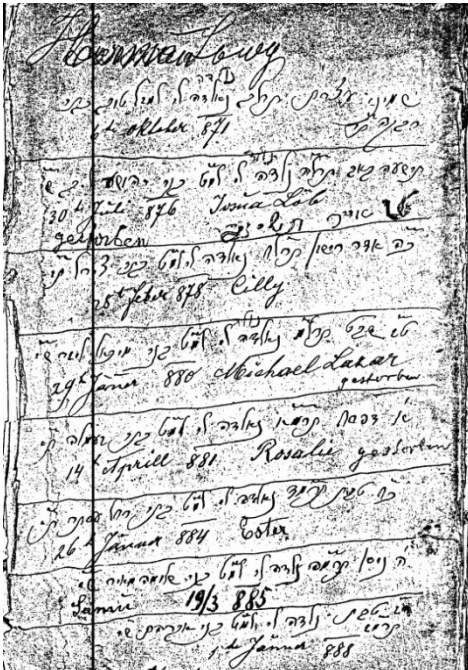
צאצאיהם [הרשימה קבלתי מנכדו ש"ב הרה"ג ר' בנימין זאב הכהן פליישר שליט"א דומ"ץ דק"ק תורת חיים וויזניץ בב"פ]:

1. בתם מרת רבקה ע"ה נולדה שמיני עצרת תרל"ב, נישאה למו"ה חיים דוב פונק ז"ל הי"ד מיוגעסלאוויע (בן בריינדל), נהרגה עם בעלה ובתה אסתר פראדל עקד"ה ביום ו' שבט הי"ד.

2. בנם הרב יהושע ליב סג"ל לעווי ז"ל הי' רב בעיירה במדינת רומעניא, נפטר ט"ז אייר תש"ז. נולדו לו בן א' ותשעה בנות (מהם: גיטל, ויהודית, ועוד), ורק בת אחת שרדה אחרי המלחמה הי"ד, ונפטרה בעיה"ק ירושלים ללא בנים הי"י.

> ר' יהושע ליב נולד ט' אב תרל"ו. נמנה בין תלמידי ה'שבט סופר' בפרעשבורג. בשנת תשי"א עלה לארה"ק, ונפטר שם ט"ז אייר תשי"ב <

3. בתם מרת צירל ע"ה הי"ד, נולדה כ"ה אדר א' תרל"ח, ונהרגה עם בעלה ומשפחתה בשנות הזעם.

רישום לידת צאצאי ר' הרש לעווי

4. בנם מו"ה מיכאל אליעזר סג"ל לעווי ז"ל נולד ט"ז שבט תר"מ, נשא את זוגתו מרת אסתר ע"ה בת מו"ה יצחק הכהן זעלצער ז"ל מוויען. ושם קבע מושבו, נפטר בדמי ימיו י"א מנחם אב תרפ"ז ומנו"כ בעיה"ב וויען. זוגתו מרת אסתר נהרגה עקד"ה ב' דר"ח כסלו ת"ש הי"ד. (יוצ"ח: 1. בנם ר' ישראל יודא (ליב) סג"ל לעווי ע"ה נולד ביוהכ"פ שנת תרס"ז ונפטר ביום ז' שבט תשמ"ג, השאיר אחריו דורות ישרים מבורכים. 2. בתם האה"ח מרת הנלא פליישער ע"ה נולדה א' דר"ח אייר תרפ"א, נישאה בתל-אביב להרבני החשוב מו"ה שלמה הכהן פליישר ע"ה מוויען, אח"כ דרו בטאראנטא קאנאדע. ר' שלמה נפטר ביום י'

מנחם אב תשס"ד והובא למנוחות במאנסי, זוגתו נפטרה ביום י"ג תשרי תשס"ח ומנו"כ במאנסי. העמידו דורות ישרים ומבורכים).

5. בתם מרת זעמלא ע"ה הי"ד, נולדה ביום א' דפסח תרמ"א, ונהרגה עקד"ה עם בעלה ומשפחתה בשנות הזעם.

6. בתם מרת רחל אסתר ע"ה הי"ד, נולדה כ"ח טבת תרמ"ד, נישאה למו"ה דוד קערפל ע"ה, גרו בעיר שאפראן, נהרגו עקד"ה הי"ד.

7. בנם מו"ה שלמה מאיר סג"ל לעווי ע"ה הי"ד, נולד בה' ניסן תרמ"ה, נהרג עקד"ה עם משפחתו בשנות הזעם.

8. בנם מו"ה אברהם סג"ל לעווי ע"ה, נולד י"ג טבת תרמ"ט. היו לו בן וב' בנות ונהרגו עקד"ה בשנות הזעם.

<נולד י"ז טבת תרמ"ח. עלה לארה"ק בשנת תרצ"ט, ושם נפטר ו' שבט תש"כ>

ג. בנם מוה"ר יואל געלבער ז"ל

יליד תר"י לערך, נשא את מרת מלכה ע"ה בת הג"ר יהושע ליב שילל זצ"ל הנ"ל. ר' יואל נפטר ביום י"ד אייר תרפ"ח, ומנוח"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג. זוגתו מרת מלכה ע"ה נפטרה ביום ב' אדר תרצ"ו לפ"ק, ושם מנו"כ. - וזה נוסח מצבתו: פ"נ /

איש ירא ה' הנעלה והנכבד אשר הלך בדרך הישר / כ"ה יואל ע"ה / ה"ה בנו של אותו צדיק / כ"ה ליב געלבער ז"ל / יפה אף נעים היה במעשיו / ויואל ללכת בדרכי

אבותיו / אמץ רוחו לדבר ה' ונואמו / לתפלת צבור פעמים ביומו / גמל חסד של אמת באהבים / עמד בלילות לסעד נכאבים / להזהר מכל חטא שת ידיעתו / בניו ובנותיו גידל ביראתו / עוז והדר לבושו כל הימים / רב טוב צפון לו לעולמים / נפטר בשם טוב בן ע"ה

שנים י"ד אייר / שנת תרפ"ח לפ"ק / ש"א גיטל : תנצב"ה

מצאצאיהם: בנם מוה"ר יושע יודא געלבער ז"ל, נפטר א' אייר תרצ"ג, ומנוח"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג.

>עוד מצאצאי רבי יואל געלבער: בתו מרת רבקה, נישאה בשנת תרע"ב לרבי ברוך ב"ר מיכאל קונשטאט, נפטר כ"ו שבט תש"ב ומנוח"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג; בתו מרת הינדל הי"ד, נישאה בשנת תרע"ג לבן דודה רבי יהושע יהודה (יהושע ליב) שילל הי"ד [בן רבי משה שמואל שילל הנ"ל]. אב"ד פעזינג, מח"ס מנהגי בעל החתם סופר <

ד. בתם זקינתי מרת לאה ע"ה נולדה כ' שבט תרי"ד, נישאה למוה"ר צבי (המכונה הרש) סג"ל ראזענבערג ז"ל מפרעשבורג, ראה עליהם להלן.

ה. בנם מוה"ר משה געלבער ז"ל יליד תרט"ז, הי' תלמיד מובהק ממרן המהר"ם שיק זצ"ל ונתעטר על ידו בכתב 'מורינו', נשא את מרת פעסל ע"ה בת רבי מרדכי פראגער ז"ל. ר' משה נפטר ביום ג' אדר א' ת"ש ומנוח"כ בביה"ח החדש

בפרעשבורג, וזה נוסח מצבתו: כן צוה / פ"נ / מו"ה / משה בן ר' ליב / געלבער ע"ה / תלמיד אהוב של הג"ה מהר"ם שיק / ז"ע / אהב האמת וקבע עתים לתורה / ועסק בצרכי צבור באמונה / נפטר ונקבר ביום ג' אדר א' שנת ת"ש / תנצבה"ה / ש"א גיטל

זוגתו מרת פעסל נפטרה י"ח (או כ"ו) אלול תש"ג, ומנו"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג. >וזה נוסח מצבתה: "פ"ט / הצדקת המפורסמת במעשיה / מר' פעסל ע"ה / אשת הרבני / מה"ו משה געלבער זצ"ל / בת הירא והשלם / מה"ו מרדכי סג"ל פראגער זצ"ל / שזכתה לראות דור שלשים ורבעים בלי שמץ / י"נ הטהורה ביום כ"ו? אלול שנת תש"ג בת צ"ח שנה / פ'אר משפחתינו ותפארתינו היית / ע"ל כלנה במדות מרומותיך עלית / ס'תרי מעשיך הטובים לא גלית / ל'עד ישאר זכרויך וצדקותיך שעשית / ש"א פיגלא ע"ה / לזכר עולם יחקו שמות בנותיה / שהלכו בגולה ולא שבו / פיגלא, רבקה אסתר, לאה / תנצבה"<

מצאצאיהם:

1. בנם הרבני הנכבד מוה"ר מרדכי געלבער ז"ל מפרעשבורג <יליד תרמ"ח>, ואחר המלחמה בבני ברק, נפטר כ"ה טבת תשי"ג, ומנוח"כ בבני ברק. (בניו: מוה"ר יודא ליב געלבער ז"ל הי"ד, הרה"ח מוה"ר שמואל מאיר געלבער ז"ל מבני ברק, הרה"ח מוה"ר יוסף אליעזר געלבער ז"ל מברוקלין. בנותיו: הרבנית מרת רבקה ע"ה אשת הגאון הגדול המפורסם רבי שמואל הלוי וואזנער זצ"ל אב"ד זכרון מאיר ובעל שבט הלוי, בתו מרת גיטל צביה ע"ה אשת הרה"ח ר' ברוך זאב קרויס ז"ל מבני ברק. בתו תחי' אשת הרה"ג ר' בנימין מאיר פאריעס ז"ל מירושלים).

2. בתו ע"ה אשת מוה"ר נחמן חיים היימפעלד ז"ל <בחוסט> (מצאצאיו: בנו מוה"ר יוסף יודא היימפעלד ז"ל, אבי מרת יאקאבאוויטש תחי' אשת מוה"ר ישכר דוב (בערל) ז"ל מחשובי חסידי סאטמאר בברוקלין).

>עוד מצאצאי רבי משה געלבער: בתו מרת רבקה הי"ד אשת רבי יעקב דייטש בסומבוטהעלי, נפטר ה' סיון תרפ"ג<

1. בנם מוה"ר אליעזר געלבער ז"ל

>יליד תר"ט<. בזיווג"ר נשא את מרת פייערל ע"ה <לבית הערצפעלד>, ובזיווג"ש את האה"ח מרת לאנא ע"ה ב"ר אהרן געליס ע"ה. לפי שנחרט על מצבת מוה"ר אליעזר ז"ל נפטר ביום י"א טבת תרס"ב. [אבל כפי המסורה אצל צאצאיו (נמסר לי ע"י ש"ב מוה"ר אהרן בלומענטהאל הי"ו מטאראנטא) נפטר ר' אליעזר בצעירותו בחיי אביו ל"ע (שנפטר בשנת תר"ס), ואביו ר' ליב גידל את יתומיו. אפשר שזה פשר מה שכתוב על מצבת ר' ליב ש"לעת זקנתו למד והדריך ילדי בני ברק ישרים", הכוונה על היתומים של בנו

(שהיו עכ"פ יתומים מאם), ואולי צ"ל 'למד והדריך ילדי בנו בדרך ישרים'. - וזה נוסח מצבתו: פ"נ / איש תם וישר / התורני / כ"ה אליעזר געלבער ע"ה / אהוב היה למקום ולבריות / לו כל מדות טובות משכיות / יגע ביושר וצדק לכלכל ביתו / עסק באמונה מבאו עד צאתו / זוך וטוהר נשמתו בעדן מנוחתו / רב טוב צפון שחר לפעולתו / נו"נ

י"א טבת בסת"ר
לפ"ק / ש"א גיטל
ע"ה תנצב"ה

>בנוגע לתאריך
פטירת רבי אליעזר,
גם במאטרקל
הפטירות של הקהלה
בפרשבורג נרשם כמו

במצבה, י"א טבת תרס"ב בן נ"ג שנה. אלמנתו מרת לאנה נפטרה ט' שבט ת"ש בת פ"ד שנה ומנו"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג. וזה נוסח מצבתה: "פ"נ / אשה חשובה וצדקת / מר' לאנה ע"ה / אשת ר' אליעזר געלבער / ז"ל / נו"נ ביום ט' שבט ת"ש לפ"ק / תנצבה / ש"א לאה" <

צאצאיו מזיווג"ר: 1. בנו מוה"ר יושע געלבער ז"ל (נפטר ביום ב' אדר א' תר"ע, ומנוח"כ בביה"ח החדש פרעשבורג). 2. בנו מוה"ר מאיר געלבער ז"ל (נפטר ביום ח"י חשוון תרע"ז, ומנוח"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג). 3. בתם האה"ח מרת רבקה ע"ה אשת מוה"ר אהרן בלומענטהאל ז"ל מבערצל, מלמד לתינוקות בעיר פארקאשד (נפטרה בדמי ימיה בת ל"ד שנים ביום ה' אדר תרע"א. נשאר לפליטה אחר המלחמה רק בנם מוה"ר אליעזר דוד בלומענטהאל ז"ל (היה בן שנה אחת בפטירת אמו), בניו: מוה"ר מנחם הי"ו בארה"ק, ומוה"ר אהרן הי"ו בטאראנטא). 4. בתם האה"ח מרת לאה ע"ה הי"ד, אחר

פטירת אחותה נישאת לבעלה מוה"ר אהרן בלומענטהאל ז"ל הנ"ל, ונהרגה עקה"ש עם צאצאי רבקה, משה קלונימוס, הי"ד.

>רבי אהרן ב"ר מרדכי בלומענטהאל הנ"ל נפטר ב' סיון תרצ"ה ומנו"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג, "תלמיד מובהק של בעהמ"ח ס' וידבר משה" <

צאצאיו מזיווג"ש: 1. בנו מוה"ר אהרן געלבער ע"ה מלאנדאן. 2. בתו מרת רייזל ע"ה אשת מוה"ר שמעון קליין ע"ה (וצאצאיהם שיחי' בארה"ק). 3. בתו לבית כהן בלאנדאן.

>מ' רייזל [על מצבתה כנראה: רוזא] קליין הנ"ל נפטרה י"ז טבת תרצ"ה בת מ"א שנה ומנו"כ בביה"ח החדש בפרעשבורג. – עוד מצאצאי רבי אליעזר געלבער מזיווגו השני: בתו מרים געלבער נפטרה ו' טבת תרע"ט בת כ"ו שנה ושם מנו"כ; בתו מרת חי' שרה אשת רבי יונה סאנטו בפרעשבורג, נפטרה כ"א תמוז תרצ"ח ושם מנו"כ <

משפחת ראזענבערג מפרעשבורג

זקנתי מרת לאה ע"ה בת מוה"ר ליב געלבער ז"ל, נישאה לבעלה מוה"ר צבי (המכונה הרש) סג"ל ראזענבערג ז"ל, יליד נאדי-באלגינען (Nagybolgyen, כהיום שם העיר הוא וועלקי-בעדזאני Velki Bedzany). הוריו היו מוה"ר אברהם סג"ל ראזענבערג ע"ה (נולד בשנת תקנ"ט בעיר Rajcsany במחוז נייטרא) וזוגתו מרת חנה ע"ה. נישואי ר' הרש וזוגתו לאה הי' בעיר פרעשבורג ביום כ' אדר ב' תרל"ח, המסדר קידושין הי' האב"ד הג"ר שמחה בונם סופר זצ"ל בעל שבט סופר.

מקובל במשפחתינו עובדא דלהלן: ר' הרש וזוגתו לאה דרו בפרעשבורג וחיכו שנים ארוכות עד שנתברכו בפרי בטן, אבל לא נתנו שיגיעו לשאל העצבות בשנות צפי' אלו, ובנדיבות לבם הכניסו תחת קורת גגם יתומים רכים, והיו להם לאב ולאם באהבה וברחמנות אין קץ. לימים הגיע הגה"ק רבי לייבוש מטורנא זצ"ל בן הגה"ק משינאווא זצ"ל לפרעשבורג לאסוף מעות, והתאכסן בביתם של ר' הרש ומרת לאה ע"ה, מרת לאה ע"ה בחכמתה חכמת נשים בנתה ביתה הרגישה שאיש קדוש עומד כאן, ביקשה ממנו שהיא תקח את משימת קיבוץ המעות תחתיו, ובינתיים ישב הוא במנוחה בביהמ"ד על התורה ועל העבודה. לאחר ג' ימים שאכן נתקבץ בידה סך הגון מאד, מסרה הכסף להרה"צ, וביקשה ממנו ברכה להיפקד בזש"ק. תמה הרה"צ, הלא רואה אני כאן בית מלא בילדים האומרים 'טאטע' 'מאמע'. השיבה במר לבה, שכל אלו הם יתומים, אבל הם עצמם עדיין לא נפקדו בזש"ק. הבטיחה הרה"צ מטורנא, שימסור ההזכרה לאביו הרה"ק משינאווא זצ"ל, וכך הוי, הרה"צ מטורנא מסר ההזכרה לאביו הגה"ק משינאווא זצ"ל, והוא האציל מברכת קדשו שיושעו בפרי בטן, ולתקופת השנה נולד להם בנם יחידם הוא דו"ז מוה"ר אליעזר ראזענבערג ז"ל הי"ד מפרעשבורג. כעבור תקופה נוספת, הגיע שוב הרה"צ מטורנא לפרעשבורג, ושוב סייעה בעדו, ואח"כ הזכירה לפניו להיושע בעוד ילדים, בירכם

הרה"צ ונולדה להם בתם ה"ה זקינתי הרבנית מרת רבקה אונסדארפער ע"ה, ולאחר לידת ב' ילדים אלו בירכם הרה"צ שמהם תסתעף משפחה גדולה. ואכן, ברכת צדיק לעולם קיימת עד היום הזה בליעה"ר. (וראה להלן בנוסחאות המצבות של ר' הרש וזוגתו לאה שנחרט שגידלו יתומים באהבה וחמלה).

מוה"ר הרש ז"ל נפטר בן ס"ח שנים ביום ר"ח טבת תרע"ט, ומנוח"כ בביה"ח החדש פרעשבורג, כפי שנחרט על המצבה נקבר בו ביום בכבוד גדול.

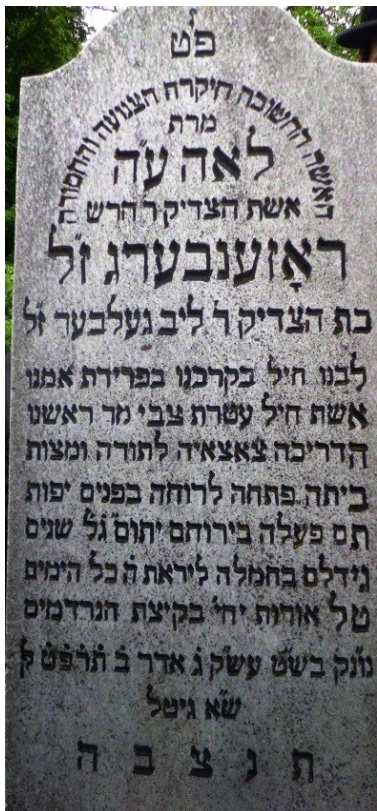
בספר קול יהודה (להג"ר ליב רובינשטיין זצ"ל דיין ור"מ ב פרעשבורג) דף ע"ו, יש הספד שאמר ביום ה' פרשת שמות שנת תרע"ט על בחור שנפטר ל"ע בצעירותו, ובראש ההספד נזכר: "...עוד לא עברו שלשים יום מעת שנתאספנו כאן באותו מקום להספיד [וכו']", ואחריו בימי הלולא יומי דחנוכה, וילך איש מבית לוי, איש תם וישר וירא אלקים מרבים, אדם כשר במעשיו במעשיו והצנע לכת, ה"ה ר' הרש סג"ל ראזענבערג ע"ה, והנה המה עכ"פ הגיעו לזקנה כדאיתא במשנה בן ששים לזקנה, אבל כעת היום אנו מוליכין לקבר בחור רך בשנים...".

וזוה נוסח מצבתו: פ"ט / איש צדיק וישר חסיד ועניו ופרוש מתון וזריז / ה"ה כה"ר / צבי סג"ל / המכונה הרש ראזענבערג / זצ"ל / הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת / בלבבו, הקדיש עתיו לתורה ולתפלה / פעל להגדיל תורה ולהאדירה / רדף חסד וצדקה והצנע לכת עם ה' / ג"ל שנים היה אב נאמן ליתומים / אהבם כבנים וגדלם ליראה את ה' / כל הימים / נפטר בש"ט בן ס"ח שנה ר"ח טבת / תרע"ט לפ"ק ונקבר בו ביום בכבוד גדול / ש"א חנה / ת"נ'צ'ב'ה

זוגתו מרת לאה ע"ה נפטרה ביום ג' אדר ב' תרפ"ט, ונקברה בביה"ח החדש פרעשבורג. וזה נוסח מצבתה: פ"ט / האשה החשובה היקרה הצנועה והחסודה / מרת / לאה ע"ה / אשת הצדיק ר' הרש / ראזענבערג ז"ל / בת הצדיק ר' ליב געלבער ז"ל / לבנו חיל בקרבנו בפרידת אמנו / אשת חיל עטרת צבי נזר ראשנו /

הדריכה צאצאיה לתורה ומצות / ביתה פתחה לרוחה בפנים יפות / תם פעלה

בירוחם יתום ג'ל שנים / גידלם בחמלה ליראת
ה' כל הימים / טל אורות יחי בקיצת הנרדמים /
נונ"ק [=נפטרה ונקברה] בש"ט עש"ק ג' אדר ב'
תרפ"ט לפ"ק / ש"א גיטל / תנצב"ה.

כמו שהובא למעלה נולד לר' הרש וזוגתו בן
ובת. בנם דר"ז מוה"ר אליעזר ראזענבערג ז"ל
הי"ד נולד בפרעשבורג ביום י"ב תשרי תרנ"ב.
בתם זקנתי הרבנית רבקה אונסדארפער ע"ה
הי"ד נולדה בפרעשבורג ביום י"ז טבת תרנ"ד.

מוה"ר אליעזר ראזענבערג הי' תלמידו של הגאון
רבי אליעזר דוד גרינוואלד בעל קרן לדוד זצ"ל,
ושל הגאון רבי שמואל ראזענבערג זצ"ל אבדק"ק
אבדק"ק אונסדארף בעל באר שמואל. בהגיע
לפרקו נשא את האה"ח מרת ריזל ע"ה הי"ד בת
מוה"ר יוסף בראדי ז"ל מקאשוי, ר' אליעזר קבע
את דירתו בפרעשבורג, והי' ממנהלי הקהלה
שם, ראה תולדותיו בהקדמת הספר 'צבא רב'
שיוצ"ח הוציאו לאור מחידושו שנסארו
לפליטה.

מוה"ר אליעזר ז"ל הי"ד וזוגתו האה"ח מרת ריזל
ע"ה הי"ד, וילדיהם; הב' איסר יהודא ע"ה הי"ד,

הבתולה לאה ע"ה הי"ד, נעקה"ש ביום ח"י תשרי, ב' דחזה"מ סוכות תש"ה. בנם
מוה"ר צבי ע"ה הי"ד נעקה"ש בשנת תש"ב. בנם הב' שמואל הי"ד נעקה"ש שמחת
תורה תש"ה. בתם הבתולה חנה גיטל ע"ה הי"ד נעקה"ש הושענא רבה תש"ג.

נשארו לפליטה; בנם הרה"ח מוה"ר יוסף סג"ל ראזענבערג ז"ל מחשובי חסידי
וויזניץ במאנסי, ובתם האה"ח מרת צבי רעכיל ע"ה אשת הרה"ח מוה"ר יוסף
ווינשטאק ז"ל מחשובי חסידי סאטמאר בקרית יואל מאנרא יצ"ו, להם משפחות
עניפות בליעה"ר.

על זקנתי הרבנית רבקה ע"ה ובעלה הגה"צ רבי הלל אונסדארפער זצ"ל אבדק"ק
לאשאנץ וצאצאיהם אכתוב בל"נ במאמר מיוחד.

הרב יו"ט ליפמאן ראקאוו
רב ביהמ"ד היכל התורה - לונדון

כינון הקהלה האורתודוקסית בנירעדהאז מכתב משו"ב הקהלה בשנת תרל"ח

רבות כבר נכתב אודות המסירות נפש של החרדים לעמוד על נפשם ולייסד קהלות אורתודוקסיות בכל אתר ואתר בארץ הגר לאחר אישור המלכות בשנת תר"ל. גם בנירעדהאז (Nyiregyhaza) שבמחוז סאבאלטש סערו הרוחות, ועקב חילוקי דעות הקהלה לא היתה מוגדרת בשנים הראשונות אם פניה עם החרדים או המתחדשים. בשנת תרל"ז הצטרפה הקהלה לזרם הסטאטוסקווא, ובעקבותיה החליטו החרדים לייסד קהלה נפרדת, שבראשית ימיה נתקלו בהתנגדות עזה מצד ראשי הקהלה.

קשיים אלו משתקפים היטב במכתב שלפנינו. הכותב רבי ישעי' זילבער שימש כשו"ב בקהלה. פרטים נוספים עליו לא ידועים לנו לע"ע, אלא ממה שכתב במכתבו. בנו של רבי שמעון מהאדאס. תלמיד בעל ה'גורן דוד' אב"ד ב' יארמוט, ולמד את מלאכת הזבח בקהלת מונקאטש. עם התמנותו לשו"ב בנירעדהאז נסמך ע"י בעל ה'אמרי שפר' אב"ד האיידו-דאראג ובעל 'בית היוצר' אב"ד בערטי-אויפאלו.

הוא מספר על המס"נ של החרדים, ומזכיר את ראש קהלתם רבי משה דוד פארקאש (נזכר ברשימת דמי קדימה לספר אמרי שפר), שתיקן תקנות מועילות לביצור היהדות במקום. וכל זאת כשבצד השני עומדים להם לשטנה ולהפר ח"ו את פעלם. הוא פונה לרבו שיד לו בהתארגנות החרדים, שיעמוד לימנם גם הלאה, ומציע שיש למנות דיין לקהלה החרדית, ולדעתו תלמיד החת"ס רבי משה יהודה פולאק שגר בבערטי-אויפאלו [ראה עליו החת"ס ותלמידיו עמ' שעח] יסכים לקבל את המינוי.

מעניין לציין שבשנה זו, תרל"ח, פונה רבי אברהם צבי יונג מבערטי-אויפאלו אל המהר"ם שיק שיסמך אותו לרבנות, לאחר ש"הייתי אצל הרב הגדול צדיק נשגב אבדק"ק דאראג [בעל אמרי שפר], בביאה ראשונה אמר לי שאלך לדרוש אצל היראים דעיר נירדהאז, והיה כי ישאלו אותו עלי, הוא ידבר עמהם לטובתי... אם אזכה לסמיכת ה"ג, זו עולה על גביהן, אולי אושע ואבנה" (אגרות מהר"ם שיק עמ' שיב).

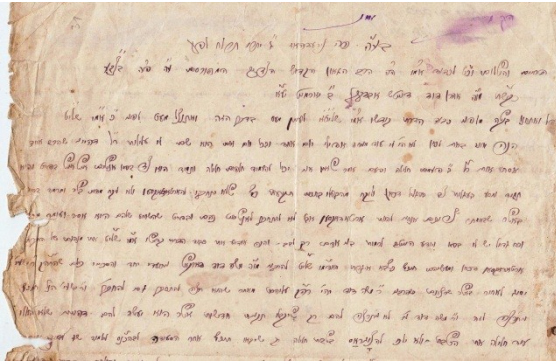
לא ידוע אם נתמנה אז דיין לקהלת החרדים, ולאחר שנתיים, בשנת תר"מ, נתמנה הרב הראשון במקום, ה"ה תלמיד החת"ס, רבי יצחק אייזיק פריעדמאן, שכיהן שם פאר עד להסתלקותו ביום י"ט שבט תרנ"ד.

התודה לידידי הרב יוסף סג"ל שישא מו"ץ בלונדון על נתינת רשות לפרסום המכתב מעזבון אביו הרבני מו"ה אברהם זללה"ה. עקב קרעים במכתב המקורי ישנם מלים שלא פוענחו.

בע"ה פה נירעדהאז ג' יתרו תרלח לפ"ק

החיים והשלום וכו' לכבוד אמ"ו ה"ה הרב הגאון הקדוש הצדיק המפורסם ע"ה
פ"ה [...] כקש"ת מו"ה אהרן דוד דייטש אבדק"ק ב' יארמוט יע"א

אפול ואתחנן בקשה מלפני כבוד הדרת קדשו אמ"ו שליט"א לעיין מעט בדבר הזה ואתנצל מעט לפני כ' אמ"ו שליט"א. הנה מאז באתי לכאן לא הי' לי עוד מנוחה אפילו יום אחד ובכל יום ויום הוא שם לי עלילות ר"ל דהיינו שהרב אחד אסר אותי ר"ל ב' פעמים חלילה, ופעם אמר שאין אני יכול להעמיד חלפים חלילה, ותמיד הוא

צד בפיו אנשים איש איש בפרט והוא תמיד נוסע בעגלות צב בהגליל דכאן ולקוח מהבעלי בתים תקיעת כף שלא יתחברו להארטאדאקסען ולא ליקח מהם בשר ומרמה בפיו באשר שבאמת צריכים אנחנו להיות ארטאדאקסען אבל לא להתחבר לאנשים כהם, ובפרט שלהם הוא אסור ועומד מכ.....

וכח גדול יש לו בפיו ויודע היטב לרמות בני אדם רך ללב.

והנה אודיע את כבוד הדרת קדשו אמ"ו שליט"א את מנהגם של החברת ארטאדאקסען דכאן ומעשיהם. תיכף כשבא איגרת מאדמ"ו שליט"א להרבני מו"ה משה דוד פארקאש נתועדו יחד והסכימו שהרה"ק [=שהראש הקהל] ר' ישעי' יסוג לאחור באשר שרצונם שהרבני ר' משה דוד יהי' רה"ק עליהם מאחר שהוא רוצה להתחבר גם להחבר', ור' ישעי' הנ"ל תיכף מתרצה לזה, ור' משה דוד נ"י לא מתרצה להם רק שיקבלו תקנות חדשות אשר הוא יעשה להם דהיינו שלא יחללו עוד חלילה את השבת, ולא ילכו להצ'וגראס בשבת חלילה, רק שיבאו תיכף אחר הסעודה לבהכנ"ס ללמוד ש"ע ופוסקים .... תקנות אחרות חמורות מאוד, ובע"ה קבלו עליהם ועל זרעם את הכל באמת, והולכים בדרך הישר והוא קידוש שם שמים גדול כידוע לכל. ומחמת זה עושה כמה וכמה פעולות כדי להרוס חלילה את הכל, דהיינו שיש לו אנשי שלומו שי... יהודאין ר"ל והעמיד אותם באשר שילכו לאנשים של הארטאדאקסען לדבר על ליבם הרך שיתאספו ביחד כמה וכמה אנשים וילכו ביחד על השוק בשבת קודש לחללו חלילה כדי להפוך את הקערה ר"ל, כדי שהרבני מו"ה משה דוד ומשפחתו יסוגו לאחור חלילה, ותנתק הקשר האמת חלילה, ומענה בפיהם באשר שיעשו מצוה גדולה ויהי' להם חלק לעולם הבא. כך אמרו להם בשם הרב. ומחמת שבאמת עשו תשובה הם ונשיהם ובניהם לא הטו אזנם להם, ובראות כל זה הוא בוחר לו דרך אחר להרע להם ו... לעלול עלילות רשע עלי. והנה אני למדתי שו"ב בעיר הקדושה מונקאטש כידוע לכל, וכשבאתי לכאן שלחו הארטאדאקסען תיכף אותי אצל הרב הגאון מדאראג שליט"א, וגם אצל הרב הגאון

שלי"ט דק"ק ב' איפאלא, ולקחתי מהם קבלה חדשה ת"ל כאשר יראה כ' הדרת ק' אמ"ו שליט"א במכתב אשר ישלח רה"ק דכאן לאמ"ו, אם דעתו המשובשת הוא לירדוף אותי מכאן ואחר זה בטוח שלא יבא שו"ב בנקל, או שירדוף אותו בשקרים או ישחדו, ובין כך ישארו בלא שו"ב ויתבטל חלילה הקהלה וחלילה לא יעלה.

והנה האמת אגיד לאמ"ו שלי"ט שאין עוד כח בי לעמוד נגדו כי סבלתי כמה וכמה חר..... פות א... וצער ו..... יתקדש שם שמים אך כמה לא ישעה ממנו והנה באמת כמה וכמה פעמים אמרתי להרבני ..... [עליהם שהרייכען [להשיג] יהודי אחד לדיין והוא דבר נחוץ מאוד מאוד כי באמת .... ובאם שיזדמן להם איזה שאלה ואין להם מי ליפסוק להם דואג אני שלא יהי' להם כהיתר חלילה, וחוף לזה אין הדבר בא לידי גמר כי הוא תמיד מתגבר בכמה דברים לבטל הכל, ובאם שיהי' בכאן דיין אזי יתודע לו שאין עוד חלק בבן ישי ויהי' סוף וקץ לכל צרותינו ויהי' לי מעט מנוחה וגם יתגדל ויתקדש שם שמים מאוד וגם יתגדל החברה ויהי' גם פרנסה לי ולכמה וכמה יהודים, כי עד עתה הוא בצמצום גדול כל הגבעלע טראגט ניכט [=מס השחיטה אינו מניב] ומוכרחים צי צילייגען [=להוסיף] בכל שבוע מכיסם. והנה אין ביניהם רק שלושה נגידים ולהם אמרתי כמה וכמה פעמים שהכרח גדול ליקח דיין, והם באמת עהרליכע יהודים, רק שממונם חביבים עליהם ובאמת אין זה דבר גדול, כי בעד ששה ז"כ העטען זייא בעקאמען איין עהרליכען יהודי [=הם יכולים להשיג יהודי ירא שמים], דהיינו הרבני המפורסם מו"ה משה פאללאק שדר בק"ק ב' איפאלא, והוא אדם נכבד תלמיד של רבינו משה זצ"ל בעל ה"ס מפרעשבורג יצ"ו, גם הוא בא יבא הינה כמדומה לי. והנה החברא היא מרוצה לזה מאוד מאוד, כי באמת הם הולכים בכל כוחם רק שהממשלה אינו בידם, רק הרבני מו"ה משה דוד הוא השליט ומשפחתו, וכאשר יגזור כן יקום, והוא מ... מאוד מאוד בזה הדבר, וכל יום ויום נולד חדשות מבית הרב ובאים שלא יהי' מעט התחזקת בזכות הצדיקים כבר מתבטל חלילה, והש"י יערה עלי ועל כל החברה ועל כל ישראל החפצים בחבורתינו וירם קרנינו למעלה בקרוב, ואני וכל העם נבוא על מקומו בשלום.

הכ"ד תלמידו ועבדו המשתחוה מרחוק מול הדרת כ' קדשו והמצפה שיעמוד לימיניו בכל הענינים.

ישעיהו בן שרה בן מהו"ר שמעון זצ"ל מהאדעס

[ישעי' בן שרה בן מו"ה שמעון ז"ל מהאדאס זילבר]

הרב יוסף געשטעטנער

מאנסי יצ"ו

מכתב תנחומין מהדיין בסאמבאטהעלי

לפנינו מכתב תנחומין שכתב זקני הרה"ג ר' אברהם איינהארן זצ"ל דומ"ץ בק"ק שוראני ואח"כ בק"ק סאמבאטהעלי (שטיינאמנגער) יצ"ו, בשנת תרפ"ח, לנחם את אביו זצ"ל על פטירת אמו זצ"ל.

הרה"ג ר' אברהם זצ"ל נולד בשנת תרמ"ד לאביו הגה"צ רבי צבי הירש איינהארן זצ"ל, שהיה אב"ד דק"ק נעדיץ יצ"ו (בגלילת קעזמארק), ולאמו הצדיקת מרת שרה פייגל ע"ה.

אביו ר' צבי הירש היה בנו של הרה"ח רבי יהושע איינהארן זצ"ל מגדולי חסידי צאנז, ופעם התבטא אליו הרה"ק מצאנז זצוק"ל: "יהושע'לע, איך האב דיר זייער ליעב, און זאלסט נישט מיינען אז דאס איז וועגן דיין צדקות, נאר ווייל די ביזט תמיד בשמחה!". ממקורו היה ר' יהושע מליטא מתלמידי תלמידיו של הגר"א זצ"ל, אך משהחלו נושבות שם רוחות ההשכלה, קם וברח מוויילנא הליטאית לעיר לימנוב בגלילות צאנז שבגאליציה והתדבק בדרכי החסידות.

אמו מרת שרה פייגל היתה בת ר' שמעון העללער זצ"ל, נכד להרה"ק בעל 'יושר דברי אמת' זצוק"ל, מגזע בעל התוספות יום טוב.

משפחת "איינהארן" היתה מן המשפחות היותר מיוחסות שבמדינת ליטא, ואליה מתייחסים אישים גדולי תורה נודעים לתהילה, והם מגזע הגאון הגדול רבי זאב וואלף איינהארן ז"ל מהוראדנא מחבר פירוש מהרז"ו על המדרש רבה, שהיה בנו של הג"ר ישראל איסר איינהארן זצ"ל, בן הג"ר עוזר איינהארן זצ"ל, שהיה חתן הגאון המפורסם רבי צבי הירש יאנובער זצ"ל (הנקרא ר' הירש חריף), חתן הגאון המפורסם רבי רפאל הכהן האמבורגער זצ"ל בעמח"ס שו"ת 'ושב הכהן' ו'תורת יקותיאל' על יו"ד, ועוד ספרים.

רבי אברהם למד בישיבת 'אוונסדארף' המפורסמת, ונהיה לתלמיד מובהק לרבו הרה"ג ר' שמואל ראזנבערג זצ"ל אב"ד אוונסדארף שחיבבו והעריצו עד למאד, ורבו כתב עליו (בשנת תרס"ט בהיותו אברך בן כ"ה שנים) במכתב (נדפס בספר תולדות שמואל דף צ"ז): "לספר בשבחו הוא כמעט מן הנמנע, כי הוא מרגניתא דלית ליה טימא, מלבד חריפותו ובקיאותו עד להפליא, הוא מופלג מאוד ביראת ה' הטהורה יקר ונעלה במדות נעימות, משמח ה' ואנשים, כל הטועמו אומר לי הוא כו', כללו של דבר כל המטיב עמו כאלו היטיב עמדי", עכ"ל.

בהגיע לפרק האיש מקדש נשא את מרת רבקה ע"ה בת הרה"ג ר' חיים וויטריאל זצ"ל דיין דק"ק מישקאלץ ובסוף ימיו במונקטש, ובעודו צעיר לימים נתקבל לדומ"ץ

ק"ק שוראני, ושם נפטרה עליו זוגתו, ובשנת תרע"ז נשא את מרת פייגא ע"ה בת גיסו הרה"ג ר' אהרן יצחק פעלבערבוים זצ"ל שו"ב וואגשעליע (שהי' חתן הרה"ג ר' חיים וויטריאל הנ"ל), ובשנת תרע"ח נתקבל לדומ"ץ סאמבאטהעלי יצ"ו, ופעל שם גדולות ונצורות, ניהל שם ישיבה והעמיד תלמידים הגונים.

נפטר בימי עלומיו בשנת תרצ"ג בהיותו בן מ"ט שנים באופן פתאומי, שהיה בק"ק סערענטש לבקר את בנו שדר שם, ובאשמורת הבוקר הלך לטבול במקוה ונטבע שם ל"ע. וכבוד גדול עשו לו במותו ובהלוותו שנתקיימה בק"ק סאמבאטהעלי, ליווהו קהל רב מאד, והספידוהו שם הרבה מגדולי ישראל

מצבתו נשברה בשנות הזעם, ואח"כ העמידו שארית הפליטה מצבה על קבורתו, וזה נוסחה (תוקנו השיבושים): האבן הזאת שמנו מצבה / בני קהלתינו שארית הפליטה / תחת הראשונה שנשתברה / בשנת תש"ד - תש"ה במלחמה הנוראה / להרב הג' הצדיק המפורסם / ותיק וחסיד וכו' קקש"ת / מוה"ר אברהם בן מו"ה צבי איינהארן זצ"ל / שהי' דומ"צ דקהלתינו ט"ו שנים / הרביץ תורה ויראת שמים / והעמיד תלמידים רבים והגונים / נפטר ב' כסלו שנת תרצ"ג לפ"ק / ש"א שרה פיגל / שנת תש"ו לפ"ק / תנצבה.

אמו מרת שרה פייגל נפטרה ביום ו' שבט שנת תרפ"ח, ועל פטירתה סובב המכתב דלהלן.

אביו ר' צבי הירש האריך ימים עד גיל צ"ג, ובהיכנס הצורר הנאצי ימ"ש לק"ק נעדיץ בקשו להביא לפנייהם רב העיר, ובהיותו חושב להשתדל לטובת היהודים התייצב בפניהם, ותיכף ומיד ירו בו למוות עקה"ש, הי"ד.

(הפרטים שנכתבו כאן נלקחו ממה שכתבו נכדו הרה"ג אברהם יוסף גאלדבערגער שליט"א מבארא פארק, בסוף הספר מנהג ישראל תורה; נכדו הרה"ג ר' ישכר דוב איינהארן שליט"א, דומ"ץ סקווירא בבארא פארק, בסוף ספרו 'רביד השולחן'; הרה"ג ר' יוסף צבי הלוי האבערפעלד שליט"א מירושלים, מספרו בכתובים 'ספר הזכרון לק"ק סאמבאטהעלי').

~

זקני הרה"ג ר' אברהם זצ"ל השאיר אחריו הרבה חידושי תורה (כן כתב בספר מליצי אש), וכולם נאבדו בשנות הזעם, והנה בתחלת שנות הת"ש נדפס ממנו ספר

שו"ת 'בית אברהם', אמנם גם זה הספר נאבד ולא נשאר ממנו אף אחד, ורק נמצאו ח' עמודים ממנו ובו עשר סימנים הראשונים של הספר (נדפסו בסוף ספר מנהג ישראל תורה חלק אהע"ז), אשר הגיעו בסייעתא דשמיא מיוחדת לידי חתן המחבר הרה"ח מו"ה יעקב קליין ז"ל. והנה נראה שהספר הי' כבר מפורסם קצת קודם שנות הזעם, כי הובאו דבריו בספר מאסף לכל המחנות להרה"ג ר' יחיאל מיכל גאלד זצ"ל, בסי' כד סק"ד (ומשמע מלשונו שהי' לו ספר 'בית אברהם' על סדר השו"ע).

ולכן הנני פונה בבקשה שמי שיש לו איזה ידיעה אם נמצא הספר באיזה מקום, שיואיל בטובו לפנות אלי, ובזה יעשה נחת רוח לנשמת זקיני המחבר זצ"ל שיהיו שפתותיו דובבות בקבר.

~ ~

בע"ה

אור ליום ג' בשלח תפר"ח לפקה"י שטא"א.

Handwritten text in Hebrew script, likely a manuscript or a page from a book. The text is dense and appears to be a continuation of the author's work or a related document. It includes various lines of text, some with marginalia or corrections. The handwriting is clear and legible.

יראה בנחמה, בעיר ה' שמה, מזבח והיכל בנויות ברמה כבוד אהובי אאמ"ו עטרת ראשי נרו יאיר כאור הבהיר עמו"ש

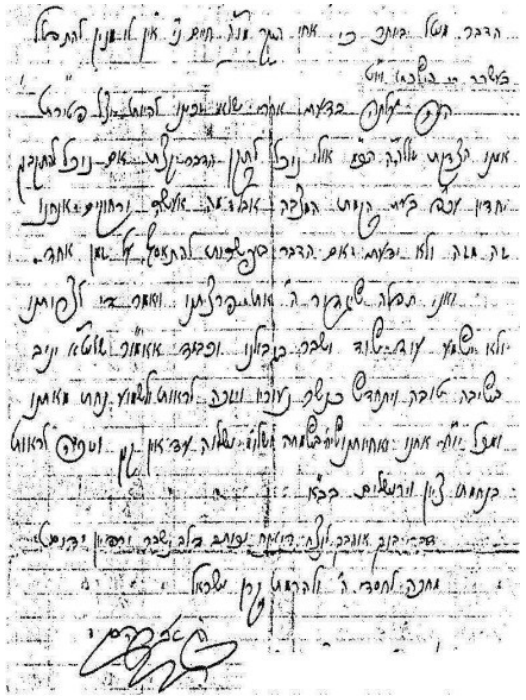
יקרת מכתבך קבלנו היום, והנה דבר אין בפי ובלשוני מלה, גם ראשי ולבי אין עמי, אמרתי אשמרה לפי מחסום, אך חם לבי בקרבי כי רבות אנחותי ולבי דוי, פלגי מים תרד עיני על שבר בת אמי, ומאנה הנחם נפשי על שלא זכיתי לבקרה ולראותה עוד סמוך לפטירתה, כי עלה מות פתאום בחלונותנו בא בארמנותנו לקחת את מחמד נפשנו וצפירת תפארתנו היא אמי מורתי ע"ה זצללה"ה הכ"מ, לזאת נשבר לבי בקרבי, ומה אומר ומה אדבר, צדיק הוא ה', יהי שמו מבורך, צרה ויגון אמצא ובשם א' אקרא.

הנה ביום שלישי לאבלי קבלתי מכתב בכתב ידה שלא אדאג כלל אודותה ושהוטב מעמדה, ונראה בעליל שלא חשבתם על הדבר הזה שהימים ספורים, ובודאי כך לטובה מן ה"ת ואין בכח שכלנו להבין דרכי ה', אך נאמין ונדע באמת כי ישרים וטובים הם, והודות לה' על אשר זיכני לבקר אתכם עכ"פ בקיץ העבר.

ידעתי כי בעוה"ר נתקיים באמנו הצדיקת ע"ה הכ"מ מאמר הכתוב כי ארד אל בני אבל שאלה, ה"נ אחי המנוח מו"ה שמעון זצ"ל, אשר מרב צערה ויגונה עליו קרב קצה, וכאשר קונן דוד המלך ע"ה על שאול ויונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו, יעמדו יחדיו לגורלם לקץ הימין, ותהי נפשם צרורה בצרור החיים את ה' א' ויהיו מליצי יושר עלינו ועל כל ישראל.

אך למותר להודיע כי אנו ובני היקרים שיחי' לומדים משניות בעד עילוי נשמתה, גם אני מזכיר את אחי מו"ה שמעון ע"ה, גם בחבורת הש"ס דפה לומדים בעבורה ומזכירים את שמה לעילוי נשמתה, וכן בבית התלמוד תורה דפה, כי יודע אני שעלי הדבר מוטל ביותר, כי אחי היקר מו"ה חיים נ"י אין לו מנין להתפלל בעשרה רק בשבת וי"ט.

הנה עלתה בדעתי אחרי שלא זכינו להיות אצל פטירת אמנו הצדקת זלה"ה הכ"מ, אולי נוכל לתקן הדבר קצת אם נוכל להתקבץ יחדיו עכ"פ בעת הקמת המצבה, אבל מה אעשה ורחוקים אנחנו זה מזה, ולא ידעתי אם הדבר באפשרות להתאסף על זמן אחד. ואני תפלה שיגדור ה' את פרצתנו ויאמר די לצרותנו ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, וכבוד אאמו"ר שליט"א ינוב בשיבה טובה ויתחדש כנשר נעוריו, ויזכה לראות ולשמוע נחת מאתנו ומכל יר"ח אחנו ואחיותנו שיחי' בשמחה ושלוה עד אין

קץ, ויזכה לראות בנחמת ציון וירושלים בב"א.

דברי בנך אוהבך לנצח, המאנח וכותב בלב ולהרמת קרן ישראל

הרב ברוך אבערלאנדער

אב"ד הבד"צ דקה"ח בודאפעסט, הונגריה

מצות 'ארבעה מינים' ברחבי הונגריה בשנת תש"ד (ב)

ב'עלי זכרון' גליון 30 (עמ' ב-כג) פרסמתי רשימה ארוכה אודות הנ"ל, ובאתי בזה להשלים ולציין עוד כמה מקורות ממה שהגיעו לידי מאז. נוסף על ההשלמות שנתפרסמו כבר ב'עלי זכרון' גליון 32 (עמ' פא-פב).

גם בטאהש ובסיגעט-קרעטשניף היה אתרוג אחד

ב'קול התאחדותינו' (סאטמאר-בני ברק, פר' במדבר תשע"ז עמ' 25) מספר אחד הנוכחים להאדמ"ר מסאטמאר שליט"א בשם האדמ"ר ר' משולם פייש זצ"ל מטאהש שסבו הרה"ק ר' אלימלך זצ"ל מטאהש שמר על האתרוג משנת תש"ג, והשתמש בו בחג הסוכות תש"ד. (אודות כשרות אתרוג שהיה בהקפאה ראה מה שדנו בשו"ת 'אגרות משה' או"ח ח"א סי' קמד, שו"ת 'חסד יהושע' מהדו"ת סי' יא, שו"ת 'שבט הלוי' ח"א סי' קעו).

ב'רזא דעובדא' (עמ' פט) מסופר: "...בשנת ת"ש[ד]... הביאו ג' או ד' אתרוגים לכל מדינת אונגריא, וגם עיר הבירה סיגעט נשארה ללא אתרוג. והגם שרבנו [הרה"ק ר' אליעזר זאב מקרעטשניף] עשה כמה פעולות גדולות וטרחות רבות אפילו אצל שרי המדינה, אולם לא עלתה בידו שיהא אתרוג גם לסיגעט. ולזאת כל הימים שלפני חג הסוכות הלך רבנו במר נפש מאד, ופניו כבושות בקרקע, וצעק בבכיות נוראות ונרגשות, שאם השי"ת לא יזמין לו אתרוג לברך עליו סימן הוא שאין הקב"ה חפץ במעשה ידינו ח"ו. ויום יום בכה על זה. אבל הקב"ה רגלי חסידיו ישמור, ורצון יריאיו יעשה, ואת שועתם ישמע ויושיעם, וביום א' דסוכות לפנות בוקר הביא לו ערל אחד אתרוג ממרחקים במסילת הברזל (בסיבה מהשמים שאין מקומו כאן להאריך בזה). והשמחה עלתה עד שמי מרום, ותהום כל העיר, וכולם באו לרבנו הק' לברך על האתרוג, אלפים אלפים אנשים. ורבנו בעצמו נתן האתרוג לכל או"א בידיו כדי לברך עליו (ואולי גם מפחדו שלא יעבור באלפי ידים וייעלם ח"ו). ושמחתו גדלה מאד ברבות כבוד שמים גדול בזה, שאלפים אנשים דוחפים עצמן ומחכים שעות על שעות שיזכו לברך פעם אחת על האתרוג לקיים מצות הבוב"ה. ואין לשער ולהעלות על הכתב מחזה גדול זה ושמחתו של רבנו. וכמ"פ פתח פיו כלפי שמיא לעורר זכותן של ישראל לעילא, באמרו: רבש"ע, ראה עמך הקדוש הזה, איך שבאים ודוחפים עצמם שעות על שעות במס"נ בשמחה רבה ונלבבה בדחילו ורחימו לקיים מצות השי"ת, וכדומה כמה וכמה דיבורים נפלאים, להמליץ על כלל ישראל (כדרכו בקודש תמיד, ובפרט בעת צרה הוא ליעקב וממנה יושעו)."

וקצת פלא שכותבי דברי הימים ההם לא ידעו שגם בסיגעט היה אתרוג, ולא הזכירו את זה. ואינו דומה ישוב קטן כטאהש לעיר גדולה כסיגעט. וצ"ע.

מחסור בד' מינים בהונגריה גם שלא בשעת מלחמה

מדיוני ה'שלחן ערוך' והנר"כ בהלכות לולב אנו מבחינים שבמזרח אירופה היה מחסור כללי של הארבע מינים, גם שלא בשעת מלחמה. וי"ל שהעניות גרמה לזה. ואעתיק בזה כמה דוגמאות משו"ע אדמו"ר הזקן בעל ה'תניא': "...בשעת הדחק כגון במדינות אלו שאין לולבין מצויין..." (סי' תרמה ס"ז ע"פ הרמ"א ס"ה); "ובמדינות אלו שאין הדסים כשרים מצויין..." (סי' תרמו ס"ו); "ובאלו המדינות נוהגין בכל הפסולין כסברא האחרונה, חוץ מן לולב והדס היבשים שאם לא היו מברכין עליהם בשעת הדחק, על הרוב לא היו מברכין כלל על מצות לולב, שאין לולבין לחין ואין הדסים לחים מצויים במדינות אלו" (סי' תרמט ס"ג); "ונוהגין במדינות אלו לברך על לולב והדס יבשים אף במקום שיש אחרים לחים בעיר, וטעם המנהג הוא משום שגם הלחים אינם לחים גמורים, רק שיש בהם מיעוט ליחות..." (שם סכ"ד); "ובשעת הדחק שאי אפשר למצוא שלשה בדי הדס..." (סי' תרנא ס"א). "...במקום שאין האתרוג מצוי..." (שו"ע הבי"י סי' תרנח ס"ט).

המחסור גם גרם שכל הקהל קנו ד' מינים בשותפות, וכפי שכתב המחבר בשו"ע (סי' תרנח ס"ט): "...שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות..." ולמרות שהרמ"א שם בהגה כתב: "וכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתקנה", בכל זאת היו קהילות גם בהונגריה שהמשיכו במנהג זה, וכפי שסיפר הגאון ר' יצחק טוביה ווייס גאב"ד העדה החרדית בירושלים ('רבינו הגדול אמרו' עמ' כט): "בעירנו [פעזינג הסמוכה לפרעשבורג בסלובקיה] לא היו לכל אחד ד' מינים בנפרד, ורק ל'פני העיר – התלמידי חכמים, כגון אממו"ר זצ"ל, היו ד' מינים בפני עצמם. וכל הקהל היו קונים ביחד כארבע או חמש ד' מינים, והשמש היה מסתובב בין בתי העיר לפני התפילה כדי לזכות את העם במצוה, ובבית המדרש בעת 'מכירת העליות' היו מוכרים גם את הזכות להחזיק את הד' מינים בעת אמירת ההלל וההושענות" (וראה 'מנהגים דק"ק וורמיישא' ח"א עמ' קצח, שר"ת 'מחנה חיים' ח"א סי' כט, 'פרי תמרים' קובץ ל עמ' סא).

ב'עלי זכרון' שם (עמ' ג בסופו) העתקתי ש"כבר בשנה שעברה [=תש"ג] היתה בעיה מסביב לאתרוגים... [כי] רשות המכס דחתה את שיווק האתרוגים עד ליום לפני ערב יום-טוב" - ראה גם ידיעה שנתפרסמה בקשר לזה בשבועון האורטודוקסי שיצא לאור בבודאפעסט, 'אורדוטוקס זשידו אוישאג' מכ"ח תשרי תש"ג עמ' 7.

הד' מינים של הרה"ק מבעלזא בבודאפעסט

שם (עמ' ח-ט) כתבתי אודות התורים הארוכים שעמדו בבודאפעסט כדי לברך על הלולב - כך מספר גם הר"ר יצחק מאיר בספרו 'ובטובו חיינו - סיפור חיים' (עמ' 45): "מידי יום לאורך חג הסוכות של אותה שנה עמד בבית הכנסת [בקוזניץ] תור ארוך של יהודים שביקשו לקיים מצות נטילת לולב. כך במשך שעה ארוכה היו ארבעת

המינים עוברים מיד ליד, עד שאחרון המבקשים היה משלים את מצוות נטילת לולב. בסוף החג, מרוב ידיים שאחזו באתרוג, הוא כבר השחים".

שם (סוף עמ' ט) העתקתי שכבר ביום השני של סוכות נשתנה מראה האתרוג. ברם כ"ק מרן [מהר"א] זי"ע אמר בלשונו הזהב: **עכט הדר! אזוי פיל אידען האבען געבענטשט!** – יש להוסיף שב'יחיד בדורו' (עמ' שיג - ואינו תח"י) מוסיף לספר: "וכיוצא בזה סיפר [זז] לאחיו מהר"ם מבילגורייא, שאבי זקנים מרן מהר"ש אמר בשם רבו המובהק הרבי מלובלין זי"ע, שאתרוג שמראהו הושחר ונפגם מחמת רוב שימוש של מברכיו הרבים, לא זו בלבד שאינו נפסל מחמת כן, אלא שהידור מצוה יש באתרוג זה ואורות מיוחדים חופפים עליו".

ויש לציין מהמובא בזה בהלכה. דה'מגן אברהם' (סי' תרנח סקי"ב) כתב: "אדם שיש לו אתרוג מיוחד, ובעיר אחרת אין להם כלל, מוטב שישלחנו לשם והוא יברך על של הקהל" (והאריכו בזה הפוסקים, ראה 'אליה רבא' שם אות יב, 'בכורי יעקב' סק"ג, 'כרם שלמה', שו"ת 'מחנה חיים' דלעיל). וכתב ע"ז ב'מחצית השקל' שם: "ובזמן הזה דברוב פעמים אחר עבור איזה ימים מהחג, ע"י רוב משמוש בני אדם, אתרוג של הקהל מתקלקל, אפשר [ד]אינו צריך לשלוח לחברו אתרוג שלו". והובא ב'משנה ברורה' (סקמ"א בסופו) עיי"ש. וראה עוד מה שציניתי ב'עלי זכרון' שם (סוף עמ' טז).

הרה"ק מבעלזא שלח הד' מינים לפרעשבורג

שם (עמ' יד-טו) כתבתי אודות האתרוג שנשלח לסלובקיה על ידי הרה"ק מבעלזא - עוד מספר הר"ר יצחק מאיר בספרו שם: "...הרבי מבעלזא נענה בשמחה לבקשה. את הסט הבאנו לביתנו, ומשם היה צריך שליח גוי להביא אותו לנייטרה [ט"ס, וצ"ל: לפרעשבורג]. זה היה יום טוב ראשון של סוכות. ביום טוב ראשון בבוקר בשעה מוקדמת שמעתי דפיקות בדלת. ניגשתי לפתוח, ולהפתעתי עמד בפתח הרב יונתן שטייף, אב בית דין של הקהילה. הוא אמר ששמע שהסט של ארבעת המינים שהיה ברשות הרבי מבעלזא נמצא אצלנו, ונדמה לו שהוא סט מהודר יותר מזה שיש ברשות הקהילה [כנראה הכוונה לסט שנשאר ברשות הרבי מבעלזא], ולכן הוא מבקש להספיק ולברך עליו בטרם יישלח הסט לרב מנייטרה [כנראה הכוונה להרב ווייסמנדל]".

לפרעשבורג שלחו את הד' מינים בחג ע"י נכרי, ו"באותו יום הובילו על ידי גוי את הד' מינים לנייטרא" כפי שהבאתי שם (סוף עמ' טז), וכן גם נהגו עם האתרוג של הרה"ק מראצפערט, שאת "האתרוג הוליכו מכאן ביו"ט לדעברעצין ולבאטור ע"י שליח נכרי עם אויטא" (שם עמ' יג). ההיתר מבוסס על מה שנפסקה בשו"ע (סי' שז ס"ה): "אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה", והרמ"א שם מציין שנפסקה להיתר בהלכות ראש השנה (סי' תקפו סכ"א). וראה עוד בהלכות לולב (סי' תרנה ס"א). והט"ז (סי' תרנה סוף סק"ב) כתב: "וכן המנהג במדינה זו לשלוח אחר אתרוג ביו"ט".

האם חייב אדם לנסוע מביתו למקום שיש בו ד' מינים

שם (עמ' כא-כב) דנתי האם מדינא חייב אדם לנסוע מביתו כדי שיוכל לברך על הלולב - יש להוסיף המסופר ('יחיד בדורו' עמ' שיג - ואינו תח"י): "בשנת תש"ד כשהיה כ"ק מרן מהר"א [מבעלזא] זי"ע בגלות בפעסט, הובאה בפניו שאלתן של כמה קהילות בהונגריה שפרנסיהן באו במבוכה... האם עליהם לעקור דירתם מדירת קבע לדירת עראי, ולהעתיק עיר מגוריהם למשך ימי הסוכות... כששוחח מענין זה, שח מרן מהר"א לאחיו כ"ק מהר"ם מבילגורייא, כי כדבר הזה אירע פעם לאבי זקינם - מרן מהר"ש זי"ע, שבאחת השנים לא נמצאו אתרוגים מהודרים בבעלזא, ונודע לו כי בעיירה פאריצק הסמוכה ישנו אתרוג מהודר. מתוך חביבות המצוה יצא מרן מדירת הקבע בבעלזא והתיישב בדירת עראי בפאריצק, שם התגורר כל ימי החג, כדי שיוכל לברך על האתרוג המהודר שהיה שם".

ויש להתפלא על ששיחה זו מפי הרה"ק מהר"א מבעלזא נתפרסמה רק בזמן האחרון, ובאותם הימים לא ידעו מזה. וכנראה ש"לכל עת".

ויש לציין שבין הבאים אז לפעסט היה גם הרה"ג מאיר לייב פרייא הי"ד, אב"ד שוראן שבסלובקיה (כמסופר בספרו 'שבט מישור', ברוקלין תשמ"ט, הקדמת בני המחבר להוצאה השניה, סוף פרק 'עבודתו בקודש').

תש"ה: "בלי אתרוג"

שם (עמ' יט) העתקתי את פסקו של הגאון רבי יונתן שטייף מפעסט האם לברך על הד' מינים היבשים או הפסולים. ומצאתי בעיתון Magyarországi Zsidók Lapja (העיתון של יהודי הונגריה), השבועון היחיד שיצא לאור בשעת המלחמה בגיטו בבודאפעסט, בגליון של י"א תשרי תש"ה, הופיע ידיעה בעמוד 6 במדור "חדשות של האורטודוקסיה", בכותרת: "בלי אתרוג", וכך נאמר שם: "כיון שעכשיו, לאור המצב המלחמתי, מופרך לגמרי האפשרות שנוכל להשיג לולב ואתרוג טריים כדי לקיים בהם את המצב, ועל כן נצטט בזה את ההלכות השייכות למצב הזה... [ומצטט כל מה שפרסם הר"י שטייף לפני שנה, וממשיך:] מכל מה שהובא לעיל מתבאר - וכך הוא גם דעת הרבנות האורטודוקסית - שאנחנו נמצאים בשעת הדחק, שבאם אי אפשר להשיג אתרוג ולולב טריים (ערבה בכל מקרה יש, וגם הדס אולי אפשר להשיג בחנויות של פרחים) אז אפשר להשתמש בישנים ולברך עליהם. גודל האתרוג לפחות כגודל ביצה. אבל באם חסרים אחד מארבעת המינים (אתרוג אחד, לולב אחד, שלושה הדסים, שתי ערבות), אז יש להשתמש במינים שישנם ולא לברך עליהם. את הכסף שחסכנו [מכך שלא קנינו אתרוג השנה] יש לתרום כ'פדיון אתרוגים'. אולי במסגרת עליה לתורה יש לתרום אותו למטרה של צדקה".

שם עמ' יא יש לתקן את ההפניה: קובץ 'אור הצפון' גליון י"ד תשרי תש"ע עמ' כח והערה ד שם.

הרב שלמה יהודה הכהן שפיצר
מערכת 'עלי זכרון' בני ברק

לפני תשעים שנה (16)

תקציר ידיעות על מאורעות, קהלות ואישים מלפני כ-90 שנה, מתוך העתונות היהודית: Hagymony (מסורת) (להלן בקיצור Hag); Egenloseg (אחדות) (להלן בקיצור: Egy); Juedische Presse (יידישע פרעסע) (להלן בקיצור: J.P.); Der Israelit (דער איזראעליט) (להלן בקיצור: Is); Zsido Ujsag (עתון היהודי) בעריכת הרב ארי' ליב גרוסברג (להלן בקיצור: Zs. U.

הנוסובצה (האנשוויץ) - דרש בשבת חוהמ"פ אורח מגרוסוורדיין סאלאמון [שלום צבי] אדלר בנו של הרב הראשי [יואב אדלר]. (J.P. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 24 עמ' 180)

ברטיסלבה (פרשבוג) - היחסים המתוחים בקהילה הביאו לידי התפטרותם של כל ארבעת הנציגים החדשים בהנהלת הקהלה [היינריך שטאהלר, איזידור ענגל, שמעון נוימן ואיזידור פליישמן] שלא היו מוכנים לטירור הציונים. הנשיא דוד קראוס נשאר. (J.P. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 23 עמ' 172)

אירוסין של ד"ר מקס [הרב מיכאל] שאי עם אנה [חנה בת הרב אלטר שאול] פפעפער. (J.P. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 24 עמ' 181)

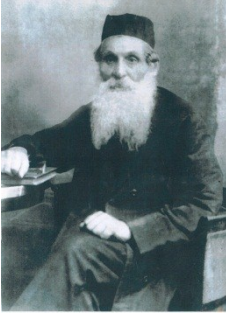
צעירי אגו"י ערכו ביום א' ח' סיון סיום כפול על מסכתות ב"מ וכתובות. מגידי השיעורים הם הרב שמעון הירשער ור' יודא גולדברגר. לסעודת הסיום הגיע גם הרב הראשי [עקיבא] שרייבר, ואת ההדרן אמרו שני מגידי השיעורים. (J.P. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 192)

מונקאץ' - בג' סיון נערכו בחירות ל-61 נציגי הקהל. לאחר שנכשלו המאמצים לאחד בין מפלגת הרב ומפלגת הבלזאים הודיעו האחרונים על אי השתתפות בבחירות. ניגשו לבחירות 700 בעלי זכות בחירה, ובחרו פה אחד את בלה קראא. יש לקוות לאחדות בקהילה חשובה זו. (J.P. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 23 עמ' 172)

פישטאני - ביום שני של חג השבועות נפטר ליאופולד כהן מנהל בית הספר ומזכיר הקהילה במשך 28 שנים. ההלויה התקיימה ביום שישי ח' סיון בגשם שוטף בהשתתפות 2000 מלויים מכל בני הקהילה וגם זרים רבים, וכן משלחת מנובי מעסטו (עיר-חדש) ופראסטאק?. הרב הראשי [רבי קלמן] ועבער הספידו ולאחריו עוד מספר אישים מקרוביו ומכריו. (J.P. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 24 עמ' 179)

בכ"א סיון נקבר רבי משה מרדכי מנהיימר אחד ממיוחדי הקהילה בגיל 70. היה ת"ח גדול וירא שמים מרבים. הלך בעקבות דודו ורבו הגדול הרב חיים הירש מנהיימר ז"ע. התפרנס ממסחרו אך את כל זמנו הפנוי הקדיש ללימוד התורה לשם שמים, ללמוד וללמד, וכן העביר שיעור בגמרא בבית המדרש עד הערב לפני פטירתו בכ' סיון. בבוקר יום הפטירה עוד הספיק להתפלל בציבור במנין הראשון, ושעות

ספורות לאחר מכן החזיר את נשמתו לבוראה. יהודי פישיאן מתאבלים עליו הן כאדם גדול והן כבעל לב טוב שסייע לכל הפונים אליו. עמד בראש הח"ק במשך 50 שנה. מלבד זה פעל גם בחברות נוספות שבקהלה. עם פטירתו נפער חלל ריק בקרב היראים והשלמים. הכאב על הסתלקותו התבטא גם בהשתתפות הגדולה בהלויתו. ראשון המספידים היה הרב הראשי [קלמן] ועבער אחריו הרב [ישכר שלמה] טייכטאל מכאן, הרב [יצחק] ווייס מוורבובע (וערבא) והרב הראשי [משה אליעזר ליפמן] דונט מנובי מעסטו (עיר-חדש). וכן בן של הנפטר. (J.P. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 24 עמ' 179)

רבי בנימין הוייער

נאג'וואראד (גראסוורדיין) - הקורא ש.י. משלים את דברינו על מה שפורסם אודות פטירת והלוית הרב בנימין האואר בחג השבועות [ראה 'עלי זכרון' 41 עמ' סג], שהרב הראשי [בנימין פוקס] נפרד בדברים קצרים מהנפטר על אף החג. - הערת המערכת: אמנם בידיעה המקורית שקבלנו הוזכר דברי הפרידה של הרב, אבל השמטנו אותה כי לא האמנו שהדבר הזה נעשה ביום טוב מבחינה הלכתית. (Zs.U. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 22 עמ' 12. - ב. J.P. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 23 עמ' 171 מוזכרת הלויה הנ"ל כולל דברי פרידה של הרב הראשי פוקס בנימין על אף החג) **טאפולצ'ני - ב'י** סיון בגיל 86 הלך לעולמו העסקן המפורסם ובעל החסד ר' משה ברנפלד שהיה שנים רבות ראש הקהל ונשיא הח"ק. למחרת נערכה לוייה גדולה והשתתפו בה גם רבים מקהילות הסביבה מנייטרה, נובי זאמקי (נייהיזל), טרנבה (טירנא), זאמבוקרעקי (זאמבאקרעט) ושווראני. בבית המדרש הוא נספד ע"י בנו שמואל ור' [מ'רדכי] זארקובר ראש בית המדרש. בבית העלמין הספידוהו הרבנים אברהם [אליעזר] ווייס, יוסף [מאיר] טיגרמן מנובי זאמקי, וש[מואל] ד[וד] אונגר מטרנבה (בנו חורגו של הנפטר), [משה] שמעון [צבי הלוי] הברפלד הדיין. (J.P. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 23 עמ' 172)

במסעו בסלובקיה ביקר כאן ר' משה בלאו מירושלים ודרש ברשות הרב הראשי [אברהם אליעזר] ווייס בשבת במנחה בבית הכנסת הגדול. לאחר מכן דרש ר' משה בלאו גם בבית המדרש של חברת 'שומרי תורה'. - לפני כמה שבועות דרש אורח מוינה הרב ד"ר [יואל] פולאק - שהתאכסן אצל קרוביו - בשבת בפני נשים ונערות לעודד ההתארגנות במסגרת חברת 'אמונה' לנערות שנוסדה לא מזמן במקום. (J.P. ו' תמוז תרפ"ו גליון 25 עמ' 187)

הונסדורף - היאהרציט של הצדיק [רבי שמואל רוזנברג] זי"ע היה ב"א סיון והגיעו מאות תלמידים ביניהם גם הרבנים [רבי אשר לעמיל שפיצר] מקירכדורף וגאלאנטא [רבי יהושע בוקסבוים]. (J.P. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 23 עמ' 172)

ג'ונג'וש - ביום ראשון האחרון נערך ע"י חברת הש"ס סיום הש"ס. את ההדרן נשא המגיד שיעור הרב יונגרייז אנטאל [אשר אנשיל]. בסעודת הסיום דרשו רבה של טיסהפולגר למברגר עמנואל [מנחם מנדל] והרב מ"מ (דיין) יונגרייז נאנדור [משה נתן נטע]. (Zs.U. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 21 עמ' 14)

צלדומלק - נפטר ב-ט"ז סיון ויילר גאספאר בן 66 בעל כרם. היה מראשי הקהילה החרדית. נספד ע"י הרב המקומי [רבי אברהם גרינברגר] ורבה של שימוני [רבי שבתי שעפטיל וייס]. (Egy ל' סיון תרפ"ו עמ' 17)

שופרון - ב"א סיון נקבר החזן בדימוס ווייס וילמוש בן 78. 8 ילדיו מתאבלים עליו. נספד על ידי הרב מנו [מנחם] גרינוולד. (Egy ל"ט סיון תרפ"ו עמ' 19)

דברעצין - ב-ל"ב סיון נערכה חתונתם של רוז'יקה [ריזל] בת נשיא הקהילה שמואל ברנפלד וריינר פערענץ [שרגא צבי] ממישקולץ. את החופה ערכו הרב הראשי שטרסער סאלומון [שלמה צבי] ורבה של גאלאנטא הרב [יהושע] בוקסבוים - שהחתן היה תלמידו החביב - ורבה הראשי של וערפעלעט [יוסף אשר] פולק. בסעודה דרש גם הדיין רוזנברג פארקאש [זאב וואלף]. (Zs.U. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 21 עמ' 12)

אלמנת קליין איגנאץ תרמה מבנה שכולל בית מדרש ופנימיה עבור 12 בחורים. חנוכת המקום נערכה בשבת האחרונה במסגרת סעודת מצוה. דרש הרב הראשי שטראסר שאלומון [שלמה צבי] וכן ראש הקהל ברנפלד שמואל. הגב' קליין היא אשת חיל אמיתית והיא גם תורמת קבועה לחברת 'תומכי ישיבות', לבית החולים ולעוד מוסדות דת. (Zs.U. ו' תמוז תרפ"ו גליון B22 עמ' 5)

נייטרא - שמחות בבית רבה של נייטרא. ביום ד' שעבר נערך בבית חתן הרב הנ"ל יעקב לוובער בטאפולצ'ני ברית מילה בה שימשו הרב הראשי משה כ"ץ והרבנית כקוואטרים. ביום ראשון לאחר מכן חגגה [הנכדה] דבורה בת הרב [אברהם] אהרן כ"ץ את אירוסיה עם יצחק לוקס מקושיצה (קאשווי). (J.P. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 24 עמ' 179)

בודאפעסט - ב-ל"ט סיון נערכו בחצר בית כנסת קאזינצי נישואי פירושקה [מרים] בת רבה של האטוואני ד"ר אדלר וילמוש [חיים זאב וואלף] עם י'עקב בן מנחם מנדל הכהן מסעליש] כץ סוחר מפעסט, מסדר קידושין היה הרב זוסמן ויקטור [פישל]. (Egy ל' סיון תרפ"ו עמ' 16)

ב-ל"ט סיון נפטרה לאחר יסורים רבים הרבנית רוזליה [זיסל] לבית זולצבאך אשת הרב וויינברגר יצחק [יהודה ליב] רבה של סענטענדערע. נקברה בליווי קהל גדול ונספדה ע"י הרבנים זוסמן ויקטור [פישל] מפעסט, [חיים] באום מווערשוואר, בעלה ובנה הבכור מגיד בפושתעני. (Zs.U. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 21 עמ' 13)

הזמנה לחגיגת הבר-מצוה של יעקב בן החזן ר' שמואל [דוב] בערנאט בשבת פ' שלח [כ"ג סיון] אחה"צ באולם בית הספר האורטודוכסי. (Zs.U. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 21 עמ' 13)

ב-כ"ד סיון נערכה ישיבת אגודת 'שומרי שבת' שבמסגרת חברת מחזיקי הדת באולם הפאר של הקהילה. הפותח היה הרב זוסמן ויקטור [פישל] שהדגיש את חשיבות שמירת שבת כהלכתה ועודד את המשתתפים לתמוך אך ורק בסוחרים ובעל מלאכה שומרי שבת. כתריסר נואמים השתתפו בדיונים, דברי סיכום נאמרו ע"י הדיין [וד ליב] זילברשטיין מוואץ. (Egy ל' סיון תרפ"ו עמ' 14; Zs.U. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 22 עמ' 3)

נישואין. במלון אספלנדה בפעסט נערכה ביום ג' י' תמוז חתונת איזידור [יחזקאל] רייך רבה הצעיר של בוסקוביץ, נכדו של הרב קופל רייך, עם בת הרב הראשי של מישקולץ שמואל אוסטרליץ. את הנישואין ערכו רבני העיר וכן הרבנים של באטורקעס [רבי ישראל רייך, אבי התן], לענדווא, ראקושפאלוטא [רבי יצחק מיכאל דושינסקי] ודיאשג'ור [רבי שמשון נייפלד]. נוכחו שמנה וסלתה של הקהילה והחזן הראשי הרטמן. כאשר הרב הישיש סבה של החתן בירך את ברכתו רבים לא יכלו להתאפק ובכו. (Egy י"ד תמוז תרפ"ו עמ' 15)

אירוסין. גראוס מיקשה [מרדכי שמואל] מטאפולצ'אני עם ארנקה [גולדע] בת הרב זוסמן ויקטור [פישל]. (Egy י"ד תמוז תרפ"ו עמ' 16; Zs. U. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 23 עמ' 12)

בבית המדרש של חברת ש"ס נערך סיום של מסכת שבת שנלמד במשך שנה וחצי ע"י הרב הקהילתי יונתן שטייף. מסיבת הסיום נערכה בהתאם למצב הכלכלי הדחוק במסגרת צנועה ביותר מבחינה גשמית, אבל ברוחניות היה עושר רב. (Zs.U. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 23 עמ' 10)

סילאשבאלהאש - ב-כ"ג סיון נפטרה הרבנית [עדעל] אשת הרב קליין אלברט [אברהם צבי] בשנת ה-43 לנישואיהם. מתאבל אחריה גם בנה הרב ד"ר ש[מואל] קליין. (Egy י"ד תמוז תרפ"ו עמ' 17)

ראקושפאלוטא - ב-כ"ד סיון תיערך הנחת אבן הפינה לבית כנסת חדש. (Zs.U. כ"ב סיון תרפ"ו גליון 21 עמ' 12. - שם בגליון 22 כ"ט סיון תרפ"ו עמ' 5-6 דרשת הרב הראשי יצחק מיכאל דושינסקי בעת החגיגה)

הוסופאלי - ב-כ"ו סיון נפטר בגיל 81 קראוס הרמן שהיה נשיא הקהילה. נספד ע"י הרב ה. [צבי הרש] כהן הרב המחוזי של מחוז דרצ'קע. (Egy י"ד תמוז תרפ"ו עמ' 13)

שארואר - נפטר השו"ב המקומי ריכטר יהודה. היה במשך שנים רבות בשירות הקהילה והיה גם מתומכי הת"ת. בהלווייתו נספד ע"י הרב הראשי [מנחם הכהן פישר], בנו יחידו, חתנו שטיין אהרן וגיסו וסרמן שמעון ובשם הת"ת שטיין פ'. (Zs.U. כ"ט סיון תרפ"ו גליון 22 עמ' 11)

אורמעני (אורמין) - רבה הישיש של הקהילה האורטודוכסית בבודאפעשט הרב קופל רייך קיבל בשורה רעה במות בתו שרלוטה [ליבלא] אלמנת הרב וילמוש [משה בנימין זאב וואלף] ליכטנשטרן המנוח הרב המקומי. היתה בת 67 ונפטרה בשבת ל' סיון (!) בבודפשט לאחר ניתוח שעברה שם. למחרת הועברה לקבורה ברכבת לאורמעני בליווי קהל גדול, ביניהם הרב ויקטור [פישל] זוסמן ונשיא הח"ק ד"ר [צבי הרש] אברמסון. נספדה גם ע"י [אחיה] הרבנים מ-וערבו [רבי שמואל בנימין רייך], באטורקעס [רבי ישראל רייך] ואוסלאני [רבי חיים צבי רייך]. מתאבלים אחריה 14 יתומים. (Egy י"ד תמוז תרפ"ו עמ' 17)

טארצאל - ב-ל' סיון נוסדה חברת תפארת בחורים בנוכחותו ובעידודו של הרב הראשי רוזנר הרמן [יהושע העשיל הלוי]. (Egy י"ד תמוז תרפ"ו עמ' 13)

סענעץ - ע"פ יוזמת הרב הראשי [מנחם מנדל] ברעזניץ נוסד כאן ביום א' ר"ח תמוז אירגון של בני נוער בשם 'שומרי תורה'. בחגיגת הייסוד השתתפו אורחים רבים גם מחוץ לעיר, ביניהם גם ר' שמעון שינפלד מטירנאבא (טירנא). הרב הצביע על מטרת האירגון לאחד את בני הנוער החרדי תחת מסגרת אחת בתוך הקהילה ובכך לשמור על רוח המסורת. (J.P. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 192)

שאלגא-טאריאן - חברת הש"ס של שאלגא-טאריאן והסביבה ערכו את סיום הש"ס השנתי ביום א' האחרון. לאחר חלוקת המסכתות כמקובל דרשו: הרב הראשי הישיש משה דויטש ונשיא החברה רוזנברג איגנאץ [יצחק]. בסעודה דרשו הרב הראשי של פאסטו דויטש יענו [יעקב משה], הרב גינצלר וולף [דיין ור"מ במקום], נתן פרנקפורטר [דיין במקום], לאווי אדולף (אסוד), העניג לורינץ ואחרים. ללא כל קשר עם הנאמר יש לציין שבישיבה המקומית לומדים 70 תלמידים ולא 30. (Zs.U. ו' תמוז תרפ"ו גליון B22 עמ' 12)

ג'ור (ראאב) - ביום ד' תמוז התכנסה כאן האסיפה שנתית של חברת 'תומכי ישיבות' הארצית. הנשיא שפיצר ארנולד [אלעזר אלי' הכהן] פתח את הישיבה ונתן דו"ח על פעילות החברה ברחבי המדינה. הוא הזכיר 24 יישובים חדשים בהן נוסדו סניפי החברה במשך החורף. אחריו נאם סגן הנשיא דונט שמואל על הישיבות השונות שזכו בתמיכה כספית. (Zs.U. ו' תמוז תרפ"ו גליון B22 עמ' 4)

זאגרעב (יגוסלביה) - בין האירגון האורטודוכסי כאן והקהילה האורטודוכסית מתנהל ויכוח כבר זמן רב. לאחרונה הושג שלום ביניהם ע"י ועדה של רבנים

שהחליטו: 1. במקום שקיימת קהילה אורטודוקסית עצמאית אי אפשר להכיר באירגון אורטודוכסי המשתייך לקהילה ניאולוגית, ע"כ חובה על חברי הארגון האורטודוכסי בזאגרעב להצטרף לקהילה האורטודוקסית שם. 2. הקהילה האורטודוקסית של זאגרעב חייבת תוך 8 ימים לשלוח את תקנותיה - לצורך בקורת - אל הלשכה המרכזית האורטודוקסית בסאבאדקא. 3. היה ואם יצטרפו 10 חברים חדשים לקהילה אזי חובה על הנשיאות להתפטר ולהכריז על בחירות חדשות. (Zs.U. ו' תמוז תרפ"ו גליון B22 עמ' 11)

נובי-זאמקי (נייהיזל) - מכתב מהקהילה. קיימים שיעורים קבועים מידי ערב בחדר הת"ת ע"י מגידי שיעורים כמו מקס גליק וירמיה זילברמן וכן הרב הראשי [יוסף מאיר טיגרמן] המעביר שיעור בגמרא מידי ערב. בשבת יש שיעור בספר מגן אברהם, ובמסגרת הסעודה שלישית דורש הרב טיגרמן. לקהילה יש בית ספר יסודי של 6 כתות עם רמה סבירה. אעפ"כ עלינו לציין בצער שקיימים חברים אחדים ששולחים את ילדיהם לביה"ס הניאולוגי כי לדעתם הרמה של לימודי חול שם גבוהה יותר. אנו מקווים שיחזרו בהם בקרוב כי הוכח שגם בת"ת שלנו רמת הלימודים עולה ועולה. (J.P. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 192)

ר' משה בלאו במסעותיו ברחבי סלובקיה הגיע גם לכאן, וביום א' ח' בתמוז דרש בפני ציבור גדול באולם הכנסים של הת"ת. פתח את הכנס הרב הראשי יוסף [מאיר] טיגרמן שהציג את הנואם בפני הציבור. ר' משה בלאו היה בג' תמוז בועלקי-שוראני ובשבת פ' חוקת בנייטרה. במסגרת שיעור בפרקי אבות של הרב [אברהם] אהרן כ"ץ הציג את הנואם ואת פעילותה הברוכה של אגודת ישראל בא"י שהוא עומד בראשה. (J.P. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 192)

וועלקי-שארלוהי (שאלא) - אירוסי אברהם יעקב (אדולף) אבעלעס בן האדמו"ר מפה [רבי יוסף אבלס] עם סימא גוטמאנן. מברכים חברי החתן מחברת תפארת בחורים וועלקי שארלוהי (J.P. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 193)

שאטוראליאוהעלי - לרגל היאהרציט של הגאון רבי יואל פעללנער שיהיה ב-י"ג תמוז מתבקשים תלמידיו ומוקיריו להיות נוכחים ביום זה בבית העלמין ברוב עם. (Egy ז' תמוז תרפ"ו עמ' 12; Zs.U. ו' תמוז תרפ"ו גליון B22 עמ' 10)

צ'עפרעג - מכרז לרב ממלא מקום (דיין) ומנהל מטריקל לקהילה. (Egy י"ד תמוז תרפ"ו עמ' 19)

נ'ירעג'האזא - הקהילה האורטודוקסית מפרסמת מכרז למשרת דיין חדש שיכנס לתפקידו בראשית השנה האזרחית הבאה. על המכרז חתומים הנשיא פרידמן הנריק והמזכיר שפיצר איזידור. (Zs.U. י"ג תמוז תרפ"ו גליון 23 עמ' 15)

עוללות

לעלה 30 - בבתי החיים בטאפענאר ובקלדי

בביקורי בהונגריה ובצ'כי על קברות אבוה"ק (כה-כח תשרי), בביקורינו בבית החיים בטאפענאר נתחדש לנו שני דברים:

א. אודות המצבה של זקינתנו מרת הינדל אשת ר' אליעזר לאזי כ"ץ (שנכתב כבר על זה בעלי זכרון עלה 30), ולא באתי אלא בשביל דבר שנתחדש מה שמקרוב אפשר לקרוא יותר (ראה שם עמוד כו). במסגרת העגולה למעלה נרשם: זרע קודש מצבתה / פ"נ / האשה הרבנית / היקרה הצדקת / והמלומדת מרת / הינדל אשת הרב / מוה"ר ... זר / לאז ... ה"ה / שנפטרה ... א' ב' / דר"ח טבת תקצ"ג ל' / ושל"ח ת"נ'צ'ב'ה'. [את מצבת בעלה ר' לאזי בגאטיין לא עלה בידינו למצוא].

[לענ"ד שיש רמז בשורה הראשונה "זרע קודש מצבתה" (שודאי ניסח אותה בנה הגה"ק רבי טובי' כ"ץ זצ"ל) בתרי אנפי, א. שהוא מצבה של זרע קדש וכמש"כ בנה בהספד "כי אביה ואבות אבותיה דורות רבים היו רבנים מגדולי התורה ומקובלים ובעלי מעשה והשאיירו אחריהם ספרים רבים ונכבדים בנגלה ובנסתר. ב. בבחי' "אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונם"

(בראשית רבה פב, י), והיינו שזכתה לראות "את בניה ובני בניה לומדים ורבנים אין פרץ

ואין יוצאת" כמש"כ שם, וזה הכוונה שהזרע קודש שלה הם הנה מצבתה. וראה ישעיה ו, יג בלשון הפסוק "זרע קדש מצבתה" וכמדומה שיש שם במפרשים ב' הכוונות שהם עצמם זרע קדש ושיצא מהם זרע קדש].

ב. אודות המצבה של הרבנית של ר' טובי' (ראה שם עמ' כח) אכן (אחרי שר' שמואל סאבוי נ"י חתך את העץ) נתברר שמע"כ כיוון יפה, וזה נוסח המצבה / פ"ט / האשה / הרבנית הצדקת מ' / יהודית לביא בת הרב / מוה יוסף יחיאל צבי ז"ל / נפטרה... ט / כסליו / תקצב / נתצב[ה]

[השנה 'תקצב' נרשם על אבן קטן צמוד למצבה, ר' שמואל הוכיח ששורש המצבה הוא במקום שעומדת אבן זו, וכל המצבה נשברה משם ונסמכה על עץ זה.

ואודות השם לביא, הנה בפתחי תשובה הלכות גיטין שמות אנשים ונשים שמות נשים אות ל הביא משר"ת פנים מאירות דיש לכתוב לביא בלא ה"א בסוף, ומביאו הישועות יעקב וכתב דנהג כן למעשה, ואח"כ הביא מטיב גיטין (סק"ו) ומשר"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' ל"ח, נדפס לראשונה בשנת תרי"ז) דיש לכתוב לביאה, אמנם כפי הנראה טרם שנדפס השר"ת חת"ס הוי נהיגי עלמא כהפנים מאירות, ואתי שפיר שבשנת תקצ"ב היו כותבין לביא בלי ה"א]

ג. בקלדי לא מצאנו את המצבה של אבי ר' לאזי, ה"ה ר' זעקיל, רק את המצבה של זקנתינו הרבנית מרת רבקה חוה ע"ה (מלבד השמחה במציאת המצבה, נתחדש לנו הידיעה על שם זקנתינו) ותודות לקל תוך כדי שהותינו שם צבע ר' שמואל סאבוי את המצבה בדיו נאה ומהודר.

ד. כמו כן היינו בביתו של ראש הקהל ד"קופאשוואר" (הוא אומר שיש שם כמאה חברים בקהלה, ובבית הכנסת שם יש מנין פעם אחת בשבוע ליל שבת, כמו כן מצאנו שם ד' מינים

כנראה שהיה שם איזה פעילות בסוכות) בכדי לחפש ברשימות של הקהלה, אולי נמצא תאריך היארצייט של רבי טובי' כ"ץ, אמנם במחשב בביתו לא נמצא התאריך. לכן הוא לקח אותנו למשרדי הקהלה שם ישנם פנקסי הקהלה, ואמנם נמצאים שם כעשרים פנקסים גם משנים שאנו מחפשים (פנקס הנולדים, הנישואין, הגיטין, הנפטרים), אך לאכזבתנו חסרים שם פנקסי הנפטרים משנים הנ"ל (פנקסי הנפטרים חסרים עד תרי"א), אמנם בפנקס הנולדים מצאנו שם שר' טובי' היה מוהל במשך השנים תק"פ תר"א בכארבעים בריתות. (באחת הבריתות רשום שהברית היה בטעלעקי והמוהל היה [זקנינו] פנחס קאהן רבינער, אחי רבי טובי'). [ידוע שיש תשובות בחת"ס לר' טובי' אודות המוהלים דק"ק גייסינג שלא אבו לשמוע בקול מורם (מובא בממלכת כהנים), אולי יש לשער שאז בא לידי מסקנא שמוטב שיהא הוא עצמו מוהל].

ה. יש לציין כי השערות של אבי מורי זצ"ל בספרו ממלכת כהנים (עמ' לו) שר' טובי' עבר מגיסונג לטאפענאר בסביבות שנת תק"פ התבררה כמדויקת, והברית הראשון בו נרשם שהוא היה המוהל הוא בראש השנה שנת תק"פ (זאת אומרת שעכ"פ בר"ה תק"פ ודאי שימש כבר ברבנות שם).

אברהם לייב שטיינער - אשדוד

לעלה 29 - יחוס רבי לוי הכהן ווייסבערגער מה' סאוואט

בעלה 29 במאמרו על הגאון רבי אהרן שלמה כ"ץ-חריף זצ"ל מאלמושד, מנה הרב שמואל יוסף כ"ץ שיחי' בין צאצאיו את "בנו מו"ה מאיר כ"ץ מאלמאשד, מקובל אצל צאצאיו שנפטר בצעירותו. בתו מרת חי' אשת הר"ר רבי יהודא ווייסבערגער וכו".

בתור נצר למשפחת ווייסבערגער באתי להבהיר כי פרט זה בטעות מצדינו יסודו. האמת היא, שאין לנו מסורה ברורה על פרטי אבות משפחת ווייסבערגער, כי שניהם, רבי יהודה וזוגתו חי', התייתמו בגיל צעיר, ולא ידעו למסור לצאצאיהם הרבה פרטים על אבות אבותיהם. ברם צאצאי בנו רבי לוי הכהן ווייסבערגער מהודו סאוואט ידעו לומר שהם קרובים עם רב העיר רבי יעקב צבי כ"ץ אבד"ק הודו סאבאסלוי - נין להר"ר אהרן שלמה חריף, ואחד מהם סיפר שחי' ווייסבערגער היתה ילידת משפחת כ"ץ ("א כ"ץ מיידל"), ואביה ר' מאיר הי' נקרא "רבי מאיר אלמושד".

מטבע הדברים שיערו כי רבי מאיר [כ"ץ] מאלמושד הוא ממשפחתו של רבי אהרן שלמה חריף כ"ץ מאלמושד, ולפי חשבון השנים הבינו שהי' בנו של רבי אהרן שלמה.

ברם לאחרונה מצאתי המעטריקאל של אלמושד, ושם נרשם כי הוריה של חי' היו מאיר שווארץ ובריינדיל קאהן מאלמושד.

רישום הנישואין: יוני 2 868 [י"ב סיון תרכ"ח] / חתן: ווייסבערגער יודא, תלמוד'יסט [לומד תלמוד, בן ישיבה] / נולד בנאדי-קערעש / גיל 25 / גר באוהעל / הוריו: ווייסבערגער לוי וזילי [לכאורה זיסל] / כלה: שווארץ האני [חי'] / נולדה באלמושד / גיל 22 / גרה באלמושד / הוריה: שווארץ מאיר ובעטטי [בריינדיל] / מסדר קידושין: קאהן יודא ראבי [ה"ה רבי פסח יהודה כ"ץ אב"ד אלמושד וסעקעלהיד הסמוכה].

רישום הפטירה: מאי 24 915 [י"א סיון תרע"ה] 1 אחה"צ / שווארץ האני [חי'] / גיל 73 / הוריה: שווארץ מארטין [מאיר] - קאהן בעטטי [בריינדיל] / בעלה ווייסבערגער יודא / נפטרה באלמושד / דווח ע"י ווייסבערגער יודא.

לפי"ז נפלה אחת מיסודות ההשערה שרבי מאיר הי' ממשפחת רבי שלמה חריף.

אבל קיים איזה קשר משפחתי בין ר' לוי ווייסבערגער לר' יעקב צבי כ"ץ כנ"ל [משפחה זו רשומה במעאטריקאל [Katz]]. ואולי אמה של חי', השם הנכון היה בריינדיל כ"ץ, ורק במעטריקאל נרשמה בשם קאהן, וזה מתאים לדברי הנכד שחי' היתה ילידת כ"ץ, דהיינו שם משפחת אמה היתה כ"ץ. ויצוין שבריינדיל נפטרה

בצעירותה כנ"ל, ואולי נתגדלה בתה חי' אצל אחד הקרובים למשפחת כ"ץ/קאהן, ומשום זה סיפר הנכד שהיא היתה א כ"ץ מיידל.

וא"כ יכול להיות שקירבת המשפחות אכן היתה מצד זה. [חשבנו לשער שאולי היתה בריינדיל בתו של רבי שלמה חריף, אבל אין לנו שום מקור וסימוכין על זה, והיא סתם השערה בעלמא].

גם אפשר שהקשר לא הי' מצד הורי ר' לוי דרך משפחת ווייסבערגער או שווארץ/קאהן, אלא דרך חותנו של ר' לוי, ה"ה הנגיד ר' צבי לייטנער מהודו סאוואט. ואע"פ שאין ראוי לדבר, כדאי לציין שרבי שלמה כ"ץ אבד"ק הודו סאבסלוי (בן בנו של רבי שלמה חריף ואביו של רבי יעקב צבי הנ"ל), בהקדמתו לספר אהל אברהם מזכיר לשבח את "ידידי וידיד עליון מחו" הקצין ירא ושלם כ"ה צבי הירש לייטנער נ"י בישוב סאוואט, נדבה רוחו לזכות נשמת זוגתו הצנועה מפורסמת בכשרון מעשיה טרם מותה מרת רחל בת גיטל ע"ה, באה בכל"ח שנים אלי קבר בשנת תרנ"ח (יא"צ שלה יום ט"ז שבט) בצל שדי תתלונן תנצב"ה".

זה שהוא מזכירו בתואר "מחותני", ואף מזכיר את יום וגיל פטירת זוגתו, אולי מוכיח שהי' קשר משפחתי קרוב ביניהם.

מאיידך, לר' צבי הי' אח בשם ר' אברהם לייטנער, ואף הוא גר בהודו סאוואט, ושניהם נשאו שתי אחיות למשפחת מאנדל, ולצאצאי ר' אברהם לא הי' שום קשר למשפחת כ"ץ, ומובן הדבר שאם היו קרובים עם רב העיר רבי יעקב צבי היו יודעים את זה, לכן מסתבר שהקשר אולי לא הי' מצד משפחת לייטנער.

ובזה אני פונה להקוראים החשובים, אולי מישהו יודע מה היתה הקירבה בין שתי משפחות חשובות אלו? רבי לוי ווייסבערגער ורבי יעקב צבי כ"ץ.

בנימין הלל בערגער - ברוקלין

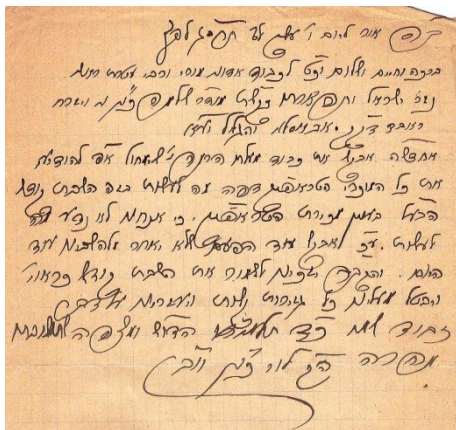
בשולי הדברים:

הרב שמחה בונם יוסף סיימון העירוני למכתבו של ר' לוי כ"ץ ור"ב' אל רבי שלמה כ"ץ אב"ד סאבאסלוי הנ"ל, שידפס בקונטרס 'פאר הכהונה' לתולדות רבני משפחת כ"ץ שיוצא לאור אי"ה בימים אלו, וז"ל המכתב (צילום המכתב קבלנו מהרב שמואל יוסף כ"ץ הנ"ל, מגנזי זקנו רבי משה כ"ץ מלונדון):

ב"ה אור ליום ו' עש"ק לך תרס"ג לפ"ק

ברכה וחיים ושלוש וכ"ט לכבוד אדוני מורי ורבי עטרת ראשי נזר ישראל ותפארתו קקש"ת מוה"ר שלמה כ"ץ נ"י ויזרח ראב"ד דק"ק סאבאסלוי והגליל יע"א.

אחדש"ה אבקש את כבוד מעלתו הרמה נ"י שימחול א"פ [=אלף פעמים] להודיע את כל המוכרי הטראפ"ק [=מוצרי טאבאק] דפה, מה לעשות בזה השבת קודש הבע"ל בענין מכירת הטראפ"ק, כי אנחנו לא נדע מה לעשות. ע"כ אבקש עוד הפעם שלא יאחר

מלהשיבנו עוד היום. והקב"ה יזכינו לשמור את השבת קודש כראוי, ויבטל מעלינו כל גזירות קשות, ויעזרינו על דבר כבוד שמו.

כ"ד תלמידו הדו"ש ומצפה לתשובתו מהרה

הק' לוי כ"ץ וו"ב

כמעט ברור שהכותב הוא רבי לוי הכהן ווייסבערגער הנ"ל שהיה גר בהאידי-סאוואט הסמוכה לסאבסאלוי, והוא אינו מתאר את רבי שלמה כ"ץ 'כשאר בשרי' או כ'מחותני', אלא כ'מורי ורבי'. וכן בחתימת המכתב 'תלמידו' ותו לא. מה

שצ"ב הוא שר"ש כ"ץ מכנה את חותנו (של ר' לוי) רצ"ה לייטנער כ'מחותני'.

לעלה 41 - החת"ס בשימוש שמות הקודש

בעלה 41 מובא מאמר נפלא לתולדות הרבנית אשת מרן החתם סופר זי"ע בזיווג שלישי וילדיה, ושם בעמ' כב מוזכר מכתב של הגה"ק רבי שמעון סופר מערלוי בהסכמתו לספר זכרון למשה, וכך מצוטט במאמר, מהרא"י [וינברגר] בהיותו רגיל אצל חותנו חורגו [החת"ס] שאלו פעם אמאי אינו משתמש בשמות הקודש לטובת כלל ישראל כדרך שעשה מהר"ל מפראג גולם וכד'...

יש לציין, "כדרך שעשה מהר"ל מפראג" זו תוספת אחד המעתיקים, ולא מוזכר כלל בגוף המכתב בספר זכרון למשה. המעשה בכללותו אכן מובא שם, שהגרא"י וינברגר שאל את מרן החתם סופר למה אין הוא בורא גולם, ואת שהשיב לו החתם סופר שיכול לבראותו וויע איין טרונק וואסער.

ובדרך אגב, כפי המובא במאמר הנ"ל, אמר החתם סופר שאין הוא רוצה להטריח כלפי מעלה. וגם זה לוקה בקיצור, כי בספר זכרון למשה מובא שאמר החתם סופר, עיקר הסיבה למניעת... ע"י הירושלמי הידוע שמי שנהנה מאחרים אסור להשתמש בשמות הקדושים וע"כ גם עלי להמנע מכגון דא.

ומראה מקום לירושלמי זה מצאנו מפורש על גבי ספר שו"ת חתם סופר (אורח חיים סימן קצח), וזה לשון קדשו, והנלע"ד דבקיודשין ע"א ע"א אמרינן אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו וכו', וכ' שם תוס' רי"ד בשם הירושלמי דצריך שלא יהנה משום אדם, וירושלמי זה מצאתיו ביומא פ' אמר להם הממונה סוף הלכה ז' יע"ש.

בקשר לשמות הקודש ומרן החתם סופר בנותן טעם לציין לתשובה שלפני זה בחתם סופר (סימן קצז), תשובה להגה"ק בעל ישמח משה זי"ע, וזה לשון קדשו, כי

שמות הקודש הם פעולות אמתיות ממה שראיתי בעיני מאיש מופת מורי כהן צדק זצ"ל.

שמואל יוסף רכניצר - בני ברק

יש להוסיף המראה מקומות בחת"ס עה"ת סו"פ וירא ד"ה ושמת, תורת משה פ' ויצא ד"ה ויפגע במקום, ומה שאסף בזה באוצרות חת"ס הפטורת פ' וירא הערות רט-רי, ובליקוטי הערות לשר"ת חת"ס שם.

אגב, בתשובה סי' קצח כ' מרן החת"ס שלדינא בתלמוד בבלי לא קיימ"ל הכי, ע"ש. בנוגע פעולת אמתיות ע"י שמות הקודש, יל"ע כוונת הדברים. בשבט מיהודה פ' וירא עה"כ שבו לכם פה עם החמור מספר על קפיצת הדרך מהגרנ"א עם החת"ס. אבל בהסכמת הגר"ש עהרנפעלד לזכרון למשה כ' שהחת"ס אמר שהגרנ"א הי' לו קפיצת הדרך בלי שם.

מנחם מאיר יאקאבאוויטש - ברוקלין

לעלה 41 - רבי מנחם ברוך ווייס ממיאווא ומשפחתו

ב'עלי זכרון' מס' 41 עמ' כ"ו-כ"ז נזכר דו"ז הרבני הצדיק רבי מנחם ווייס ז"ל ממיאווא. יש להוסיף ששמו המלא היה רבי **מנחם ברוך ווייס** זצ"ל.

נוסח מצבת הרבני הצדיק רבי **מנחם ברוך ווייס** זצ"ל בביה"ח במיאווא (בראש השורות ר"ת 'מנחם ברוך'): "פ"נ / הרבני הצדיק הנגיד המרום / והמפורסם / מו"ה / **מנחם ברוך ווייס** / אבותיו הצדיקים / כה"ר **ניסן** וזוגתו הצדקת / מרת **שרה יטל** ז"ל / י"ג ביום ו' תשרי בשנת תרע"ט לפ"ק / **מנחם ברוך** נקראת בשמך / נחמה וברכה הרבת בעולמך / חכמה בתורה ובעבודה עסקת / מבקר עד ערב דעתך מהם לא הסחת / בקהל עדתנו הקדושה והמפארה / ראש היית בענוה ובטהרה / וי צווחנו בעת פרידתך / כבוד ה' אספך וישמח לגורלך / תנ"צ'ב"ה".

יש להוסיף שב'פנקס המקנה' של כולל "שומרי החומות" רשום בדף של אחיו זקני הרבני הצדיק רבי **שמואל ווייס** זצ"ל שמות אביהם ואמם ותאריך פטירתם: "אביו ר' **ניסן** ב"ר אברהם [ווייס] ז"ל [נפטר] א' דרה"ש תקצ"ב, אמו שרה יטל ב"ר

אברהם אבלי ז"ל [נפטרה] כ"א אדר תרי"ח".

נוסח מצבת אשת רבי מנחם ברוך הצדקנית
מרת **מלכה ע"ה**: "נודע בשערים לתהלה
ותפארה / ובזאת מאושרה ערכה שלחנה /
תולדות ואבות
מלחמה אכלה /
במתן בסתר
ידה חתה /
ומקונניה איה

הבית המקומן בנוי ב... קנה והקדיש הגביר הל' כ"א
מ"ה **שמחה** בן... אשה ייטל ווייס ז' מקה מניחוח
בעק מוסר בתרים לעני' תה' מכוללנו עש' תקנת
הכולל ומקד הזכות לעשות בול' לעני' כוללנו לשלש אנים כנהוג
הכספ' הל' נתקבל רח' אסון תרפ"ז ...
א) היושב בהבית עלי' לשמור הי"ל' מהגדיב ומקוריו בלמוד
ותפילה והדלקת נר כנהוג ...
ב) היושב בהבית עלי' לשלם מקס המלך יהו' תקי' כאשר יושא
על' ממת המנהלים הי'
הגדיב הל' נפטר ע"ו אדר תרפ"ז
אביו ל' ניסן ב' חב"הס אל אר"ה' תקל"ב
אמו אשה ייטל כ' חב"הס אכל' אל כ"א אדר תרי"ח

אהל נדיבה / מלכה הלבנה אספה נגהה / בעוד יומם
באה שמשה / הצדקת מרת / **מלכה ווייס** / ז"ל יצאה
נשמתה בשבת קדש ונקברה ביום א' ך"א אייר בשנת
תרכ"ו לפ"ק / תנצב"ה".

לאחר פטירתה נשא
רבי מנחם ברוך זיוו"ש
את מרת **דבורה ע"ה**
אלמנת הגה"ק רבי
שמעיה הלוי לעווי זצ"ל אבדק"ק נאמעסטא, וכפי
שהאריך בעלי זכרון' שם.

נוסח מצבת בנם רבי יוסף ווייס ז"ל שם (בראש
השורות ר"ת 'יוסף'): "פ"נ / היקר והנעלה כה"ר /
יוסף ווייס / ע"ה / יצאה נשמתו ביום כ"ח בחדש
אדר שני / ונקבר בש"ט למחרתו / תר"ס לפ"ק / ירד
לקברות עודו בתקפו / והלך למנוחות לפני זמנו /
ספדו עליו לרוב וצעקו מרה / פרצנו הופרץ מי יכול
לשערה / צדקה וחסד עשה בגופו ובממונו / מצות
ומעשים טובים לכבוד קונו / רצוי לאחיו ולכל
מכיריו / אהוב ונחמד בעיני יודעיו / ינוח בקבר
במנוחה נכונה / ... דרכו הישרה / ת'נ'צ'ב'ה' /
ושם אמו הצדקת מרת **מלכה ע"ה**".

נוסח מצבת אשתו מרת **יאכט ע"ה** (בראש השורות
ר"ת 'יאכט ווייס'):

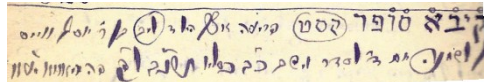
"פ"נ / האשה הגדולה והחשובה בת משפחה / יקרה ונדיבה / עטרת תפארת בעלה
הנודעת לשם / ולתהלה / מרת / **יאכט ווייס** / בת הרבני מו"ה **יחזקאל פריעדמאן**

נ"י מק"ק טאפאלטשאני יע"א / אשת היקר ר' יוסף ווייס נ"י מפה / שהלכה לעולמה בדמי ימיה / ביום א' דחנוכה תרנ"ב לפ"ק / יפה במעשים מגזע ישרים / אשת חיל מהוללת בשערים / כבת עשרים מחטאים נקיה / טובה ונאה כגפן פוריה / וכתום שנתים אחר כלולתה / ותקש בלידתה ותצא נשמתה / ליל ונהי נשמע בכל עדתה / יקוננוה הוריה ובעל נעוריה / סלה יזכרוה ויבכו אחריה / ת'נצ'ב'ה' / [ושם אמה] [רב]קה] לאה". [אביה ר' יחזקאל פרידמן הוא חמיו של ר' אברהם יעקב סופר אב"ד טעט בזיווגו הראשון].

על מצבתה כתוב 'וכתום שנתים אחר כלולתה ותקש בלידתה', ואכן מצאתי בפנקס המוהל של זקני הגה"צ רבי יעקב עקיבא סופר זצ"ל ממיאווה

רישום מילת בנם הילד ליב ווייס: "מס' המילה] עק'יב'א' ס'ו'פר (קס"ט) פריעה אצל הילד ליב בן ר' יוסף ווייס

נימול לשמנה יום ד' לסדר וישב כ"ב כסליו תרנ"ב לפ"ק פה מיאווה יע"א".

עמרם בנימין וידר - בני ברק

לעלה 41 - האם לובשים בגדי שבת בלוייה בחג

ב'עלי זכרון' גליון 41 עמ' סג נעתק ידיעה שבחג השבועות תרפ"ו היתה לוייה בגרויטווארדיין, "גברים נשים נער וזקן כולם לובשי חג, והחסידים על בגדי שיראין ועל ראשם שטריימל".

להעיר ממה שכתב בענין זה הגה"צ ר' יעקב יצחק ניימאן זצ"ל בשו"ת 'אגורה באהלך' (ח"ג, שמחות, סי' מח פ"ב אות א): "כשמתקיים לוייה במוצ"ש, הקרובים המתאבלים ילבשו בגדי חול. וגדולה מזו ראיתי אצל כ"ק אדמו"ר בעל ויגד יעקב מפאפא זי"ע, שהיה לוייה באחרון של פסח... וכ"ק זי"ע לוייה אותה כמעט עד הבית החיים, והסיר את השטריימל שלו, ולבש את הכובע של חול. ובתחילה כאשר באתי לכאן אם אירע לוייה במוצ"ש נהגתי כן לעצמי. אולם כאשר ראיתי ששאר הרבנים וכש"כ הבעלי בתים אינם נוהגים כן, הפסקתי מזה...".

מנהג אשכנז לקרוא לילד בחלק משם ההורים החיים

שם עמ' סו במאמר על רבי יעקב געשטעטנער מטשארנא, מכריח הכותב שלא היה נכדו של רבי יעקב יהודה ליב געשטעטנער כיון שנקרא על שמו בחייו.

אמנם לפלא שהרי שם עמ' סד נעתק מה שכתב בשו"ת 'דעת סופר' (אה"ע סי' א) לשואל שרצה לקרוא לבתו השם "חיה" ושם אשתו היתה "חיה שרה", והשיב לו: "נלענ"ד פשוט דאין קפידא, כי חיה שרה לחוד וחיה לחוד". וראה עוד מזה באריכות בספר "פנקס המוהל החתם סופר" עמ' תרפז-תרפט, שהביא לזה הרבה דוגמאות ממה שנרשם בפנקס הבריתות של ה'חתם סופר'. אמנם יש לברר האם זה רק מנהג פרעשבורג והאם זה היה מנהג נפוץ באויבערלאנד.

ויש לציין בענין זה חידוש מה שכתב הר"מ פלס במבואו לספרי מהר"ל (עמ' 113 והערה 4), שגם מנהג אשכנז הישן היה - כמו אצל הספרדים - לקרוא לנכדים בשמות זקניהם. וציין למבוא של שו"ת 'זכרון יהודה', מכון ירושלים תשס"ה, עמ' 20-21 הערה 20, עמ' 24 הערה 36, עמ' 41 הערה 172.

ברוך אבערלאנדער אב"ד דקה"ח בודאפעסט - הונגריה

לעלה 41 - רבי גרשון מענדל קאהן

בעלה 41 עמ' נג: "ונשאר לפליטה שו"ת 'זכרון יהודה' שקיבל מרבר". תמוה! שהרי שו"ת זכרון יהודה יצא לאור לראשונה בשנת תרפ"ג לאחר פטירת המחבר רבי יהודה גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמאר, ע"י זקני הרב ר' יצחק קליין זצ"ל.

יעקב מנחם האגער - ברוקלין

לעלה 41 - משפחת נעבענצאהל

בעמוד לד-לז הביא רשימת יו"ח של מו"ה יוסף הלוי נעבענצאהל ז"ל וזוגתו מרת מינדל ע"ה בת הג"ר צבי הירש חריף. הנני להוסיף איזה פרטים לתולדותיו. (א) באות 2 מזכיר בנם ר' יצחק הלוי נעבענצאהל.

הרב החריף (מנוסח מצבתו) רבי **יצחק הלוי נעבענצאהל** ז"ל נולד בערך שנת תקצ"ג-ד לפ"ק באונגוואר, נשא לאשה את מרת **ליבא** ע"ה, בת הרבני מו"ה דוד [ב"ר יקותיאל זלמן] גערשטל ז"ל, שהי' גם מחותנו של הגה"צ רבי יעקב שלום סופר זצ"ל אבד"ק טאפאלטשאן, כי בתו האחרת מרת עלקא ע"ה נישאה להרבני הצדיק מו"ה מרדכי אפרים פישל סופר ז"ל [נפטר ביום ב' דר"ה שנת תרפ"ב לפ"ק, ומנ"כ ג"כ בברעזאוויץ], משפחת גערשטל היתה משפחה חשובה ועניפה בעיר ברעזאוויץ והגלילות, וראה בקונטרס '**זכרון אבותינו פנקס ביה"ח של עיר ברעזאוויץ**' ש"ל על ידינו בשנת תשע"ה, נמצאים שם הרבה מצבות מבני משפחת גערשטל.

במשך זמן הי' ר' יצחק הלוי תושב בהכפרים Wisoka וקריוואן הסמוכים לברעזאוויץ, אח"כ התיישב בעיר ברעזאוויץ, וכפי הנראה מנוסח מצבתו הי' תלמיד חכם גדול ושימש בהוראה.

ר' יצחק הלוי נעבענצאהל ז"ל נפטר בעיר ברעזאוויץ ביום ו' שבט שנת תרנ"א לפ"ק, ומנ"כ בעיר ברעזאוויץ. על מצבתו נחרתו השורות דלהלן: פ"נ / איש תם

וישר ירא ה' / תלמיד חכם ובעל הוראה / גדול,
לילה ויום עסק / בפתגמי אוריתא נכד להגאון /
החריף בעל טיב גיטין / חבל על האי שופרא
דבלי בארע' אבדה יקר כזאת / הרב החריף ובקי
בתו"י / מ' יצחק הלוי ב"מ ר"י [ר' יוסף] צ"ל /
יום תוכחה ונאצה בא אלינו / צ"ה כמבכירה
הגיעה עדינו / ח"יים שבק לן מאור עינינו /
ק"נה נשמעה בקרב מחנינו / ה'ן מודעו מעשיך
ויראתך הטהרה / ל"לה ליום שמת והגית
בתורה / ו'הלכת לבקש לך מנוחות / יש שכר
לפעולתך במעון הרוחות / נפט' ו' שבט וי'צ'א'
י'צ'ח'ק' ל'ש'ו'ח' ב'שדה [=תרנ"א] לפ"ק /
ת.נ.צ.ב.ה.

ממאטריקל של עיר ברעזאוויץ והסביבות,
וממפקד שנת תרכ"ט לפ"ק, שאבנו שמות
צאצאי ר' יצחק, ואלו הן: א) בנו 'הערמאן' יליד
'858 [תרל"ח], ב) בנו 'יקותיאל' יליד '860

[תרל"כ], ג) בנו 'מאריץ/מארקוס' יליד '863 [תרכ"ג], ד)
בתו 'מינדל' ילידת '865 [תרכ"ו], ה) בנו 'עמאנועל'
[מנחם] יליד '868 [תרכ"ח], הוא ר' מנחם הלוי
נעבענצאהל שהובא תמונת מצבתו בעלה 41, ו) בנו
'סאלאמאן' יליד '870 [תרל"ז], ז) בנו 'יואכים' יליד '873
[תרל"ג], ח) בתם 'מינע' ילידת '879 [תרל"ט].

ב) מצאתי מצבה אחת בביה"ח של קהל מחזיקי הדת
אנטווערפן [הביה"ח נמצא בעיר פיט במדינת
האלאנד], של ר' יוסף ב"ר חיים הלוי נעבענצאהל ז"ל,
ויתכן לפי שמו יוסף שהוא ג"כ מצאצאי ר' יוסף הלוי
נעבענצאהל ז"ל חתנו של הגרצ"ה חריף צ"ל.

וואל יעקב מייזליש - ברוקלין

י"ר מכון ימ"י קדם - וחבר מערכת זכרון אבותינו

לעלה 41 - רבי יעקב ישעי' רייך

בעלה 41 במאמר על זקיני הגרצ"ה חריף בעל 'טיב גיטין', מוזכר חתנו רבי יעקב
ישעי' רייך, והובא שם בשמי (בעמ' כו) שהוא היה מצאצאי רבי שאול אמסטרדאם.
ברצוני לציין שאני לא יודע שר' יעקב רייך היה מצאצאי ר' שאול אמסטרדאם,

אולי מישהו אחר כתב את זה. אני מצאתי רק כי לר' שאול מאמסטרדאם היתה בת לבנו והיא נישאה לרייך, והיה להם צאצא בשם ר' יעקב.

ראובן הלוי נעמעש

לעלה 38, 39 - ר' הערש לייב באש מסטרימטערע

בעלים מס' 38 391 מוזכר אודות זקני ר' הערש לייב באש מסטרימטערא [א"א מוה"ר אהרן מנחם זאב ב"ר צבי וזו' מרת ליבא בת ר' ארי' לייביש פישקאוויטש מאויבערווישעווע ב"ר שרגא פישל מסטרימטערא ב"ר יצחק מסטרימטערא וזו' שבע בת ר' יעקב באש מסטרימטערא ב"ר הערש לייב], ושאל הכותב אם יש למי שהוא ידיעה אודות זמן פטירתו, ואמרתי להשיב מענה על שאלתו בתוספת איזה הערות.

ר' הערש לייב באש מסטרימטערא נולד סביב שנת תקס"ב, וזו' עלקא בילא [ווינקלער], הם גרו בסטרימטערא. מרת עלקא בילא נפטרה לפני שנת 850 (תר"י) [שאז כבר נולדה נכדתה עלקא בילא בת בנה ר' מרדכי שמואל מסיגעט]. ר' הערש לייב נמצא ברישום הפטירות שנפטר דעצעמבער 10 1872 [שני ימים אחר לידת נכדו צבי יהודה ב"ר יעקב] בן 70' ונרשם ששם זוגתו היא פערעלע, ואולי נשא זיווג שני.

בראשונה צריך לברר אם הי' שמו צבי יהודה או צבי ארי', הנה על מצבת בנו ר' מרדכי שמואל בסיגעט נכתב שם אביו צבי ארי', וכן הוא על מצבת בתו מרת חנה ובנו הב' אברהם יוסף בסטרימטערא, אולם בפ' לס' הישר והטוב נרשם בנו ר' יעקב ברצ"ל ואיה"נ ש"ל שאין ראי' שאולי לא ידע הכותב בדיוק שמו, אמנם שם בנו של ר' יעקב הי' ג"כ צבי יהודה, גם שם בנו של ר' פישל פישקאוויטש [ב"ר יצחק חתן ר' יעקב באש] הי' צבי יהודה, וע"ז הי' אפשר להשיב שאולי מאיזה טעם לא היו יכולין ליתן השם ארי', אולם גם על מצבת בתו רייזא שטויבער בסטרימטערא כתוב בת ר' צבי יהודה.

אשתו מרת עלקא בילא [ע"פ פנקסי הרישום ופנקס רמבעה"נ, ולא איטא כמו שכתוב באגדות סטרימטערא שנמצא בו הרבה אי דיוקים] שם משפחתה [נמצא ברישום פטירת בנה מרדכי שמואל] היתה ווינקלער, ולפ"ז לא היתה בתו של החסיד המפורסם ר' יצחק שטערן מסטרימטערא [כמו שכתוב באגדות סטרימטערא]. ובלא"ה אין לומר כן כי שמעתי מידידי הר"ר יואל יעקב מייזליש נ"י שבפנקס ח"ק של אויבערווישעווע כתוב שמרת עלקא פיגא [שטערן] אשת ר' יעקב ב"ר אלי' פרוכטער היתה בתו של ר' יצחק מסטרימטערא, וא"כ לא יתכן שיהי' לה אחות בשם עלקא בילא, וצ"ל שהיתה נכדתו של ר' יצחק. [כי זה נראה שהי' מקובל אצל המשפחה שהם מצאצאי ר' איציק מסטרימטערא, וכמו שכתב באגרת שלמה (פרוכטער) פ"ב שידידו ר' הערש לייב (ב"ר יעקב) באש הוא נכד ר' איציק מסטרימטערא, וכ"ה ג"כ באגדות סטרימטערא].

ולפ"ז צריך לברר אם היא היתה נכדתו מאשתו מרת שרה ב"ר ישראל מריס'ס מסטרי דודו של הגאון מהריא"ז ענזיל מסטרי, כי בזכרון לראשונים [וכ"כ באגדות סטרימטערא עמ' 19] כתב כי היא היתה אשתו השני' של ר' יצחק, ושנשאה בהסכמת הרה"ק ר' מיכל מזלאטשוב [ואם פרט זה מדויק צ"ל שנשאה קודם שנת תקמ"ג, שהרה"ק הנ"ל נפטר בסוף שנת תקמ"ב].

יונתן בנימין יוסף ווייס - וויליאמסבורג נ.י.

לעלה 41 - ר"א מזיטאמיר וה'קדושת לוי' בקראלי

בנוגע למה שנכתב בקובץ מא עמ' י, ש"לפי המסורה נפטר ונקבר הרב הק' מוה"ר אהרן מזיטאמיר... וקשה לעמוד על אמיתות הדבר".

הנה כי כן מסופר ב'עשר אורות' מערכת הרב הקדוש מבארדיטשוב ז"ע (מערכה ג אות יב) שכאשר שמע הרב הקדוש מבארדיטשוב, שהרב הקדוש בעל 'תולדות אהרן' מזיטאמיר נלב"ע ונטמן בעיר קראלע שבהונגריה. אמר הרב הקדוש מבארדיטשוב: עתה מוכרח אני לנסוע לאונגארין לטהר את האויר, כי שם מת אהרן.

וכן מסופר גם ב'דברים ערבים' (מערכת הרב הקדוש מבארדיטשוב כג, ב). אך עיין שם בלוח התיקון שבראש הספר שמתקן וכותב בזה הלשון: לא כן הדבר, רק כי הרב הקדוש מזיטאמיר נסע לאונגארין כדי לטהר את אויר הארץ, ובחזירתו לביתו נפטר בעיר זיטאמיר. ואחר כך כי הרב הקדוש מבארדיטשעף שמע כי מת אהרן, אמר לעצמו, כי מעתה מוכרח הוא ליסע לאונגארין, לטהר את אויר הארץ. עכ"ל.

אך בקובץ 'צפונות' (חלק ז עמוד צא הערה 8) העיר על זה, שלמעשה נלב"ע הרב הקדוש מבארדיטשוב ז"ע לפני תלמידו הרב הקדוש מזיטאמיר.

עוד נעיר בזה, שבספר 'תפארת בית לוי' (עמוד ז) מסופר בצורה הפוכה. וכה מספר, שהרב הקדוש מבארדיטשוב היה בימי חורפו באונגארין, ושהה זמן מה בעיר קראלי, ונתקרבו אליו איזה אנשים יחידי סגולה מעיר הנ"ל והגלילות, ונתלהב לבם לעבודה שבלב. וכאשר נסע משם שלח להם את תלמידו הרב הקדוש רבי אהרן מזיטאמיר זצ"ל, להורות דרכי השם, ושהה שם בקראלי שלש שנים, והלהיב לבם לעבודת השם יתב', ומהם היו החסידים המפורסמים שנקראו בשם 'חסידי אשוואר', שאמרו עליהם ששם הכפר מורה על מדרגתם 'אש ואור'.

יעקב יהושע בויס - קרית בעלזא ירושת"ו

לעלה 41 - קהלת קראלי

אבא בזה בשב"ח המגיע לכתב"ם אודות המאמר החשוב על העיר קראלי ורבניה, ואעלה בזה כמה הוספות.

א) מ"כ שהקהלה נתיסדה קודם שנת ת'. ע"י בספר טויזנט יאר אידיש לעבן אין אונגארן [גריןוואלד] עמ' 195 שכתב דראשית ההתיישבות היה בשנת 650 דהיינו ת"י. ובשנת 1745 [תק"ה] היה שם סוחר י"ן בשם רבי אליעזר הגדול ונקרא כן משום שהיה שם עוד רבי אליעזר אשכנזי הקטן. [כ"כ בשם ר' בער באליכאווער בזכרונותיו, ועער"ש בעמ' 196].

ב) ב'אהלי שם' עמ' 29 גביר ר' אלעזר קראהל מק"ק קראהלע גיסו של הרד"ל? עיין שם בהערה. וכנראה הוא המוזכר בספר נחלת עולמים עמ' 68, נוסח מצבתו של הגביר ר' אלעזר בן ר' מיכאל קרול.

ג) בספר וירא ישראל ח"א עמ' יט כתבו שקבלה במשפחתם דזקינם הג"ר שאול ענגיל חסיד מובהק מהרה"ק ר' אייזיק מקאלוב שימש ברבנות בעיר קראלי. ד) בתולדות הג"ר שמעלקא קליין מסעליש [לקוטי שלמה – ספר האסיף לר' שלמה זלמן קליין עמ' רפ"ו] נאמר שם שהלך ללמוד בקראלי ולא יפה בעיניו בגלל שהרב או הראש ישיבה ביקש גם מהבחורים ממון לשלם לבעל העגלה. ובהערת המהדיר [שם עמ' ש"ג הע' 24] כתב שהרב בעת ההוא היה ר' מאיר אסטרייכער. ולא דק כי זה א"א. וגם אין הכוונה לבנו ר' משה אר"י, כי מבואר שר' שמואל שמעלקא נולד בשנת תקס"ו, מאחר שכתבו עליו שנפטר בשנת תרל"ה בן ס"ט שנים. ואז היה כבר בן י"ד שנים כמבואר שם, והלך מרבו הראשון אחר הפסח [ע"ש העובדא עם החק יעקב], וא"כ היתה זאת זמן הקיץ דשנת תק"פ [או תקפ"א], ור' משה אר"י נפטר ביום י' אדר שנת תק"פ! ודר"ק.

חנני' יו"ט ליפא עסטרייכער - לונדון

העירוני הרב מנחם מאיר יאקאבאוויטש שמש"כ במאמר על קהלת קראלי שרוב הקהלה עמדו עם צד הג"ר יהונתן בנימין עסטרייכער להושיבו על כס הרבנות שם, כידוע לא הסכימו רוב הקהלה, וכן מוכח משו"ת חת"ס או"ח סי' יב שדן בנדון זה. וכן מה שהאריך שם שגיסו הג"ר יהושע קראליר (פריינד) הי' עומד בראש כת החסידים, אינו נכון כלל, והוא הי' מתנגד גדול לדרכי החסידים.

נערך ע"י

הרב משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

כל הזכויות שמורות

את העלה ניתן לקבל במייל 3446@okmail.co.il